Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

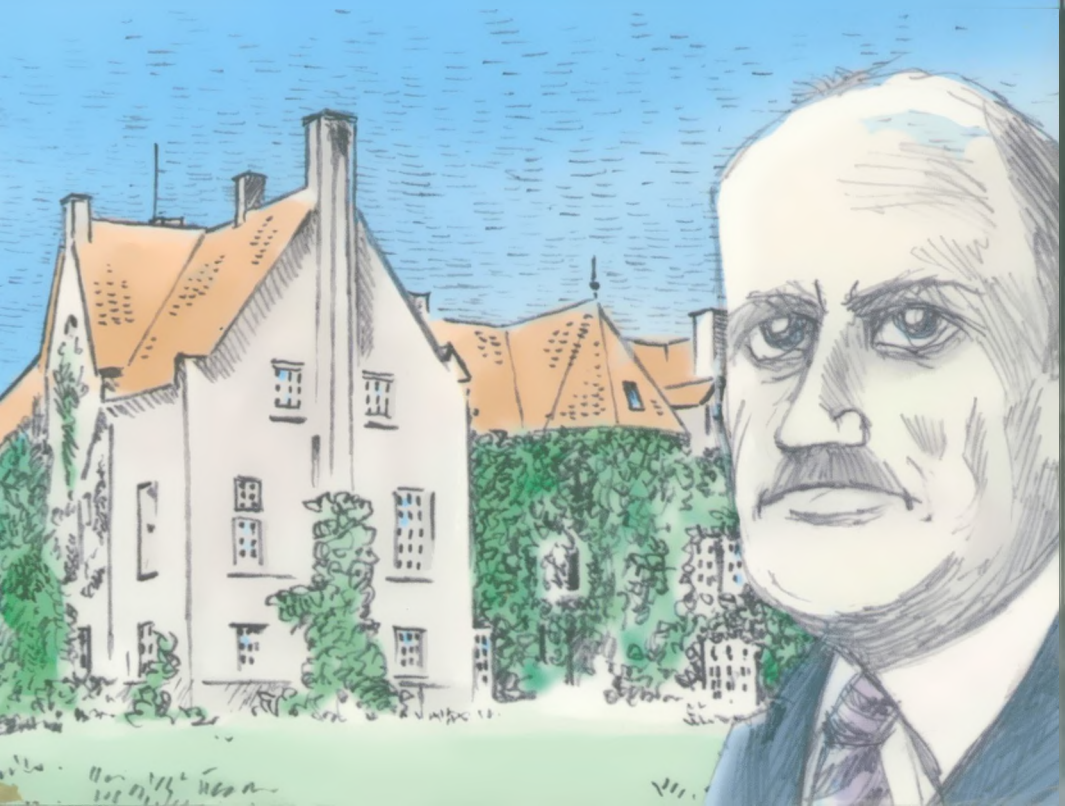
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HALVDAN GRØNDAL HANSEN

Orupgård

- mønstergodset på Falster i fortid og nutid

HALVDAN GRØNDAL HANSEN

Orupgård

- mønstergodset på Falster i fortid og nutid

Udgivet af Halvdan Grøndal Hansen

Orupgård - mønstergodset på Falster i fortid og nutid

Efter trykte og mundtlige kilder

Forfatter: Halvdan Grøndal Hansen

Tryk: Scandinavian Book Aarhus

Oplag: 600

Omslaget:

Forsidetegning: Orupgård og Edward Tesdorpf

Bagsidetegning: Orupgård og Knud Højgaard

Tegner: Mikael Nielsen, Saxoart

ISBN: 978-87-993456-3-2

Forord

På Falster ligger der mange herregårde. Mange af dem blev bygget, efter at krongodset på Falster blev solgt på en auktion den 9. september 1766.

En ad disse herregårde er Orupgård. Før 1766 var Orupgård en bondegård under krongodset på Falster. I min bog" Orupgård - mønstergodset på Falster " fortæller jeg om krongodset på Falster og om Orupgård før auktionen i 1766. Første gang man hørte om Orupgård, hed stedet Ortthorp, et lille sted med 3 gårde, der hørte under Falsters krongods. Jeg fortæller om Ortthorp og dens beboere, men jeg fortæller også om krongodset på Falster, der ofte blev bestyret af enkedronninger, der havde fået krongodset på Falster som livgeding (enkepension).

I midten af 1700 tallet var der finanskrise i Danmark, og kongen var nødt til at sælge nogle af sine besiddelser bl. a. krongodset på Falster

Krongodset blev delt op i 10 hovedgårde, der blev solgt til forskellige mennesker, der havde råd til at byde på auktionen. Hovedgården Orupgård blev købt af købmand Christian Hincheldey fra Nykøbing.

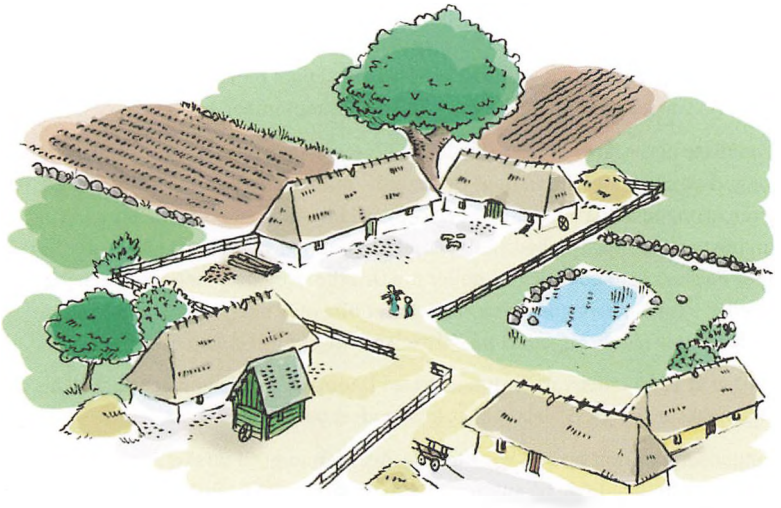
Derefter fortæller jeg om Orupgård efter 1766, hvor Orupgård blev en herregård. Jeg fortæller om de 4 slægter, der siden 1766 har ejet Orupgård. Christian Hincheldey og hans kone ejede Orupgård fra 1766 til 1809. Han byggede et nyt trefløjet bindingsværkshus i stedet for den gamle hovedbygning, der brændte i 1716. Familien Selby, der stammede fra England, ejede Orupgård fra 1809 - 1840.

Charles Selby byggede fra 1812 - 1814 en ny hovedbygning i stedet for den, som Christian Hincheldey havde bygget, da han overtog Orupgård. Familien Tesdorpf ejede Orupgård fra 1840 - 1939. Edward Tesdorpf byggede fra 1860 - 1862 en ny hovedbygning i stedet for den hovedbygning, som Charles Selby havde bygget. Familien Højgaard har ejet Orupgård siden 1939. Knud Højgaard ombyggede straks efter overtagelsen af godset Orupgårds hovedbygning, som Edward Tesdorpf lod opføre fra 1860 - 1862, og som hans søn Frederik ændrede i 1920.

Jeg fortæller om ejerne af Orupgård, der opbyggede Orupgård til det mønstergods, som det er i dag. Jeg fortæller om den betydning, ejerne af Orupgård har haft for den egn, som de boede i, men også om den betydning, mange ejere har haft for udviklingen inden for landbrug og industri i hele landet.

Krongodset på Falster

Oræthorp (Ourup) – en del af Falsters krongods

Oræthorp

Oræthorp (Ourup) nævnes i Valdemar Sejrs jordebog som en af øens mindste torper. Kongen har været ejer af det meste af jorden i byen Oræthorp, og disse jorder har sandsynligvis været samlet under en mindre kongsgård – oprindelsen til den senere herregård. 2 andre mænd ejede hver et mindre stykke af byjorden, der i den følgende tid som helhed er gået ind under kronen.

Krongodset under Christoffer 1.,
enkedronning Margrethe Samberia og Erik Klipping

Valdemar Sejrs jordebog blev påbegyndt i 1231 og er en oversigt over kongens jordbesiddelser i det ganske land. Af Valdemar Sejrs jordebog fremgik det, at kongen ejede ca. 28 % af al jord på Falster.

Mange har spekuleret på, hvordan kongen har kunnet få så meget jord i et udkantsområde som Falster, der bl. a. blev hærget af angreb fra venderne. Man mener, at vendernes hærgen kan være en af årsagerne til, at kongen fik så meget jord. Når venderne kom, flygtede bønderne og lod jord ligge øde hen, og øde jord tilfaldt kongen. Venderne, som havde bosat sig på øen og havde overtaget jord fra

de falstringske bønder, havde måske ikke følt sig velkomne på Falster og var rejst hjem igen fra deres jordbesiddelser, som så kunne overtages af kongen. Nogle falstringer havde måske været lidt for ivrige med at tjene fjendens sag og var af den grund blevet frataget deres jordbesiddelser. Man fortæller om, at danske konger i mange år ikke ville have falstringer til at hjælpe med at forsvare landet, fordi man ikke rigtig vidste, om man kunne stole på dem.

Til at forsvare kongens besiddelser på Falster blev Valdemar Sejrs søn Christoffer udpeget til hertug over Lolland – Falster. Han skulle have et sted at bo, hvor der var plads til både hans familie og hans hofstat, og det blev Nykøbing slot. Hans kone dronning Margrethe Samberia blev så glad for at bo på Falster, at hun efter sin mands død bosatte sig på Nykøbing slot. Det lå jo også dejligt nær hendes hjemstavn Pommern og i nærheden af Mecklenburg, hvorfra hendes mor kom. Det var let for hendes familie at komme på besøg, og der var ikke langt, når hun ville på besøg hos den.

Om hun fik krongodset som livgeding d. v. s. forsørgelse vides ikke. Men senere i historien blev Nykøbing slot som bekendt enkesæde for en række danske dronninger, der fik indtægterne fra krongodset på Lolland – Falster som livgeding. Livgeding var den tids enkepension til enkedronningerne.

Venderne røvede, plyndrede og brændte landsbyer af.

Dronning Margrethe Sambiria Springhest

Margrethe Samberias største opgave som enkedronning var at være formynder for sin søn Erik Klipping, der allerede som 11 årig i 1259 overtog tronen efter sin far Christoffer 1. Han boede som barn på Nykøbing slot, og han kom ofte til Nykøbing, også efter at han blev myndig. Mange beslutninger blev truffet på Nykøbing slot. Efter moderens død i 1282 kom han stadig til byen, og mange vigtige møder blev afholdt her. Som bekendt blev Erik Klipping dræbt i Finderup lade den 22. november 1286, og en af de førende adelsmænd i landet, marsk Stig, blev beskyldt for at have foretaget udåden, og han blev i 1287 dømt fredløs. Marsk Stig hævdede, at han var uskyldig. Han drog til Norge, hvor han søgte hjælp hos den norske konge Erik Præstehader, der også hørte til den danske konges fjender.

Sammen drog de i 1289 på togt mod Danmark for at hævne den uretfærdige dom. Erik Præstehader angreb bl. a. Helsingør, som han satte i brand. Marsk Stig drog mod Nykøbing for at hævne den uretfærdige dom. Undervejs nedbrød han borgen på Samsø og nedbrændte Tårnborg ved Korsør. Da han kom til Nykøbing, brændte han byen ned til grunden.

Krongodset og enkedronning Agnes, Erik Menved og dronning Ingeborg

Erik Klippings kone hed Agnes. Hun var datter af markgreve Johan 1. af Brandenburg. Da hun blev enke, var hendes vigtigste opgave at hjælpe sin 12 årige søn Erik Menved. Hun var formynder for ham. Hun var ærgerrig, som hendes svigermor dronning Margrethe Samberia havde været, og hun skulle som Margrethe Samberia forsvare sin søns rettigheder. Hun opholdt sig som sin svigermor ofte på Nykøbing slot.

Når man læser Danmarks historie, vil man opdage, hvilken magt mange dronninger har haft. De havde ofte stor indflydelse på, hvordan landet blev styret, idet de ofte var formyndere for deres umyndige sønner, der var blevet konger.

Senere fik enkedronningen fast tilholdssted i Nykøbing, idet hun i 1293 for anden gang giftede sig. Hendes nye mand var Gerhard 2. den Blinde af Holsten. Sammen havde de fået hele Lolland - Falster som pant for 12 000 mark purt sølv. Det blev bestemt, at hvis Gerhard 2. den Blinde døde først, måtte kongen og hans efterfølgere ikke besætte pantet, før hun havde fået de 12 000 mark. Hvis hun døde først, skulle pantet indgå i kongens arv efter sin mor.

Dronning Agnes

De danske konger manglede ofte penge. For at få

penge kunne de pantsætte noget af det krongods, de havde rundt om i landet.

Som før omtalt havde den danske konge meget krongods på Falster, og det samme var tilfældet på Lolland. Derfor kunne man få mange penge, hvis man pantsatte Lolland – Falster. De, der havde fået Lolland – Falster som pant, fik de indtægter, som de mange godser og ladegårde, som kongen ejede, kunne kaste af sig. Desuden fik panthaverne de mange penge, som bønderne, der hørte under kongens godser og ladegårde, skulle betale i landgilde. Værdien af hoveriarbejdet, som bønderne udførte som en del af deres forpagtningsafgift, gav også gode indtægter til panthaverne.

Dronning Agnes døde i 1304, og efter den indgåede aftale overgik Lolland - Falster og dermed krongodset på Lolland – Falster efter hendes død til den danske konge.

Erik Menved brugte også for mange penge, og for at skaffe penge måtte han i sine sidste år pantsætte en stor del af sit krongods for at skaffe penge. Han pantsatte bl. a. Lolland – Falster til sin dronning Ingeborg for 12.000 mark rent sølv. Det skete i 1317. Allerede i 1319 døde dronning Ingeborg. Hun døde før sin mand, og derfor vendte pantet, som det skete, da dronning Agnes døde, tilbage til kongen. Erik Menved døde samme år. De ligger begge begravet i Ringsted.

Krongodset under Christoffer 2., Henrik 2. af Mecklenburg og Johan den Milde af Holsten

Efter Erik Menved blev hans bror Christoffer 2. konge. Christoffer 2. havde mange venner i det nordlige Tyskland, bl. a. Henrik 2. af Mecklenburg og fyrsterne Johan 2. og Johan 3. af Werle. Men han havde også mange fjender med bl. a. Valdemar 5. af Sønderjylland, grev Gert (Gerhard 3. af Holsten) og Johan den Milde af Holsten i spidsen.

Hans venner i Nordtyskland lovede at hjælpe ham mod sine fjender, mod at Christoffer 2. betalte 3000 mark sølv kontant og pantsatte Lolland – Falster og Møn til dem for 14.000 mark sølv. Christoffer 2.s fjender var de stærkeste, og i 1326 måtte Christoffer 2. flygte til udlandet. Der blev valgt en anden konge i stedet for Christoffer 2. Det blev Valdemar 3., der kun var 11 år gammel.

Henrik 2. af Mecklenburg blev frataget sit pant Lolland – Falster. Det blev Johan den Milde af Holsten, søn af Gerhard den Blinde og dronning Agnes, der fik Lolland – Falster i pant for den hjælp, som han havde givet Valdemar 3. og grev Gert.

Christoffer 2. kom tilbage til Danmark i 1329, men selv om han var konge, havde han stadig stor gæld til både grev Johan og grev Gert. Han havde reelt ingen magt. Han døde på Nykøbing slot, fattig og uden venner.

Johan den Milde af Holsten

Efter Christoffer 2.s død blev der ikke valgt en ny konge. Det var de to grever Johan den Milde og grev Gert, der reelt ejede Danmark. Johan den Milde havde pant på Skåne, Sjælland, Lolland - Falster og Møn for 100.000 mark sølv, og grev Gert havde pant på Jylland og Fyn for 100.000 mark sølv. Danskerne ville ikke finde sig i at være under fremmed herredømme. I 1340 begyndte Niels Ebbesen sit oprør mod den holstenske besættelse. Han dræbte grev Gert og jagede de holstenske soldater ud af Jylland.

Krongodset under Valdemar Atterdag og dronning Margrethe

I 1340 fik vi en ny konge i Danmark, nemlig Valdemar Atterdag. Han var søn af Christoffer 2., og han var blevet opdraget af den tyske kejser, der havde lært ham meget. Efterhånden blev han ikke alene konge af navn, men også af gavn, idet han efterhånden løskøbte krongodset for den pant, som de holstenske grever havde i kongens krongods. I 1348 lykkedes det Valdemar Atterdag at indløse det meste af Falster med Nykøbing slot og by.

Dronning Margrethe

Danmark og hansestæderne, der lå langs Østersøens kyst, havde en del stridigheder med hinanden. Den 22. november 1365 mødtes parterne på Nykøbing slot, og det lykkedes at forhandle sig til en fredsaftale, som man kunne undertegne ved en højtidelighed på slottet.

Allerede i 1368 brød krigen mellem Danmark og hansestæderne ud igen. I 1368 blev Nykøbing slot angrebet af hertugen af Mecklenburg. Slottet blev indtaget. Det blev i mecklenburgernes besiddelse indtil 1371, hvor Valdemar Atterdag sluttede fred med de mecklenburgske hertuger. Falster samt Nykøbing slot og by kom igen på danske hænder.

Valdemar Atterdag døde i 1375. Den 6 årige Oluf, der var søn af Valdemar Atterdags datter Margrethe og kong Håkon 6., blev konge. Det blev dronning Margrethe, der var formynder for den unge konge, og det var hende, der reelt regerede landet.

Det lykkedes som før nævnt Valdemar Atterdag at indløse krongodset på Lolland - Falster i 1348. Mange jordbesiddere havde imidlertid under grevernes herredømme erhvervet sig jord, der før havde tilhørt kongen. Kongen begyndte snart at tilbagetage gammelt krongods, og han overtog også ejendomme, der ejedes af folk, der havde bekæmpet kongen og støttet de holstenske grever.

Det arbejde fortsatte dronning Margrethe med, da hun blev den, der reelt regere-

de landet. Man regner med, at dronning Margrethe tilbagetog krongods fra en borg, der lå mellem Fuglsang og Ålholm, godt hjulpet af bønderne i Frejlev, der som tak for deres hjælp fik ejendomsret over hele det 600 tønder land store skovområde, der lå langs Guldborgsund fra Frejlevåens udløb til Enghaven. På den måde blev kongens krongodsareal også på Lolland – Falster større.

I mange år hører man ikke meget til, at de kongelige interesserede sig meget for Lolland – Falster. Dronning Margrethe brugte megen tid på at forene de 3 nordiske lande.

I 1419 traf en dansk konge dog en beslutning, der fik betydning for Nykøbing by. Det var den danske konge Erik af Pommern, der gav tilladelse og jord til, at franciskanermunke fik lov til at bygge et firlænget kloster i den sydlige ende af byen. Man byggede på klosteret i ca. 100 år. 2 fløje af klosteret eksisterer i dag. Det er klosterkirken og dens sidebygning.

Nykøbing klosterkirke bliver sognekirke i 1532

Krongodset under dronning Dorothea og Christian 1.

Først da dronning Dorothea bliver enke efter Christian 1., hører vi om krongodset på Lolland – Falster. Dronning Dorothea af Brandenburg blev i 1445 som 14 årig gift med Christoffer af Bayern. Han døde allerede i 1448, 32 år gammel. Dorothea var kun 18 år, da hun blev enke. Som det var skik, blev det allerede ved Dorotheas

Dronning Dorothea

bryllup aftalt, hvad Dorothea skulle have i livgeding, når hun blev enke. At hun blev enke, var der en meget stor chance for. Hun var 14 år yngre end sin mand. Det var tit tilfældet i kongelige ægteskaber. Hendes mand levede som så mange andre konger et usundt liv med for meget mad, øl og vin. Det var meget sandsynligt, at han skulle dø inden sin kone.

Som livgeding blev hun lovet store len til underhold, idet hun ville få store indtægter af krongodset i sine len, bl. a. i form af landgilde og hoveri fra bønderne og indtægter fra ladegårdene. Disse indtægter ville fragå landets indtægter fra krongodset. Derfor ville landets rigsråd gerne undgå at overlade de lovede len til Dorothea.

De fik en god ide. Dorothea og Christoffer af Bayern var barnløse. Derfor skulle man igen finde en ny konge. Man tilbød først hertug Adolf af Slesvig - Holsten kronen. Men hertug Adolf følte, at han var for gammel, og han afslog tilbuddet. I stedet foreslog han, at hans søstersøn Christian af Oldenburg, der var tip - tip - tip oldebarn af Erik Klipping, skulle være konge. Christian blev tilbudt tronen mod, at han underskrev en hård håndfæstning, og at han giftede sig med Dorothea. Christian ville meget gerne være konge, og han accepterede tilbuddet. På

den måde undgik man i første omgang at give Dorothea len som livgeding.

Dorothea var ikke køn, men hun havde sans for økonomi. Hun var meget velhavende og havde store len rundt i landet. Christian 1. førte som så mange andre konger krig mod Sverige, og det kostede mange penge. Samtidig var han meget ødsel i sin omgang med penge. Ofte måtte han låne penge af driftige købmænd f. eks. fra Lübeck. Man kaldte ham Den bundløse Pung.

Men det var godt, at han havde en sparsommelig kone i Dorothea. Hun hjalp med at afdrage en del af Christians gæld, men hun beholdt len, der var sat i pant som garanti for lånene. Hun førte regnskab med sine lån til Christian. Hun satte ham under administration og gav ham lommepenge til at føre krig for. Igen var det en kvinde, der styrede Danmark.

Da Christian 1. døde i maj 1481, fik enkedronning Dorothea efter alt at dømme som så mange andre enkedronninger Nykøbing slot som enkesæde og Lolland – Falster len som livgeding. Det ser dog ikke ud til, at hun ofte opholdt sig på slottet. Men hun har sikkert fået indtægterne for det rige krongods på Lolland – Falster.

Ourup i 1500 tallet

I jordebogen fra 1509 over kronens gods i Nykøbing len omtales igen landsbyen Ourup. Byen blev nu kaldt Orderup. Byen bestod dengang af 3 gårde, som hver svarede 4 pund byg i kornskyld foruden andre afgifter til kronen. Det var i kong Hans tid.

En præst i Nykøbing ved navn Per Søfrensen lavede i 1771 – 72 optegnelser over krongodset. Heri skriver han, at Ourup by bestod af 2 gårde og et gadehus, og at Peter Beckmann havde disse i forlening. Peter Beckmann var vistnok oprindelig købmand i Kiel, men spillede en betydelig rolle på Falster. Han var vistnok i mange år indehaver af det indbringende Gåbense færgeprivilegium.

Krongodset og enkedronning Sophie af Pommern

Det blev allerede i 1525 bestemt, at Frederik 1.s dronning Sophie af Pommern efter Frederik 1.s død skulle have bl. a. Falster og dermed Nykøbing slot som livgeding. Men da Frederik 1. døde i 1533, fik enkedronning Sophie ikke lov til at flytte til slottet. Hendes stedsøn Christian 3. ønskede ikke at give afkald på Nykøbing slot. Det betød for meget for rigets forsvar.

I et brev fra Christian 3. til enkedronning Sophie fra efteråret 1537 fremgår det, at kongen ikke ønskede, at enkedronning Sophie tog ophold på slottet, men udelukkende måtte få indtægterne fra lenet. Det var forskellige lensmænd, der havde ansvaret for at administrere lenet og dermed ansvaret for Falsters krongods. Enkedronning Sophie var ikke tilfreds med den daværende lensmand på Nykøbing

Frederik 1.

slot, så hun fik i 1540 lov til at udskifte ham med en lensmand, som hun valgte. Men hun fik stadig ikke tilladelse til at tage ophold på Nykøbing slot.

En særlig grund til, at de danske konger gerne ville have meget krongods på Falster var, at der fandtes så mange skove på øen, der var velegnede til jagt. De danske konger kom ofte til Falster for at gå på jagt.

I 1557 arrangerede Christian 3. en jagt for sin svigersøn, kurfyrste August af Sachsen. Han indbød også 18 adelsmænd og rigsråder til at deltage i jagten. Det var mange mennesker, der ville komme på besøg i Nykøbing, for både kongen, kurfyrsten og adelsmændene havde et stort følge og mange tjenestefolk med.

Peter Oxe fik til opgave at arrangere besøget på Nykøbing slot. Enkedronning Sophie havde givet tilladelse til, at jagten blev afholdt på Falster, hvis kongen bare

Dronning Sophie af Pommern

betalte, hvad besøget kostede.

Man skulle finde plads til både heste og mennesker. Kongen, kurfyrsten og adels-

mændene skulle bo på Nykøbing slot, mens deres tjenestefolk skulle bo i byen.

Peter Oxe fortalte kongen, hvordan man havde planlagt besøget. Der skulle holdes hjortejagt, sæljagt og svanejagt. Der skulle bringes vin og fødevarer til byen til de mange gæster. Fra København kom et skib med 6200 liter vin samt en kældersvend, der skulle tage sig af vinen. Desuden havde han bestilt 1000 sider flæsk, 100 okser, 950 lam, 3000 høns, 700 gæs, 16 tønder smør, 18 tønder æg og 1000 tønder havre. Jeg håber, at de mange gæster havde gode dage i Nykøbing.

Enkedronning Sophie havde stadig Falster som livgeding, da Frederik 2. blev konge. Forholdet mellem ham og enkedronning Sophie var ikke bedre, end det havde været mellem Christian 3. og enkedronningen. Enkedronningen var bl. a. utilfreds med, at der skulle leveres forsyninger til hæren fra Lolland - Falster. Det gik fra enkedronningens indtægter. Enkedronningen døde i 1568, 70 år gammel. Efter hendes død blev Falster igen krongods.

Krongodsets andel af Falsters jord var ved reformationen igen blevet øget. Meget kirkegods, som før blev bestyret af kirken, overgik til kongen.

Krongodset under enkedronning Sophie af Mecklenburg

Model af Nykøbing slot - foto/Museet Falsters Minder

Krongodsets areal voksede også under Frederik 2. Han begyndte at erhverve godser på Falster, så det livgeding, der skulle gives til hans dronning Sophie af Mecklenburg efter hans død, kunne få mere værdi. Han elskede sin kone højt og ville

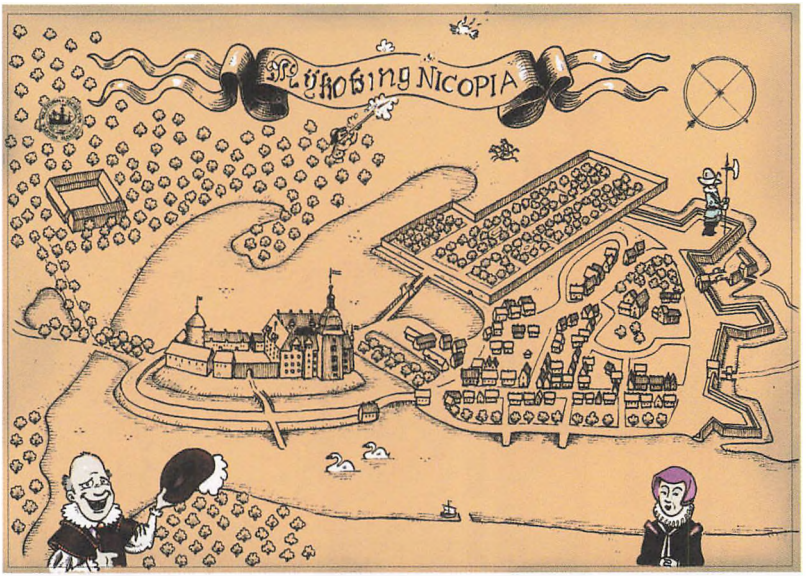

Dronning Sophie af Mecklenburg

gerne gøre alt for hende. Han mageskiftede bl. a. gods på Falster for krongods andre steder. Han erhvervede på den måde bl. a. Bønnet slot og Torkildstrupgård, der blev lagt under krongodset.

Han planlagde også at ombygge Nykøbing slot, så det kunne blive en værdig enkebolig for sin elskede kone Sophie. Han nåede ikke at bygge det nye slot, inden han døde i 1588, men han havde fået lavet en tegning og en model over, hvordan slottet skulle se ud, og han havde fundet en bygmester til at forestå opførelsen af slottet.

Straks efter hans død gik man i gang med at opføre det nye Nykøbing slot, og det stod færdigt i 1594. Enkedronning Sophie boede under opførelsen af slottet i København, hvor hun fik betalt ophold, underhold og udgifterne til sit hof. Men hun

Tegning af Nykøbing slot i Resens atlas fra 1749

overtog straks efter Frederik 2.s død sit livgeding på Lolland – Falster. Her grundlagde hun den formue, som senere gjorde hende til den rigeste kvinde i Nordeuropa. Hun kunne i de første år som enkedronning opspare indtægterne fra sit krongods på Lolland – Falster, for hun havde ingen udgifter, da hun fik betalt ophold, underhold og udgifter til sit hof, til hun flyttede til Nykøbing.

Formuen, som hun i tidens løb opbyggede, kom i høj grad hendes søn Christian 4. til gode, idet han lånte mange penge af hende til sine mange byggerier i København. Ved enkedronning Sophies død skyldte Christian 4. hende 1 million rigsdaler, som heldigvis ikke skulle betales tilbage, idet det var en del af hans arv efter sin mor.

Da hun kom til Nykøbing, gik hun straks i gang med at administrere og forbedre krongodset, som hun havde fået som livgeding. Hun fik i 1604 yderligere gods at administrere, idet Christian 4. og Axel Brahe mageskiftede, så Christian 4. overtog Corselitze, mod at Axel Brahe fik Eskebjerg på Fyn. I 1604 overtog han ligeledes Skørringe fra Eskild Gøye, mod at Eskild Gøye fik Tureby på Sjælland. Skørringe og Corselitze var ikke en del af enkedronning Sophies livgeding, men hun forpagtede begge godser for en årlig forpagtningsafgift på 2500 rigsdaler.

Således havde enkedronning Sophie råderet over hele Falster bortset fra Idestrup

kirke og sogn, herunder Kringelborg, der skulle bidrage med indtægter og naturalier til Nykøbing hospital. Dronning Sophie havde således meget jord at drive. Ud over jorden på Falster administrerede hun også krongodset, der hørte til de lollandske len Ålholm og Halsted kloster, der var en del af hendes livgeding. Men ud over ladegårdene og godserne havde hun som bekendt også råderet over mange hundrede bøndergårde, der havde et endnu større areal end alle godser og ladegårde tilsammen. Disse gårde blev drevet af fæstebønder, der betalte landgilde til enkedronning Sophie. Desuden skulle de udføre hoveri på de ladegårde og godser, som de hørte ind under.

Ole smed var med til at bygge Corselitzes hovedbygning.

Enkedronning Sophie havde mange hundrede bøndergårde, som hun fik landgilde fra. Det var vigtigt for livgedingens økonomi, at fæstebønderne passede deres gårde godt, så de kunne betale deres landgilde. Hvis en i øvrigt stræbsom og velanskreven bonde, der på grund af ildebrand, misvækst på markerne eller sygdom blandt kreaturerne ikke kunne betale sine afgifter, gik det ikke, at man slog hånden af ham. Resultatet kunne så blive, at en doven fæster kom til, eller at gården blev øde og slet ingen indtægt gav. Det var enkedronningen fuldstændig klar over. I årenes løb hjalp hun mange stræbsomme og velanskrevne bønder, hvis de kom i restance med deres afgifter, fordi de var kommet ud for uforudsete udgifter som ildebrand, misvækst og sygdom. Hun ville ikke risikere, at der kom mange ødegår-

de. Hvis det skete, kom man også til at undvære bøndernes hoveriarbejde. Værdien af hoveriarbejdet var ofte flere gange mere værd end landgildet.

Enkedronning Sophie var Danmarks største kvægopdrætter. På Stadager (Vennerslund) var der stort studeopdræt af kalvene fra de øvrige godser og ladegårde. Studene eksporterede hun bl. a. til Tyskland. Hun var streng, men retfærdige overfor bønderne. Men hun kunne ikke acceptere dovne og uduelige bønder. Enkedronning Sophie døde i 1631.

Christoffer Skriver og Ourupgård

I sommeren 1585 opholdt Frederik 2. sig en tid på Falster, og ved den lejlighed fik Christoffer Jørgensen, forstanderen for Nykøbing hospital, fæstebrev på Ourupgård, som hans kones afdøde bror tidligere havde haft. Han fik den fri for ægt og arbejde (pligtkørsel og hoveri), men han skulle betale det sædvanlige landgilde. Man kaldte ham også Christoffer Skriver, fordi han tidligere havde været underskriver i Nykøbing og Ravnsborg len. Selv om han fik gården på billige vilkår, kunne han ikke klare sig og måtte få år senere afstå fæstet. Meget tydede på, at han ikke var særlig vellidt af enkedronning Sophie af Mecklenburg, der efter sin mands død i 1588 overtog krongodset som livgeding. Han har nok ikke kunnet leve op til dronningens forventninger til en fæster i hendes brød.

Christoffer Skriver og Ourupgård

Krongodset under prins Christian og prinsesse Magdalene Sibylle

Prins Christian med slottet i baggrunden. Foto/Museet Falsters Minder

Efter enkedronning Sophies død overtog hendes barnebarn Christian indtægterne fra det krongods, som enkedronning Sophie før ham administrerede, og han flyttede ind på Nykøbing slot sammen med sin kone Magdalene Sibylle. Indtægterne fra Lolland – Falster len var mellem 24.000 og 30.000 rigsdaler om året, men det

Prins Christians kuskestald opført i 1642.

var ikke nok til at forsørge prins Christian og hans kone. Prins Christian havde store udgifter. Mens enkedronning Sophie skulle betale udgiften til ca. 100 personer ved sit hof, skulle prins Christian betale for et hof på ca. 200 personer. De samlede udgifter til dette personale udgjorde ca. 20.000 rigsdaler om året.

Det kneb ofte prins Christian at få pengene til at slå til, og han måtte ofte bede sin far om tilskud til husholdningen. Han havde jo andet at bruge penge til end til at betale løn til personalet. Han holdt mange fester, han havde mange gæster, han vedligeholdt slottet og byggede nyt. Han byggede bl. a. en kuskestald, hvor hans fornemme gæster kunne sætte deres vogne og heste. Han vedligeholdt de mange ladegårde. Han gjorde meget for at forbedre jagten i de falstringske skove. Han grundlagde bl. a. et fasaneri på Corselitze. Prins Christian, der var Christian 4.s ældste søn, døde i 1647 og nåede således ikke at blive konge.

Hans kone Magdalene Sibylle fik efter hans død Lolland – Falster som livgeding. Hun blev på Nykøbing slot til 1652, hvor hun blev gift med hertug Friedrich Wilhelm af Sachsen. Efter giftermålet opgav hun sit livgeding og rejste til Tyskland. Lolland – Falster blev igen en del af kongens krongods.

I 1654 var der pest i landet, også på Falster. Man regner med, at ca. 400 mennesker døde i Nykøbing på grund af pesten, hvilket næsten var halvdelen af byens borgere. Også mange bønder døde under pesten, og mange gårde blev ødegårde.

Krongodset under svenskekrigene

Svenskerne går over Langelandsbæltet til Lolland.

I 1658 gik det igen ud over Falster. Danmark var igen i krig med Sverige, og denne gang undgik Falster ikke at blive besat af fremmede tropper. Svenskerne gik over isen i Langelandsbæltet til Lolland og videre til Falster. Ingen gjorde modstand mod fjendens besættelse. I første omgang gik det ikke så meget ud over Falster, for svenskerne drog videre mod København. Meget hurtigt overgav danskerne sig, og man sluttede fred, hvor Danmark måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge til svenskerne.

Svenskerne fortrød, at de havde sluttet fred med danskerne, så i august 1658 brød den svenske konge fredsaftalen og sendte sine tropper mod København. De belejrede København, men de kunne ikke indtage den. Københavnerne fik under belejringen forsyninger fra Falster. Det var svenskerne ikke tilfredse med, så de besatte Falster for at forhindre, at der blev ført forsyninger til København.

Det var mange hundrede år siden, at Falster havde været besat af en fjende. Den svenske hær bestod af lejesoldater, og en væsentlig del af soldaternes løn var, hvad de kunne plyndre sig til i fjendeland. Mange gårde på Falster blev plyndret for gods, korn og kvæg. Mange gårde blev derefter afbrændt eller nedbrudt. Nu

Maleri af Jes Jessen og hans familie. Jes Jessen reddede Nykøbing for ødelæggelse.

var det svenskerne, der fik de ekstra skatter, som den danske konge året før havde opkrævet, og de falstringske borgere fik derudover pålagt yderligere brandskatter.

Desuden fandt der store udskrivninger sted af fornødenheder til den svenske hær og flåde. Brandskatterne skulle betales af alle. En gård skulle betale 20 rigsdaler. Svenskerne stjal alt korn og kvæg, ikke alene fra fæstegårdene, men også fra ladegårdene og Nykøbing slot. Desuden stjal man låse og lukkemidler og alt kobber og bly bl. a. fra Nykøbing slots tårne og fra hestenes krybber. Man bortførte også fasanerne fra Corselitze, og man tog også fasanvogteren med. De danske kongers største herlighed på Falster var de vidtstrakte skove og deres store dyrebestand. I rigt mål udnyttede svenskerne under besættelsen denne herlighed. De fældede mange træer i skovene til bl. a. brændsel, og meget vildt blev skudt.

For de falstringske bønder så det alvorligt ud. Svenskerne havde røvet alt fra dem. De havde ingen såsæd, de havde intet kvæg, de havde ingen penge til at betale deres landgilde, og de havde meget gæld til Nykøbings købmænd. Mange gårde lå øde hen, fordi de var afbrændte eller nedbrudte. Også ladegårdene og kronens godser på Falster var det gået ud over. Særligt hårdt var det gået ud over Bønnet slot, hvor dørkarme, vinduer, vindueskarme og gulve var ødelagte. Jernstængerne i skorstenene og ankrene i murerne var nedrevet og ført bort. Det var et fattigt Falster, som svenskerne havde efterladt efter fredsslutningen i 1660. Svenskerne havde taget korn, kvæg, gods og penge. Af Falsters ca. 1500 bøndergårde var ca. 175 helt ødelagte under svenskernes ophold og lå øde hen.

Perioden fra 1652 – 1660 var en af de vanskeligste perioder i Falsters historie. Slottet lå fra 1652 ubeboet hen, pesten i 1654 dræbte ca. halvdelen af Falsters befolkning, og krigen med svenskerne ødelagde store dele af Falster. Nu håbede man på bedre tider for Falster.

Dronning Sophie Amalie

Krongodset under dronning Sophie Amalie af Braunsweig

Det var Frederik 3., der regerede Danmark under svenskekrigene. Efter krigene blev enevældet indført. Han havde i 1643 giftet sig med den 15 årige Sophie Amalie af Braunsweig, der var 19 år yngre end sin mand.

Når en konge eller en kronprins dengang skulle giftes, var der visse betingelser, der skulle opfyldes: 1) Pigen skulle være prinsesse. 2) Bruden skulle have en passende alder gerne omkring 15 år. 3)Brudens familie skulle have gode politiske forbindelser. 4) Bruden skulle helst have penge med, når hun blev gift. Hvordan hun så ud, betød ikke så meget. Ofte havde kongen ikke set sin brud, inden han blev gift. Det var klart arrangerede ægteskaber, som vi i dag kritiserer indvandrere for at foretage.

Frederik 3.

Sophie Amalie opfyldte alle betingelserne. Hun var prinsesse. Hun var 15 år. Fyrstefamilien i Braunsweig havde stor indflydelse og megen magt i Tyskland. Sophie Amalie havde mange penge. Som det var sædvane, blev det allerede ved giftermålet aftalt, hvad Sophie Amalie skulle have i livgeding, når hun blev enke, for det blev hun helt sikkert, for hendes mand var 19 år ældre end hende, og han levede mere usundt end hende. Ved giftermålet blev hun lovet at få Segesberg, Oldeslohe og Heiligenhafen som livgeding. Da hun blev dronning, blev det ændret til et par jyske og sjællandske len, dog således, at hvis Magdalene Sibylle faldt fra, kunne hun i stedet vælge Lolland – Falster som livgeding.

Svenskekrigene havde kostet mange penge. Frederik 3. måtte låne penge af sin velhavende kone. Han lånte 75.000 rigsdaler. Derfor måtte han pantsætte Lolland – Falster til hende som sikkerhed for de 75.000 rigsdaler, han skyldte sin dronning. Sådan kunne Sophie Amalie før tid overtage sit livgeding, inden hun blev enke.

Sophie Amalie vidste, at hendes indtægter på Lolland – Falster afhang af, at bønderne havde det godt, så de kunne betale landgilde og udføre hoveriarbejde. Derfor gjorde hun alt for, at bønderne kom på fode igen efter pesten og svenskekrigene. Hun udlånte såkorn til bønderne og forbød udførsel af korn. Bønderne havde meget gæld hos købmændene. Men dronningen støttede de bønder, der fik foretaget urimelige udlæg i deres ejendele, hvis de ikke kunne betale deres gæld. Det var vigtigt, at bønderne kunne blive på deres gårde og kunne betale landgilde og udføre hoveriarbejde. Sophie Amalies hjælp til bønderne bevirkede, at der 10 år efter krigen kun var 90 ødegårde mod de 175, der var øde ved krigens slutning.

Sophie Amalie gik også i gang med at reparere slottet og ladegårdene, som svenskerne havde ødelagt, indkøbe nye husdyrsbesætninger i stedet for dem, som

svenskerne havde stjålet, og med at få dyrkningen af jorden gennemført som før krigen. I de kommende år gik dronningen i gang med at foretage store indkøb af kvæg, får, svin, kalkuner og ænder. Man købte også såkorn i udlandet, der var bedre end det hjemmeavlede.

I 1670 døde Frederik 3., og Sophie Amalie overtog sit livgeding, som hun i 10 år havde haft i pant. Selv om Sophie Amalie gjorde meget for at få sit livgeding til at give større udbytte, var det ikke nok for at få livgedingen til at give et rimeligt afkast i de sidste år af Sophie Amalies levetid. Eftervirkningen af svenskekrigene kunne mærkes endnu. Ofte var der misvækst dels på grund af vejrliget og dels på grund af jordens dårlige dyrkning. Man påstod også, at jorden på Falster var dårlig til at dyrke korn i, og kornet, der dyrkedes, var af dårlig kvalitet. Bønderne kunne ikke sælge kornet til købmændene i Nykøbing. Bønderne havde ikke råd til at betale deres landgilde, der var en af enkedronningens største indtægter.

I årene 1683 - 84 var det så at sige umuligt at afpresse de skyldige afgifter hos bønderne. I 1684 var der stor misvækst på grund af tørke, og der opstod mangel på foder. Bønderne kunne ikke betale landgildet, og det såkorn, som bønderne havde fået til låns af enkedronningen, da de såede, var det også svært at få betaling for. Da enkedronningen døde i 1685, var værdien af livgedingen ikke særlig stor. Kongen overtog igen krongodset på Lolland - Falster. Det var nu hans opgave at sørge for, at krongodset gav overskud.

Ourup og Eiler von Bülow

Fra maj 1640 til sommeren 1644 var det en tysk adelsmand Eiler von Bülow, der var fæster på en af de 3 gårde i Ourup. Han var noget af en eventyrer. Han stammede fra Mecklenburg, men havde både været skibskaptajn i Venedig, høvedsmand i Braunsweig og hofmester hos en abbedisse i Gandersheim. Han var fritaget for at betale skat, fordi han var så forarmet. Han var dog ikke mere fattig, end at han i 1645 var i stand til at købe sig en gård i sit hjemland for 12.000 rigsdaler.

I 1644 nævnes i Nykøbings lensregnskab 3 fæstere af de 3 gårde i Ourup nemlig Lyder Bülow, Rasmus Tryner og Peter Borckmann. Kort tid derefter må en af gårdene være blevet øde. Det var måske på grund af pesten i 1654, der gjorde mange gårde på Falster øde. I 1655 blev det forsøgt at få en ung bonde til at overtage den øde gård i Ourup, men han takkede nej til at fæste gården.

Man regner med, at de 3 gårde i Ourup kort efter blev lagt sammen til en gård, for i matriklen af 1664 nævnes kun en gård, der blev takseret til 24 tdr. hartkorn. Gården blev givet til fæste til Niels Jensen. Dermed var Ourup by forsvundet, og Ourupgårds historie begynder.

Eiler Bülow

Ourupgård og Niels Jensen

Niels Jensen havde en høj stjerne hos Christian 5., der i årene 1685 – 1690 hvert år opholdt sig på Nykøbing slot i længere tid. Under et af disse ophold hørte kongen om Niels Jensens gamle far, der var 106 år gammel. En dag i juli måned var den gamle mand og hans kone i audiens hos kongen, der ønskede at hilse på dem.

Niels Jensen og Christian 5.

Kongens kammerregnskab viser, at den gamle Jens Nielsen ved den lejlighed fik 6 rigsdaler. Sønnen Niels Jensen mente, at kongen godt kunne yde lidt mere. Han indgav samme dag en ansøgning om fritagelse for skat og landgilde. Han angav som begrundelse, at han på 3 år havde mistet 19 plovbæster, at hans kone i mere end 30 år havde været så elendig "af et sært tilfælde i hendes barselsseng", at hun hverken kunne gå eller stå, langt mindre gøre noget arbejde, og at han havde sine gamle forældre at forsørge.

Kongen gav straks ordre til, at han skulle fritages for skat og landgilde. Men selv om stiftsamtmanden modtog befalingen af kongens mund og straks påtegnede ansøgningen, varede det dog længe, inden kongens ordre blev ført ud i livet. Først da Niels Jensen døde i 1692, blev kongens ordre ført ud i livet. Da fik hans kone lov til at blive boende på gården resten af sit liv, fordi hun på grund af sin sygdom var nødt til at afstå gården, da hendes eneste mandlige støtte var den gamle Jens Nielsen. Hun skulle også for fremtiden modtage gårdens landgilde, der dog var

nedsat til 14 tønder. Ellers havde ingen villet overtage fæstet i den slette tilstand, den var i. Jens Nielsen døde først, da han var 113 år gammel.

Ourupgård og herredsfoged Poul Garb

Poul Garb

I 1693 overtog herredsfoged Poul Garb den meget forsømte og faldefærdige gård. Han overtog også Øster og Vester Hallerup, der hørte under Tjæreby. Som før nævnt var det bestemt, at Niels Jensens enke og hendes gamle svigerfar fik ophold og underhold på gården. Herrefoged Poul Garb kom i strid med bønderne i Højet og Radbjerg.

Dyrkningen af Hallerupperne hvilede på bønderne i Højet og Radbjerg. Poul Garb fik i 1696 ved privat overenskomst med bønderne i Højet og Radbjerg disse til at forrette høstarbejde på Ourupgård i stedet for noget pløjearbejde ved Hallerup. Næste år forlangte han også tærskearbejde ved Ourupgård af bønderne. Det ville bønderne ikke finde sig i, og det fik til følge, at bønderne undlod arbejdet både i Hallerup og på Ourupgård. Herredsfoged Poul Garb indstævnede bønderne for retten, der tilkendte ham en erstatning, og der blev gjort udlæg i deres kvæg og plovbæster. Men selv dengang var der retfærdighed til. Ridefogeden på krongodset Casper Ernst Møller fik som bøndernes talsmand erklæret dommen ugyldig og

erklæret dommen og erstatningen ulovlig ved en landsretsdom.

Der var ved vurderingen af skadeserstatningens ansættelse benyttet mænd, som på grund af særlige omstændigheder var uanvendelige, og udpantningen var sket inden udløbet af en vis lovhjemlet frist. Bønderne fik deres kvæg og bæster tilbage, og begge parter idømtes nogle bøder.

Poul Garb døde i 1703. I hans tid blev en stor del af gården genopbygget.

Ourupgård og oberst Johan Albreckt von Peberlow

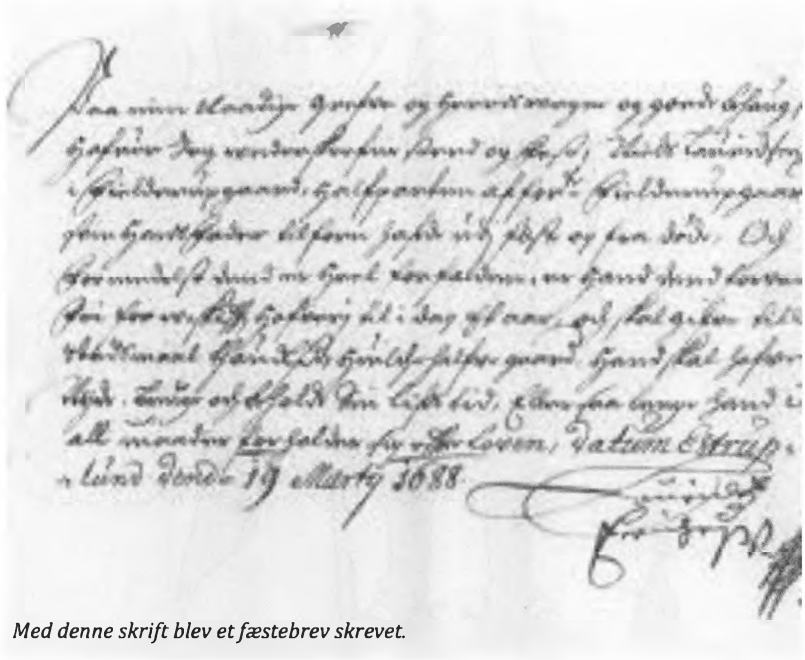

Johan Albreckt von Peberlow

Den følgende fæster blev oberst Johan Albreckt von Peberlow. Han var chef for nationalregimentet til fods, der havde hjemme i Viborg stift og på Lolland – Falster og Langeland. Ourupgård var da på 21 tdr. hartkorn, og obersten overtog den mod at svare landgilde til Niels Jensens enke.

Oberst von Peberlow hed oprindeligt Piper. Han indtrådte i 1675 i den danske hær og deltog i den skånske krig. I 1686 blev han adlet og fik navnet von Peberlow. Ved oprettelsen af landeværnet i 1701 blev han chef for nationalregimentet til fods. For at få et indtryk af, hvor omfattende et fæstebrev dengang var, gengiver jeg i det følgende Johan Albreckt von Peberlows fæstebrev til Ourupgård i 1703:

Henning Ulrich Lützou til Søholt, Ridder, Kgl. Majestæts Etats Raad, Stiftsbefalingsmand over Loll. – Falster og Amptmand over Nykjøbing Ampt gjør vitterligt, at jeg paa hans Kgl. Majestæts min allernaadigste Arve – Herre og Konges vegne og allernaadigste Behag haver stædt og herved stæder og fæster til højædle og velbaarne Johan Albreckt von Peberlou, Oberste over det Wiborg – loll. – falsterske Regiment Ourup Bondegaard, udi Sønderherred, Iderstrup Sogn i Falster, som forrige Herritz – Fouget, afgangne sal. Poul Garb i Fæste haver haft og hans Arving fratræder, med den derpaa findende Bygning: 4 Længer Huse, nemlig Vaanings-

Med denne skrift blev et fæstebrev skrevet.

hus 14 Fag, deraf 2de nye opbyggede af den sal. Poul Garb og andre reparerede med nyt Loft, Døre og Vindues – Karm og Vinduer, indrettet fra den s. Ende til 2de smaa Kamre, dernæst en stor Stufve med Indgang og Bislag til Gaarden og derudover en tillukket Trappe til Loftet, saa og Kjøkken med Skorsten og Bageovne paa, med rigtige Dørhængsler og Lukkelse og Laase, hvor saadant gjøres Behov.

Den nørre Længde 18 Fag, hvor er Rulle – Kammer, Faaresti, Tærskelo og 2de Kornlader af gammelt Bygt, repareret med Tømmer, Tag og temmelig ved Magt, undtagen 2de Bjælker, som endnu ere brøstfældige.

Den venstre Længde til Vognhus, Port, Hoppe – og Kostald er ny opbygt paa Kgl. Maj. Bekostning, den søndre Længde ogsaa 18 Fag nyt opbygt af sal. Poul Garb til Heste – og Kvægstald, Folkekammer og ved den østre Ende Stue og Kammer med Loft, Vindver, Døre og et lidet Kjøkken med Skorsten. Som er Værelse for en gl. Kvinde, sal. Niels Jensens Enke, som før Poul Garb paa Gården haver boet. I Gården er en ny opsat Brønd med Egetømmer omkring og Fjellelaag over. Gårdens Urtehave, i sønder Humlehave alle med Gjærder vel indlukt Gaarden med 2de dygtige Porte forsynet.

Nedenfor Gaarden ved Leddet til Iderstrup Mark er opsat af sal. Poul Garb 7 fag af gl. Tømmer med Skorsten, Loft, Vindver og Døre, med Tag og indrettet til Værelser for Husfolk, ligeledes et hus paa 7 Fag af nyt opført i øster Marken ved Leddet til Ørsløf. Saaledes Gaardens hele Bygningstilstand da er befundet. Jorden i alle 3 Marker vel vedligeholden og med Gjærder lovlig forsynet, de tvende med omliggende Byer i Fled, men med østre af sal. Poul Garb saavelsom Enghaven med ny Grøft og Gjærde indhegnet. Græsgang er i Marken og Ourup Skov, som med Kirkeby og Egebjerg Byer er i Fled og efter deres indbyrdes Forening sommetider indelukkes. Alt sammen bedragende udi Ager, Eng, Skov og Mose efter ny Landmaalings Matrikul 21 Td. 6. Skp. 3. Fdk. 2 Alb. Hartkorn.

Hvilken Gaard og Bygning samt tilhørende Jord og Rettighed i mark og skov ermeldte Hr. Oberst Peberlou må nyde, bruge og beholde sin Livstid og hans Frue efter ham, forsaavidt Lovens 3 Bog 4 Kap. 4 Art. Tillader, saa fremt han holder den vel ved Hævd og Bygningerne og svarer i Landgilde aarlig 6 Td. Rug og 10 Td. Byg til hver Mortensdag i godt ydefærdigt Korn til Hans Majestæts Kornhuse, naar bemeldte sal. Niels Jensens Enke ved Døden er afgangen, men saa længe hun lever, nyder hun samme Landgilde efter Kgl. allernaadigst Bevilling af 2. juni 1699 og 16 marts 1700, og derforuden fri Hus, Værelse og Ildebrand som i sal. Poul Garbs Tid, samt Græs og Foder til en Ko og 6 Faar og Fordringsskab til Kirke og Guds Hus, naar hendes Helbred endnu nogen Gang skulde tilstede hende der at komme. Skatter svares paa Amtstuen ikkun efter 16 Td. Hartkorn, Frihed for Hoveri og Arbejdspenge, men i øvrigt forholdes i alle Maader efter Kgl. Lov og Anordninger.

Ved Gaarden annammer Hr. Obersten Vintersæden i rette Tid lagt 20 Td. Rug, og til Vaarsæden 20 Td. Byg og Jorden ristet, desforuden 2de Vogne til Bondearbejde med Jernringe Naufler og Lundstikker og et par Høsthaver, 2 Plove med Jærn og tilhørende Redskaber og Træharver.

Af Kreaturbesætning nævnes ikkun 8 Bæster

Fæstebrevet afsluttes med den Passus, at der reserveres Hr. Obersten, hvad Bygning han til sin Commoditet ydermere lader paa egen Bekostning opsætte, at afhænde, flytte eller overdrage til hvem han vil eller behager, naar han ej med Efterkommeren herom kan accordire. I Fæste betales 16 Rdl.

Datum Nykjøbing 23. marts 1703

H. M. Lützou C. E. Møller

I 1705 døde Johan Albreckt von Peberlow, 49 år gammel. Han efterlod sig sin kone Else Margrete Bille og 5 børn.

Ourupgård og Johan Martin Gamper

Else Margrethe Bille giftede sig i 1707 med børnenes hovmester Johan Martin Gamper, der havde været fændrik ved oberstens regiment. Else Margrethe Bille havde også efter hendes mands død i følge fæstebrevet ret til at have Ourupgård i fæste på samme betingelser som sin mand. Derfor var det lidt mærkeligt, at Johan Martin Gamper i 1708 fik Ourupgård i fæste. Han betalte 20 rigsdaler i indfæstning. Måske ville han sikre sig, at han kunne fortsætte med at have Ourupgård i fæste, hvis Else Margrethe Bille døde før ham. Niels Jensens enke levede stadig og havde ophold på gården.

Mange var misundelige over, at Gamper var blevet gift med oberstens kone, og de kunne ikke forstå, at han havde fået Ourupgård i fæste. Der var andre end Gamper, der gerne ville have Ourupgård i fæste

I 1708 anmodede overførster over Lolland - Falster Daniel Runge i en skrivelse til rentekammeret om at måtte få Ourupgård i fæste, når oberstinde Peberlow forlod gården. Han kaldte Ourupgård en gemen bondegård, som altid en bonde og efter ham afdøde herredsfoged Poul Garb havde i fæste. Man var utilfreds med, at en adelsmand og senere hans hushovmester havde fået gården i fæste, idet man mente, at disse ikke havde forstand på landbrug, og at forholdet mellem oberstinden og hendes hovmester ikke var passende.

Også forpagteren på Corselitze Anders From var interesseret i at få Ourupgård i fæste. Også han skrev et brev, hvor han nedgjorde Gamper og hans evne til at dri-

Else Bille og Johan Martin Gamper

ve en gård. Han påstod, at han i de få år, han havde haft gården, havde misligholdt den. Anders From påstod, at Ourupgård ville blive så ødelagt, at kongen meget snart ville modtage en gård, der ikke kunne forsørge en familie og derefter blev øde.

De 2 ansøgninger om at få Ourupgård i fæste og de grove anklager mod Johan Martin Gamper og hans drift af gården bevirkede, at der blev afholdt en synsforretning den 13. april 1709 foretaget af 4 bønder. I synsprotokollen fremgår, at besætningen var 15 heste, 12 køer, 3 kalve, 23 får, 15 grise, 6 gæs og 1 gase. Gården var firlænget, men var dårligt vedligeholdt. Niels Jensens enke levede endnu og havde underhold på gården.

Stiftamtmanden indberettede derefter til rentekammeret, at fæsteren holdt gårdens bygninger og besætning vel, samt at der ingen restancer var på gården. Derfor ville amtmanden ikke reflektere på Anders Froms tilbud, før gården lovligt blev fæsteledigt. Årsagen til dette svar var sikkert også givet af hensyn til von Peberlows enke, og derfor vedblev Gamper fremdeles at være fæster af Ourupgård.

I 1710 døde Else Margrethe Bille, og samme år fik overførster Daniel Runge, der var en af dem, der var med til at sværte Johan Martin Gamper og havde protesteret over, at Gamper var blevet fæster på Ourupgård. Hvor Gamper blev af, vides ikke.

I 1718 gik Ourupgård, der var en af datidens større bøndergårde, op i luer og blev derefter ikke genopbygget. I et halvt hundrede år eksisterede Ourupgård ikke. Jorderne blev henlagt under rytterdistriktet og blev drevet enten af Nykøbing slots Nørre ladegård eller af bønderne i de omliggende landsbyer.

Krongodset og enkedronning Charlotte Amalie

I 1699 kom der igen en enkedronning til Nykøbing slot. Det var enkedronning Charlotte Amalie, der var enke efter Christian 5. Hun var berettiget til at få Lolland – Falster som livgeding, men hun var ikke interesseret i at overtage sit livgeding. Hun var bange for, at det ville være besværligt at få bønderne til at betale skatter og afgifter, der var de indtægter, som hun skulle leve af som enke. Hun havde måske hørt fra sin svigermor Sophie Amalie, at det ikke altid var let at være storgodsherre. Hun ville hellere have en fast sum årligt som enkepension. Hendes søn Frederik 4. lod hende få sin vilje, og han bevilgede hende i stedet for livgedingen 50.000 rigsdaler årligt. Hun fik dog ved siden af det faste beløb Nykøbing slot som enkebolig. Kongen beholdt krongodset på Lolland – Falster og indtægterne deraf.

Det var sikkert klogt, at hun ikke overtog sit livgeding, men i stedet fik penge. Der var omkring 1700 tallet dårlige tider for landbruget på Lolland – Falster. Det viste sig også, at hendes formodning om, at det var svært at inddrive skatter og afgifter fra bønder og forpagtere, holdt stik. Der var landbrugskrise i Danmark.

Enkedronning Charlotte Amalie havde Nykøbing slot som enkesæde til 1714, hvor hun døde. Efter hendes død boede ingen mere fast på Nykøbing slot. Det havde

Enkedronning Charlotte Amalie

været meningen, at Frederik 4.s sidste kone, Anna Sophie Reventlow, efter hans død skulle have haft Nykøbing slot som enkesæde under samme betingelse, som Charlotte Amalie havde haft, men hendes stedsøn Christian 6. og hendes fjender blandt adelen forhindrede, at hun kom til Nykøbing slot.

Efter Charlotte Amalies død blev slottet kun brugt de få gange, hvor en konge eller dronning besøgte Nykøbing bl a. for at gå på jagt.

Krongodset som ryttergods

Allerede i 1670 begyndte Christian 5. at oprette ryttergodser, hvor det nationale rytteri boede og fik deres underhold. Ryttergodserne blev indrettet på nogle af de godser, som kongen havde som krongods.

Rytterskolen i Gedesby

I 1715 – 20 samlede Frederik 4. ryttergodserne i 12 sammenhængende rytter-godsdistrikter, heraf et distrikt på Falster. Det var let på Falster at have et sammenhængende ryttergods, for kongen havde hele Falster som krongods. Den 1. maj 1718 måtte de forpagtere, der havde forpagtet godserne og ladegårdene på Falster forlade disse, så der på Falster kunne oprettes et Ryttergods.

Alle godsernes og ladegårdenes marker udlagdes til høslet og græsning for rytterhestene. Det bevirkede, at bønderne blev fritaget for hoveri bortset fra hjælp til højbergningen. Bønderne skulle betale de såkaldte rytterportioner til regimentkassen til lønning og underhold for rytterne i stedet for landgildet. Frederik 4. lavede ikke alene ryttergodser. Han lavede også rytterskoler. Han lavede i 1720 en forordning om almenskoler, der skulle bevirke, at bøndernes børn fik undervisning i dansk, regning og kristendom. Han begyndte at lave rytterskoler alle steder, hvor der var ryttergodser. På Falster blev der bygget 27 rytterskoler, en i hvert sogn.

I 1723 kom der en ny ordning af rytterdistriktet på Falster. Rytterne skulle ikke længere bo på godserne, og landbrugsjorden kunne igen bruges til almindeligt landbrug.

Stavnsbåndets indførelse

Stavnsbåndets indførelse

Kongen var utilfreds med, at indtægterne fra krongodserne var så små. Man begyndte at bortforpagte ladegårdene og godserne med den betingelse, at bønderne skulle udføre mere hoveriarbejde. I stedet blev bøndernes afgift til kongen nedsat. Den nye ordning gav ikke flere penge. Man fik større forpagtningsafgifter, men til gengæld fik man færre indtægter fra bønderne. Det skyldtes ikke uvilje, men nød.

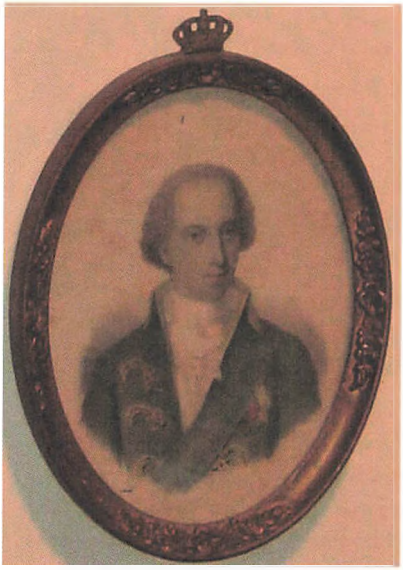
I 1729 var der stor misvækst på Falster. I 1730 døde mange kreaturer, og i 1731 var der sygdom blandt menneskene. 2 – 3000 mennesker havde været syge. Landbrugskrisen var i 1730erne på sit højdepunkt. Kornpriserne var i 1730erne det halve af, hvad de var før 1700 tallet. Studeeksporten var gået i stå. Mange bøndergårde på Falster lå øde hen.

Mange unge flygtede fra landsbyerne, bl. a. fordi de var bange for at blive udskrevet til krigstjeneste. Der var heller ingen fremtid i at blive ved landbruget.

For at undgå, at bønderne forlod landsbyerne, indførte Christian 6. i 1733 stavnsbåndet. Stavnsbåndet betød, at ingen bondekarl måtte begive sig fra sit gods, så længe hans husbond kunne skaffe ham tjeneste. Disse mænd var stavnsbundne. De mænd, der var mellem 18 og 36 år, skulle blive boende på det gods eller den herregård, hvor de var født. I 1739 blev stavnsbåndet udvidet til at gælde alle fra 14 år. I 1742 var stavnsbåndet fra 9 - 40 år og fra 1764 fra 4 - 40 år.

Bøndernes forhold var i perioden efter 1730 ikke blevet bedre. Bønderne skulle på grund af stavnsbåndet blive på deres gårde, men det fik de ikke flere penge af. De kunne stadig ikke betale skatter og landgilde. Kvægsygdomme og misvækst betød, at de havde restancer på afgifter, som de skulle betale kongen.

Finanskrise i Danmark

Frederik 5.

Krongodset gav ikke mere de indtægter, det før havde givet kongen. Der var ikke noget at sige til, at kongen i 1763 besluttede at sælge noget af krongodset, bl. a. krongodset på Falster. Det skyldtes ikke alene, at krongodset ikke gav indtægter nok. Det skyldtes også, at landet var i finanskrise.

Da Frederik 5. tiltrådte som konge i 1746, havde landet en samlet gæld på 2 millioner rigsdaler. I 1755 begyndte den finansielle nedtur. Man opdagede, at man i årenes løb havde stiftet megen gæld. Frederik 5. havde med mange penge støttet videnskab, kunst og filantropiske formål. Han havde oprettet fabrikker med støtte fra staten, f. eks. manufakturfabrikker, der gik konkurs på grund af de dårlige tider. Staten opkøbte De vestindiske øer. Frederik 5. byggede en hel ny bydel Frederiksstaden med flotte bygninger som Amalienborg og Marmorkirken, og det kostede mange penge. Kongen havde også store udgifter til hær og flåde. I 1762 kostede hæren og flåden 4 millioner rigsdaler om året. I 1763 var landets samlede gæld på 23 millioner rigsdaler.

Det var en uholdbar situation for Danmark. Gælden skulle jo forrentes og tilbagebetales. Man solgte De vestindiske øer, man færdiggjorde ikke Marmorkirken, og man udskrev ekstra skatter. Desuden besluttede man at sælge en stor mængde krongods på Falster, på Møn og ved Skanderborg. I 1766 blev krongodset på Falster solgt på en auktion. Det gjaldt både landbrugsjord, godser og bøndergårde på Falster og Nykøbing slot.

Dermed var Falsters storhedstid som en del af kongens krongods og som enkedronningesæde forbi. Efter den tid mistede Nykøbing og Falster den status, man i

mange år havde haft som et af de vigtigste områder i landet. Man blev efterhånden en del af det, som nogle i dag kalder " Udkants Danmark ".

Hvorfor gik Falster i stå, da Krongodset blev solgt?

Hvordan kunne Nykøbing og Falsters betydning med et slag ændres, da krongodset og slottet blev solgt? Selv om vi havde mistet nogle gode arbejdspladser, havde vi stadig den samme centrale beliggenhed. Vi havde stadig den samme afstand til vor hovedstad. Vi havde stadig den gode jord og den smukke natur med skove og strande.

Jeg har tit tænkt på, hvorfor Nykøbing og Falster i tidens løb efter krongodsets salg og slottets nedrivning pludselig mistede betydning og blev et af de steder, hvor der var stor arbejdsløshed, mange på overførselsindkomster, ringe erhvervsudvikling og mangel på tro på fremtiden.

Skyldes det, at Falster er en ø? Mange, der ikke har meget initiativ og er magelige og tilfredse med deres tilværelse, bliver på øen, mens de initiativrige og arbejdsomme flytter fra øen, fordi de søger udfordringer.

Eller skyldes det, at falstringerne i mange hundrede år er blevet regeret af konger og enkedronninger, der har bestemt over deres liv, men også givet dem tryghed i hverdagen? Da kongerne og enkedronningerne forsvandt, skulle de til at tage vare på deres eget liv, selv om mange herremænd bl. a. på Corselitze og på Orupgård i en vis grad overtog enkedronningernes rolle. Det var man ikke vant til.

Derfor kom vi på Falster til at mangle det initiativ og det gå – på - mod, som man kender f. eks fra Herning og Ikast, hvor man aldrig har haft en konge eller enkedronning til at bestemme, men heller ikke til at hjælpe, hvis man var i nød. Her måtte enhver tage vare på sit eget liv, og det gav arbejdsomhed og initiativ, der skabte de virksomheder og de mange arbejdspladser, som vi mangler på Falster.

Nykøbing slot set fra Guldborgsund.

Salget af Nykøbing slot og krongodset på Falster

Auktionsbetingelser for salget af Nykøbing slot og krongodset på Falster

Nærmere Bekiendtgiørelse,

angaaende det ved udgangne trykte Placat dat. 28de Februarii 1766. og derudi paaberaabte trykte Specification til Bortforhandling publicerede Falsterske Gods, hvorledes samme Gods til Opbydelse ved Auction i visse Hoved-Gaarde med videre er inddeelt, samt videre Conditioner, hvorefter Godset ved Auction til Bortforhandling paa Nyekiøbing Slot den 9de Septembr. forestaaende vorder opbuden.

KIØBENHAVN, 1766.
Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majestæts og Universitets Bogtrykkerie, Nicolaus Christian Høpffner.

Som før nævnt blev det i 1763 bl. a. bestemt, at Nykøbing slot og krongodset på Falster skulle sælges på en auktion for at skaffe penge til at afdrage noget af den enorme gæld, som kongen og dermed staten havde.

Den 28. februar 1766 udstedte rentekammeret en plakat om, at der den 21. august 1766 skulle holdes auktion på Nykøbing slot over Nykøbing slot og hovedgårde, bøndergårde, kirker og kirketiende på Falster. Der medfulgte en fortegnelse over, hvad der skulle sælges og under hvilke betingelser.

Den 13. maj 1766 udpegedes som kommissærer til at forberede auktionen Vilhelm Bjerregård, der var storgodsejer og deputeret i Kommercekollegiet, og Jacob Lowson, der var kommitteret i Rentekammeret.

Kongen ville egentlig gerne have, at bønderne selv købte deres gårde, men man mente, at de fleste falstringske bønder ikke havde råd til at købe deres egne gårde. Derfor blev Falster delt op i 10 hovedgårde, der skulle sælges med det tilhø-

rende bøndergods. De 10 hovedgårde med tilhørende bøndergods udgjorde 6051 tønder hartkorn. Der var således kun 12 - 1300 tønder hartkorn strøgods tilbage på steder, hvor man havde formodning om, at bønderne enten kunne købe sig selv, eller at der ville findes andre tilbudsgivere.

Man var i Nykøbing urolig for auktionen. Man var naturligvis ked af at skulle miste slottet, men man var også bange for, at nogle af de rettigheder, man havde haft fra gammel tid, ville bortfalde. Hvordan ville det gå med græsningsrettighederne på Klodskov overdrev, og hvordan ville det gå med vandforsyningen, som byen havde haft siden prins Christians tid?

De 2 kommissærer fik mange forespørgsler og andragender om ændringer i det udsendte auktionsmateriale fra Falsters borgere. De havde meget at se til, så de kunne ikke blive færdige med deres arbejde til den 21. august 1766, hvor auktionen var berammet. Den blev derfor udsat til den 9. september 1766 og følgende dage.

Salg af hovedgårde ved auktionen på Nykøbing slot den 9. september 1766

Auktionen begyndte som planlagt den 9. september 1766.

Hovedgård 1 var Nørre ladegård med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 566 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Nørre ladegård og det tilhørende bøndergods i Nørre Ørslev, Eskilstrup, Ønslev og Tingsted sogne. Godset blev

Westensborg

Corselitzes hovedbygning, der blev opført i årene 1774 - 1777

købt af fynboen August Johan Christoffer von Westen, der opkaldte gården efter sig selv. Den blev kaldt Westensborg. Han købte også Nykøbing vandmølle.

Han købte samtidigt hovedgård 8 med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 499 tønder hartkorn. Hovedgård 8 bestod af Grimmelstrup samt det tilhørende bøndergods i Nørre Vedby og Nørre Alslev sogne. Han kaldte godset Hvededal. Den samlede pris på de 2 hovedgårde var 103 160 rigsdaler.

Hovedgård 2 var Corselitze med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 618 tønder hartkorn. Hovedgården var Corselitze samt det tilhørende bøndergods i Karleby, Horbelev og Horreby sogne. Corselitze blev købt af prins Carl. Købet blev kautioneret af godsejeren og rigmanden Reinhard Iselin. Meget tyder på, at prins Carl var stråmand for Johan Frederik Classen fra Frederiksværk, der i 1768 overtog Corselitze til samme pris, som prins Carl i sin tid havde givet. Den samlede pris var 77 054 rigsdaler.

Hovedgård 10 bestod af Stubbekøbing jorder med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 443 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Stubbekøbing jorder samt det tilhørende bøndergods i Åstrup og Maglebrænde sogne. Godset blev senere kaldt Carlsfeldt. Også Carlsfeldt blev købt af prins Carl og blev som Corse-

Gedsergård

litze overdraget til Johan Frederik Classen i 1768 til samme pris, som prins Carl havde givet. Den samlede pris var 46 841 rigsdaler.

Hovedgård 3 bestod af Skørringe gods med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 588 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Skørringe gods samt det tilhørende bøndergods i Nørre Kirkeby, Torkilstrup, Lillebrænde og Falkerslev sogne. Skørringe blev købt af kancelliråd Ole Jensen Stampe. Den samlede pris var 47 056 rigsdaler.

Hovedgård 5 bestod af jorder fra Nørre ladegård ved Gedser med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 567 tønder hartkorn. Det blev kaldt Gedsergård. Hovedgården bestod af Nørre ladegårds jorder ved Gedser samt det tilhørende bøndergods fra Skelby, Gedesby og Væggerløse sogne. Gedsergård blev købt af kammerherre grev Gustav Holck - Winterfeldt. Den samlede pris var 60 368 rigsdaler

Hovedgård 6 bestod af Stangerupgård med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 498 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Stangerupgård samt det tilhørende bøndergods i Maglebrænde og Gundslev sogne. Stangerupgård blev købt af kammerråd Christian Kehlet. Den samlede pris var 37 936 rigsdaler.

Vennerslund

Hovedgård 7 bestod af Klodskov med tilhørende bøndergods.. Det samlede areal var522 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Klodskov samt det tilhørende bøndergods i Ønslev, Tingsted, Stadager og Brarup sogne. Godset blev senere kaldt Vennerslund. Vennerslund blev købt af Peter Thestrup, der senere fik vennen Hans Tersling som medejer. Deraf navnet Vennerslund. Den samlede pris var 59 724 rigsdaler.

Hovedgård 9 bestod af Egensegård med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 499 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Egensegård samt det tilhørende bøndergods i Vålse og Kippinge sogne. Egensegård blev købt af agent Hans Bergeshagen Hincheldey i Nykøbing. Den samlede pris var 46 084 rigsdaler.

Hovedgård 4 bestod af Ourupgård med tilhørende bøndergods. Det samlede areal var 458 tønder hartkorn. Hovedgården bestod af Ourupgård samt det tilhørende bøndergods fra Idestrup, Sønder Alslev og Systofte sogne. Ourupgård blev købt af købmand Christian Hincheldey fra Nykøbing, der samtidig købte bøndergods, der bl. a. bestod af Kringelborg, Troldholmen og Øster og Vester Hallerup. Den samlede pris var 37 843 rigsdaler.

Salg af strøgods ved auktionen på Nykøbing slot den 9. september 1766

Mindesten. Virket by blev selvejere 09-09-1766.

De 12 – 1300 tønder hartkorn strøgods blev kun i ringe grad solgt til bønderne. Kun bønderne i landsbyerne Ravnse, Sønder Kirkeby og Virket købte selv deres gårde. Kammerråd Christian Kehlet var kautionist for bønderne i Virket og Ravnse. Sønder Kirkeby blev købt for 30 rigsdaler pr. tønde hartkorn. Virket blev købt for 75 rigsdaler pr tønde hartkorn. Ravnse blev købt for 51 rigsdaler pr. tønde hartkorn.

Landsbyen Alstrups bønder bød også på sig selv. De bød 40 rigsdaler pr. tønde hartkorn, men buddet blev ikke antaget. Senere bød købmand Christian Hincheldey fra Orupgård på præsten Lorents Floors vegne 50 rigsdaler pr. tønde hartkorn for Alstrup og fik buddet antaget. Senere solgte Lorents Floor Alslev til Christian Hincheldeys bror agent Hans Bergeshagen Hincheldey, der havde købt Egensegård. Han fik i august 1767 skøde på Alstrup

Bønderne i Alstrup klagede imidlertid med god ret over den trufne afgørelse. I auktionsbetingelserne stod der jo, at man ikke måtte antage efterbud. Kongen, der som før nævnt ønskede, at så mange bønder som muligt købte sig selv, købte efter adskillige forhandlinger Alstrup by tilbage fra Hincheldey mod 80 rigsdaler pr.

tønde hartkorn, hvorefter gårdene blev overdraget til bønderne i Alstrup for de oprindelig budte 40 rigsdaler pr. tønde hartkorn. Det skete i 1771. Skødet blev udfærdiget sidst på året 1772. Det var mange penge, som kongens kasse brugte for at fremme, at bønderne i Alstrup kunne købe deres egne gårde.

Ud over de nævnte landsbyer var der en enkelt bonde eller husmand, der købte sig selv. Desuden blev en del af det udbudte bøndergods købt af private folk. Præsten i Skelby købte nogle bøndergårde i Gedesby, og landsdommer Green købte et par gårde i Radbjerg. Præsten i Skelby havde over for grev Holck – Winterfeldt fortalt, at han bød for bønderne, og da grev Holck – Winterfeldt gerne så, at bønderne fik deres egne gårde, nænnede han ikke at byde over. Da han hørte, at præsten ville beholde gårdene selv, bad han om at få overladt gårdene til sig til samme pris, som præsten havde budt. Han tilbød endda, at han ville byde på en ny auktion. Kommissærerne svarede imidlertid, at der ikke måtte antages noget efterbud, så præsten og landsdommeren beholdt deres gårde.

Også byfoged Jørgen Scheel i Stubbekøbing, præsten i Idestrup og justitsråd Anton Frederik Schæffer skaffede sig noget bøndergods. Bøtø og Hasselø blev købt af Lars Sørensen Leegård. Bøtø kostede 66 rigsdaler pr. tønde hartkorn og Hasselø kostede 80 rigsdaler pr. tønde hartkorn.

Meget af strøgodset blev købt af de personer, der købte de 10 hovedgårde.

Den samlede pris for salget af krongodset på Falster var 626 602 rigsdaler, der blev brugt til at betale statsgæld. Men der var langt til, at den samlede gæld på 23 millioner rigsdaler var betalt.

Salg af kirke- og kongetiende ved auktionen på Nykøbing slot , den 9. september 1766

Dernæst blev Falsters kirke – og kongetiende for Falsters kirker sat til salg.

Tiende var en skat til kirken, der blev indført først i 1100 tallet under kong Niels. Bønderne skulle betale en tiendedel af deres afgrøde til kirken i tiende. En tredjedel gik til opførelse og vedligeholdelse af kirkerne - kirketiende. En tredjedel gik til underhold til præsterne - præstetiende. En tredjedel gik til biskopperne - bispetiende.

Tiendeskatten førte til, at kirken blev tilført store midler, hvilket førte til opførelsen af de mange granitkirker over hele landet, hvor i hvert fald selve kirkeskibet for de flestes vedkommende er opført i 1100 – 1200 tallet.

Man håbede på at slippe for at betale tiende, da reformationen blev indført, men det var ikke tilfældet. Bispetiendet blev i stedet inddraget af kongen som kongetiende. Kongetiendet kom med tiden på andre, til dels private hænder, og det sam-

Væggerløse kirke.

me skete med kirketiendet. Kom kirketiendet på andre hænder havde kirkeejeren dog samtidig pligt til at vedligeholde kirken. Kirketiendet og kongetiendet på de enkelte kirker blev på auktionen udbudt til salg, og den gik for det meste til ejerne af de hovedgårde, der havde kirker i de sogne, hvor de havde bøndergods. Ourupgårds ejer Christian Hincheldey købte således kirketiendet og kongetiendet i kirkerne i Væggerløse, Sønder Alslev og Systofte. Kongen beholdt kaldsretten til præsterne.

Salg af Nykøbing slot på auktionen på Nykøbing slot den 9. februar 1767

Nykøbing slot blev også udbudt til salg. Nykøbing by havde forinden fået tilbudt slottet kvit og frit, hvis de ville vedligeholde det. Byen måtte sige nej til tilbuddet. Byen havde ikke råd til at modtage slottet. Det var en for stor opgave for en lille by. Hovedslottets etageareal svarede til 50 parcelhuse. Hvad skulle byen bruge slottet til? Det var for stort til alle formål. Som tiden var i 1760erne, var der intet andet at gøre end at rive det ned.

Ved auktionen bød købmand Oluf Thugesen 7631 rigsdaler for slottet. Det fandt rentekammeret var for lidt. Derfor forkastede kongen efter indstilling fra rentekammeret tilbuddet.

Resterne af Nykøbing slot

Ingen privat person havde råd til at overtage Nykøbing slot. Men det var nok noget værd til nedrivning eller delvis nedrivning, og man regnede med, at ejerne af de nye hovedgårde var interesserede i byggematerialer, så de kunne opføre nye bygninger på deres hovedgårde.

Man berammede en ny auktion den 9. februar 1667. Denne gang blev hver fløj af bygningerne samt gårde, haver, broer, stalde og magasiner opråbt for sig. Herved blev der budt meget højere. Amtmanden købte amtsgården for 810 rigsdaler. Hofsmeden Jakob Pedersen købte smedeboligen for 600 rigsdaler. Gartnerboligen blev solgt til August Johan Christoffer von Westen for 1345 rigsdaler. Staldlængen, snedkerboligen og fiskerhuset m. m. blev solgt til regimentsskriver Monradt. Kammerherre grev Gustav Holck – Winterfeldt købte den lange stald og vognremisserne. Slottet blev solgt til nedbrydning til et interessentskab, hvis hovedmand menes at være købmand Hans Bergeshagen Hincheldey fra Nykøbing. Han overtog efterhånden de øvrige interessenters interesser.

Der var i auktionspapirerne også bestemmelser om vandmøllerens rettigheder, vandrendernes vedligeholdelse m. m. Kongen afgav senere resolution om, at springvandet til Nykøbing slot skulle skænkes og skødes til byen med park og parkhus på den betingelse, at byen vedligeholdt det hele, og at den herved opståe-

Stenhuset i Slotsgade blev bygget af sten fra Nykøbing slot i 1786.

de bekostning fordeltes ligeligt. Denne gang indbragte auktionen 16 823 rigsdaler, hvilket kongen godkendte.

Meget af slottets inventar blev ført til København, men en del blev solgt på auktion til byens borgere.

Byggematerialerne blev spredt rundt om på Falster. Hans Bergeshagen Hincheldey opførte i 1786 et stenhus i Slotsgade af sten fra slottet. Fra 1807 blev det benyttet til katedralskole, inden katedralskolen i 1953 blev flyttet til Poul Martin Møllersvej. Fra 1953 er bygningen blevet benyttet til politistation. Orupgårds kornmagasin, der blev opført, hvor siden toldbygningen blev rejst og Froms magasin Frisegade 43, udnyttede tømmer fra slottet. Også til opførsel af bygninger på Orupgård og på Corselitze blev der brugt byggemateriale fra slottet.

Købmand Christian Hincheldey og Orupgård

Købmand Christian Hincheldey

Orupgård blev på auktionen den 9. september 1766 solgt til købmand Christian Hincheldey fra Nykøbing. Han var søn af Edvard Hincheldey, der døde i 1775. Edvard Hincheldey, der var rådmand og købmand i Nykøbing, var købmandssøn fra

Christian Hincheldey og hans kone Laurentia.

Lübeck. Hans mor hed Karen Hincheldey, født Høy. Hun døde i 1767.

Christian Hincheldey blev den 9. juli 1760 gift med Mette Helene Tersling. Hun døde den 29. august 1770. Den 22. februar 1775 giftede Christian Hincheldey sig for 2. gang med Laurentia Hofgård, datter af justitsråd Gerhard Hofgård og Margrethe, født Moss. Christian Hincheldey fik i alt 10 børn, alle piger. Han fik 5 med

hver af sine 2 koner. Men han fik ingen sønner, der kunne føre hans navn videre.

Hovedgården bestod af Ourupgård, Troldholmen, Øster og Vester Hallerup samt nogle områder, der egentlig hørte under Corselitze hovedgård. Samtidig købte han det tilhørende bøndergods, der bestod af gårdene i 4 sogne og udgjorde størstedelen af landsbyerne Sønder Vedby, Tjæreby, Elkenøre, Sønder Ørslev, Hillestrup, Ulslev, Sønder Alslev, Systofte, Hulebæk og Bjørup. Desuden købte han bøndergods, deriblandt Kringelborg, med i alt 547 tønder hartkorn ager og eng. Prisen var i alt 37 843 rigsdaler.

Kringelborg

Kringelborg

Kringelborg hørte naturligt siden 1200 tallet til krongodset på Falster. Vi skal dog helt frem til 1483, før der dukker helt konkrete oplysninger op om Kringelborg. Her støder man først på navnet Klingborg, men 3 år senere nævnes den som " Kringelborg huz ".

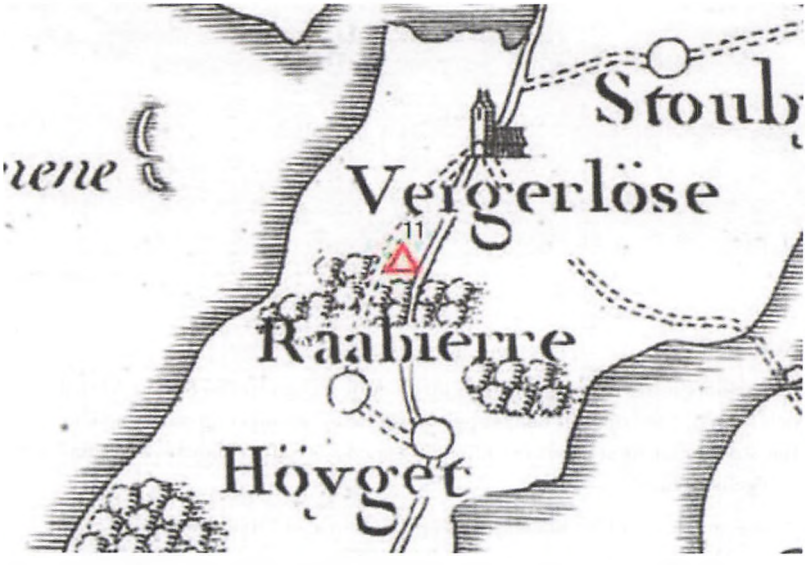
Denne omtale sker i forbindelse med oprettelsen af et " Helliggeist hus " i Nykøbing. Det er det, der senere bliver kaldt Nykøbing F. Hospital og endnu senere benævnt Nykøbing Kloster. Det var den tids form for hospital. Her tog man sig af sy-

ge, fattige, gamle og vanføre. Helliggeisthuset havde ikke mange penge, men i 1486 blev forholdene forbedret betydeligt. Det skyldtes, at kong Hans stadfæstede, at Idestrup kirke og sogn, herunder Kringelborg, som dengang hørte til Idestrup sogn, skulle bidrage med indtægter og naturalier til hospitalet.

I 1567 blev Kringelborg ladegård for hospitalet, der herefter blev selvforsynende. Både kirken og hospitalet klarede sig i mange år ganske godt. Der kunne dog af og til opstå uenighed mellem kirke (præst) og hospital om den rette fordeling af goderne.

I midten af 1700 tallet kom hospitalet ind i en dårlig økonomi. Man besluttede derfor at bortforpagte Kringelborg for at få flere penge til hospitalet. Den første forpagter var imidlertid drikfældig og kunne ikke betale sine forpagtningsafgifter, og den næste var heller ikke for god. Til sidst blev gårdens drift så dårlig, at man blev enige om at sælge gårdens bygninger til egnens bønder og leje jorden ud til en fast årlig sum. Det gav orden i økonomien.

I 1766 besluttede kongen at sælge Kringelborg til købmand Christian Hincheldey, der også købte Ourupgård. Ved Christian Hincheldeys død i 1793 gik Kringelborg igen tilbage til Nykøbing hospital. Christian Hincheldey ejede dog kun bygningerne, men måtte betale fæste til Helliggeisthuset.

Grev Gustav Holck sælger landsbyerne Gedesby, Højet og Væggerløse til bønderne.

Stangerup gods blev solgt til bønderne i bl.a. Gundslevmagle og Gundslev i 1786.

Bønder på Falster bliver selvejere

Da kongen i 1766 solgte krongodset på Falster, blev det betonet, at det var kongens hovedhensigt at gøre det muligt for bønderne selv at blive ejere af deres gårde. Ved auktionen viste det sig imidlertid, at kun få bøndergårde blev købt af bønderne selv. Kun landsbyerne Sønder Kirkeby, Virket, Ravnse og Alstrup blev købt af bønderne selv.

Men fra auktionen i 1766 og til ca. 1800 skete der en meget stor forøgelse af antallet af selvejere. I 1768 solgte Hans Bergeshagen Hincheldey fra Egensegård Øster Kippinge til bymændene for ca. 3200 rigsdaler. I 1771 solgte Ole Jensen Stampe på Skørringe landsbyen Lommelev for 60 rigsdaler pr. tønde hartkorn. I 1772 solgte Christian Hincheldey fra Ourupgård 2 gårde i Idestrup for 840 rigsdaler pr. gård.

Et større salg kom dog fra grev Gustav Holck på Gedsergård, der hørte til landbrugets reformvenner. I 1769 besluttede han at sælge landsbyerne Gedesby, Højet og Væggerløse til bønderne. De blev solgt til henholdsvis 60, 75 og 80 rigsdaler pr. tønde hartkorn, og i 1771 solgte han Marrebæk til 57 rigsdaler pr. tønde hartkorn. Han solgte Gedsergård med det tilbageværende bøndergods til præsten i Skelby, Niels Frederiksen Amager, der i 1766 allerede havde købt nogle bønder-

gårde i Gedesby. I 1781 døde Niels Frederiksen Amager, og han overlod Gedsergård til 4 arvinger, som et par år senere atter solgte den til I. Meltzing og kammerråd I. C. Friis. I. C. Friis blev eneejer af Gedsergård ved I. Meltzings død i 1789.

Efter Niels Frederiksen Amagers død blev endnu mere bøndergods solgt til bønderne. I 1783 solgte Niels Frederiksen Amagers arvinger landsbyen Skelby til bønderne i landsbyen for 1200 rigsdaler.

I 1783 blev bønderne på Bøtø og på Hasselø selvejere. Disse øer var på auktionen blevet købt af overvisitør Lars Sørensen Leegård. Da han døde i 1783, købte Købmand Christian Hincheldey øerne og solgte dem videre til bønderne.

Den største forøgelse af bøndernes selvejendom skete, da Stangerup gods efter kammerrådsinde Kehlets død i 1786 solgtes til bønderne. Godset bestod af Stangerup, Maglebrænde, Gundslevmagle, Gundslev, Sortsø, Skovby og Skerne. For at få råd til at købe Stangerup, bevilgede regeringen bønderne et lån på 47 810 rigsdaler. Det var provsten i Gundslev, der hed Blicher, der havde opfordret bønderne til at købe deres egne gårde.

Den sidste forøgelse af selvejergodset skete i 1799, da bønderne i Vester Kippinge fik skøde på deres gårde.

Hasselø og Bøtø

Som bekendt købte overvisitør Lars Sørensen Leegård de 2 øer Hasselø og Bøtø ved auktionen i 1766.

Bøtø har formentlig henligget ubebygget indtil begyndelsen af 1500 tallet. Bøtø har tilhørt kronen og har formentlig været anvendt til græsning.

I 1516 inviterede Christian 2. en gruppe hollændere til Danmark, fordi man havde brug for dem til kvægavl og mejeribrug, som de var meget dygtige til. De blev placeret på Amager og på Sprogø i Storebælt, men efter få år flyttede 13 hollandske familier fra Sprogø videre til Bøtø.

I 1552 gav Christian 3. dem fæstebrev på øen, og i 1575 fæstede de af Frederik 2. yderligere et stykke af overdrevet ved Bøtø, som havde tilhørt bønderne i Gedesby. På det tidspunkt var der 11 hollandske bønder på Bøtø.

De var alle døde, da deres efterkommere i 1610 på ny fæstede Bøtø af Frederik 2.s enke dronning Sophie af Mecklenburg for 600 rigsdaler. De skulle som alle andre bønder betale landgilde og øvrige afgifter. Enkedronning Sophie af Mecklenburg havde jo fået krongodset på Falster som livgeding. I 1610 var der 10 fæstebønder på Bøtø.

Under krigen med svenskerne var mange danske soldater indkvarteret på Falster. Under svenskekrigene 1657 – 1660 var der også mange soldater på Falster, der

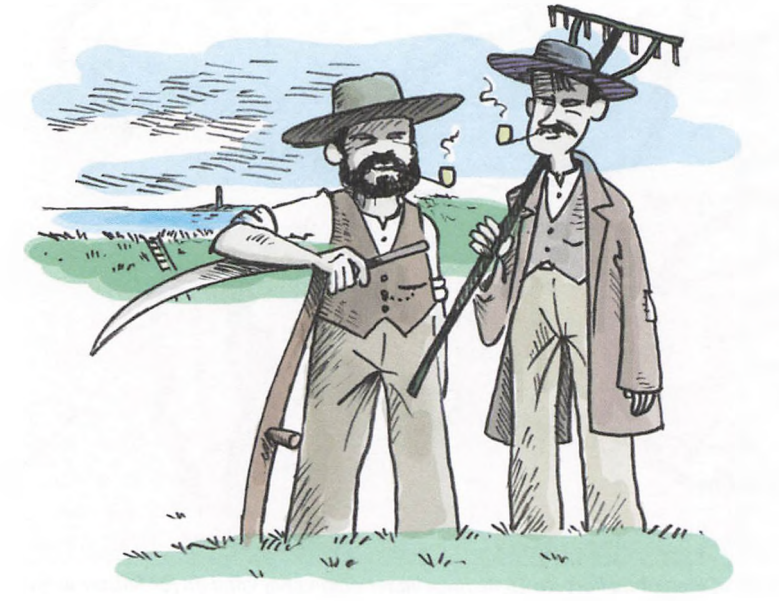

Udsnit af Mercators kort fra 1648. Bøtø ligger omgivet af vand ud for Falster østkyst

skulle forsørges. Det var først danske soldater, men fra 1658 var det svenske soldater, der besatte Falster og skulle have forsyninger. De foretog plyndringer, og mange gårde blev helt ødelagt. Efter krigen var der hverken korn, kvæg eller vildt på Falster.

I 1661 boede der stadig 10 fæstere på Bøtø, som var efterkommere af de første hollændere, som Christian 2. hentede til Danmark. Fra 1670 - 1685 havde enkedronning Sophie Amalie bl. a. Falster som livgeding. Omkring 1680 besluttede hun at nedlægge de 10 gårde og samle driften i 2 mejerigårde "hollænderier" med hver 80 køer. Bønderne på Sydfalster skulle yde hoveri på disse gårde, men projektet blev ingen succes. Efter enkedronning Sophie Amalies død i 1685 blev den tidligere ordning med 10 fæstegårde genindført.

Den danske konge Christian 5. var venligt sindet over for bønderne på Bøtø. Hoveriet på hollænderierne blev 1. maj 1686 afskaffet. Kongen besluttede desuden, at tømmeret fra hollænderiernes bygninger skulle bruges til genopbygning af 5 gårde på Bøtø, og der skulle fældes det nødvendige tømmer til genopbygning af yderligere 5 gårde i løbet af 1686. Køerne fra hollænderierne skulle fordeles mellem gårdmændene, og bønderne skulle igen have ret til at drive "syltegræsning" d. v. s. græsning på arealer, der blev oversvømmet af saltvand. Det var de gode til.

Bønderne på Bøtø

Desuden skulle de som deres forgængere have ret til frit at fiske i Østersøen.

Selv om bønderne fik mange goder fra kongen, var det svært igen at etablere gårdene. Efterhånden flyttede bønderne fra Bøtø. Det var vanskeligt at oprette gårdene på Bøtø på grund af den afsides beliggenhed med vanskelig adgang og risiko for oversvømmelser. I 1695 var der kun 4 gårdmænd tilbage på Bøtø. I 1719 var der 8 gårdmænd og 3 husmænd, der boede på Bøtø.. Der findes stadig på Sydfalster mange efterkommere efter hollænderne, der kom til Falster i 1516.

Da Christian Hincheldey i 1783 købte Bøtø, solgte han straks gårdene på Bøtø, men han beholdt selv den del, der hed Fanget. Her opførte han senere Fanggården, der senere blev kaldt Bøtøgården.

Købmand Christian Hincheldey købte også Hasselø. Han solgte også her straks gårdene til bønderne, sikkert med fortjeneste. Han var jo købmand.

Bønderne på Hasselø stammede fra Holland som bønderne fra Bøtø. De kom i ca. år 1600 til Hasselø fra Bøtø, fordi enkedronning Sophie af Mecklenburg gerne

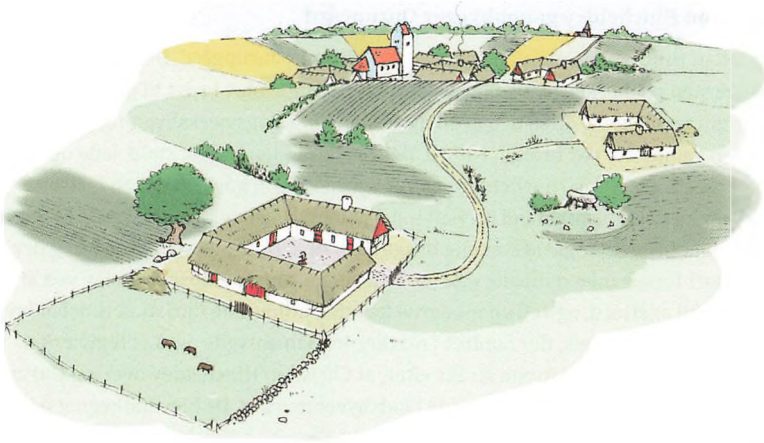
ville have dem til at dyrke grøntsager, som de kunne levere til hoffet på Nykøbing slot.

Christian Hincheldey genopbygger Ourupgård

Christian Hincheldey gik i gang med at genopbygge Ourupgård. Der var utroligt mange sten på markerne. De blev samlet op, og nogle blev brugt til gårdens anlæg og bygninger. I 1770 opførte han en ny trefløjet bindingsværksbygning i stedet for den gamle, der var brændt i 1718. Der blev desuden bygget stald, lade og forpagterbolig. Christian Hincheldey genopbyggede Ourupgård, men han fortsatte stadig med at være købmand i Nykøbing og boede mest der. Han prøvede at forbedre landbruget. Nogle af stenene brugte han til at opbygge stengærder, og der blev gjort forsøg med dobbelte grøfter og levende gærder. Mosejord blev ved afvanding til agerjord, og ved en moderne kalkovn udnyttede Christian Hincheldey murleret, en slags kalk, der fandtes i markerne. Han anlagde også et teglværk på gården. Markerne var i årene straks efter, at Christian Hincheldey overtog Ourupgård, blevet skilt fra de tilgrænsende landsbyers marker. De blev indhegnet og inddelt i 11 kobler. Han var en energisk mand. Christian Hincheldey arbejdede i lang tid med at få sit jordegods omdannet til et baroni, men forsøget glippede. Derimod fik han ved bevilling af 1772 tilladelse til at nyde adelige rettigheder, så

Teglovn

Bøndernes udflytning fra landsbyerne.

længe han var i besiddelse af Ourupgård. Han blev justitsråd i 1784.

Christian Hincheldey var redelig, arbejdsom og velgørende, står der på hans gravsten i Sønder Alslev kirke, og han efterlod da også 2 legater til de fattige under Ourupgård og i Nykøbing. Det var renterne af 2000 rigsdaler. Men hans bønder og hans naboer var ikke særlig glade for ham. Bønderne tænkte med glæde tilbage til den tid, hvor kongerne og enkedronningerne var deres overordnede. Christian Hincheldey krævede meget mere af sine bønder, og på Ourupgård skete der i modsætning til mange andre steder på øen ikke større fremskridt i retning af fællesskabets ophævelse og udflytning fra landsbyerne. Han kom flere gange i et spændt forhold til sine bønder, og der blev indgivet flere klager over ham, bl. a. for at lade sine jagter gå over bøndernes jorder.

Christian Hincheldey købte bl. a. i 1786 Nøjsomhed ved Lindeskoven, der egentligt oprindeligt hørte til Gedsergård, for 7410 rigsdaler. Han solgte den dog igen samme år til J. Melsing og J. Chr. Friis på Gedsergård, sikkert til en højere pris, end han havde givet. Christian Hincheldey var jo købmand.

En af kongens ønsker, da han solgte krongodset, var bl.a., at bønderne ophævede markfællesskabet i landsbyerne. Bønderne drev jo deres jord i fællesskab, og bønderne havde deres marker fordelt forskellige steder omkring landsbyerne. Ved udskiftning kunne de få samlet deres jorder på et sted, og de kunne også flytte de-

res gårde ud på deres jorder, så der ikke var så lange afstande, når de skulle dyrke jorden.

Bønderne under Ourupgård var svære at få til at forstå, at det var vigtigt at få ophævet markfællesskabet i landsbyerne. I første omgang nåede man kun til at udskifte enkelte bymarker fra fællesskabet, som de lå i. Det fandt navnlig sted i 1780. Bønderne var stadig imod, at man foretog en fuldstændig udskiftning. Den fuldstændige udskiftning gennemførtes derfor sent i forhold til andre udskiftninger på Falster. Den gennemførtes først i Hillestrup i 1794, i Hulebæk og Systofte i 1796, i Sønder Ørslev i 1799, i Sønder Alslev og Tjæreby i 1800, i Egebjerg i 1802 og andre steder endnu senere.

Naboerne mod syd, der ejede Gedsergård, havde heller ikke meget godt at sige om Christian Hincheldey. Ejerne på Gedsergård har skildret ham som " denne på Falster landet mægtige mand, der viste om ikke ondskab, så dog i det mindste en umættelig egennytte, misundelse og fortrydelse, over at den ringe part af Falster landet, som var kommet under deres ejendom og rettighed, ikke var faldet ham i hænderne ". De havde troet sig lykkelige på deres situation på denne yderste pynt af fastlandet, nemlig Gedserodde, hvor de havde stranden til nabo på trende sider. Hvad hjalp det, når naboen på den fjerde var Hincheldey, " hvis vindelyst straks begyndte at spille med sine utrolige griller på deres grænser"

I 1774 døde ejeren af Vestensborg Johan Christoffer von Westen. Hans sønner solgte i 1777 (ved skøde i 1778) Vestensborg til Peder Thestrup og Hans Tersling fra Vennerslund og Christian Hincheldey fra Ourupgård. I januar 1789 tilskødede Hans Terslings enke Kirstine Hofgård og Christian Hincheldey de 2 tredjedele, de ejede af Vestensborg til Peder Thestrup, der således blev eneejer. Samtidig overdrog Peder Thestrup sin halvdel af Vennerslund til Kristine Hofgård, der således blev eneejer af Vennerslund.

Christian Hincheldey og Sønder Alslev kirke

Christian Hincheldey døde i 1793, 64 år gammel, og han blev begravet i Sønder Alslev kirke. Hans enke opførte i 1796 et kapel, hvor kisten hensattes.

På en mindetavle opsat i Sønder Alslev kirke står: " Læser; Kender du livets skilderi? Her er det: Indgangen til livet er gråd, ungdommen omtumles af utidige ønsker, manddommen udvikles i arbejde, alderdommen føler svaghed, udgangen af livet er gråd. Således er begyndelsen, således er enden. Således kiendtes også livet af den uforglemmelige mand, høiædle og velbyrdige hr. justitsråd Christian Hincheldey, herre til Ourupgård. Han levede næsten i 64 år, thi han så lyset d. 6 marts 1729.

Første gang indlod han sig i ægteskab med jomfru Mette Helene Tersling. Hun dø-

Sønder Alslev kirke

de og efterlod ham og 5 døtre. Anden gang følte han kærlighed til jomfru Laurentia Hofgård og ægter hende. Men han forlader hende med fem umyndige piger..

Læser; kiendte du manden? Så ved du, Han var redelig, arbejdsom og velgørende. Nu var han træt. Nu råbte Algodheden, som kiendte ham: Kom! Han var villig til at sige farvel. Han brugte kun 3 dage til sin rejse den 7. januar 1793 – for – i evighed at nyde det glade – nye år".

Således var Christian Hincheldeys liv også. I sin manddomstid havde han travlt med arbejdet i sin købmandsgård i Nykøbing, med driften af Ourupgård og med sine ejendomshandlere. Hvordan hans ungdom og alderdom var, vides ikke.

Kapellet er nu omdannet til sakristi, og kisterne er nedsat under gulvet. I gravkapellet for familien Hincheldey hænger på sydvæggen seks kisteplader af tin

1) O. 1769 Jørgen Hincheldey, født 3. juli 1767 og død i 1769 i sin alders 2 ¼ år, eneste søn af Christian Hincheldey.

2) O. 1770 Mette Helene Tersling, født 12. maj 1739 på Søllestedgård i Lolland, gift 9. juli 1760 med Chr. Hincheldey til Ourupgård.

3) O. 1783 Catahrine Hincheldey, født 9. april 1783 og død 2 dage efter, datter af

Chr. Hincheldey og Laurentia Hofgård.

4) O. 1793 Christian Hincheldey til Ourup - gård, født 6. marts 1729, gift første gang med Mette Helene Tersling, anden gang med Laurentia Hofgård

5) O. 1801 Frantz Ramus, kammerråd, amtsforvalter og inspektør over de kgl. godser på Falster, født 17. sept. 1766, død 29. december 1801.

6) O. 1841 Laurentia Hincheldey f. Hofgård, enke efter Chr. Hincheldey, født 8. april 1755, død 5. august 1841.

Sønder Alslev kirke var en af de tre kirker, som Christian Hincheldey overtog ved auktionen i 1766.

Der findes i øvrigt i kirken en gravsten over en af Corselitzes ejere Peder Falster, der døde i 1556.

I en åben begravelse i tårnet var i 1755 nedsat lig af beboere på Corselitze " såsom forpagtere og andre kgl. betjente, men ikke adelige folk ".

Ourupgård efter Christian Hincheldeys død

Christian Hincheldeys enke Laurentia Hofgård ejede Ourupgård indtil 1809. Hun skulle drive Ourupgård, men samtidig tage sig af Hincheldeys 10 døtre. En af dem, Geraldine, havde romance med Grundtvig i 1805. Grundtvig var på besøg i Gundslev provstegård hos provst Blicher. Han havde tanker om at forlove sig med provstens datter Lise. Mens han var på besøg i Gundslev, mødte han en anden pige, der hed Geraldine, og som var datter af afdøde Christian Hincheldey. Han fortalte om sit møde med hende i sin dagbog. Der står blandt andet:" Jeg var samlet med hende til onsdag formiddag den 27. og havde gerne ønsket at forlænge samlivet. Jeg ved ikke hvor meget. Hun viste sig efter min tykke så blid imod mig, at jeg turde vente, hun intet ville have derimod, og hendes sang, hendes tale, hendes alt syntes at røbe noget højere end det, man finder hos den almindelige pige. Hvad under om hun under slig en dom søgte hos mig at fortrænge Lise." De mødtes igen senere, men romancen blev ikke til mere, for hun skulle dagen efter deres sidste møde rejse sikkert til København. Grundtvig måtte "nøjes" med Lise, som han senere blev gift med. Da Laurentia Hofgård i 1809 solgte Ourupgård, fulgte Geraldine med sin mor til København, hvor hun døde ugift i Gentofte i 1850. Christian Hincheldey havde ingen mandlige arvinger, der kunne overtage Ourupgård. Den blev solgt til kammerherre Charles friherre de Selby for 402.000 rigsdaler, ca. 10 gange den købesum, som Christian Hincheldey havde betalt for Ourupgård i 1766. Ganske vist var Ourupgård blevet forøget med ca. 170 tønder hartkorn, men bøndergodsets omfang var næsten uforandret. Inden salget til friherre de Selby havde Laurentia Hofgård igen købt Kringelborg, denne gang både bygninger og jord, og til godset hørte også Bøtøgård og Brændte Ege.

Grundtvig som ung

Familien Selby og Ourupgård

Kammerherre Charles Joseph August baron Selby

Charles Joseph August Selby købte i 1809 Ourupgård med Kringelborg og Bøtø-gård med tilhørende bøndergods for 402.000 rigsdaler. Charles Selby var født den 24. oktober 1755 på Biddlestone Hall Northumberland i England. Hans far Thomas Selby ejede godset i byen Biddlestone. Hans mor hed Eleanor, født Tuite. Selby familien er en engelsk katolsk adelsfamilie, og Charles Selby blev opdraget på et katolsk kollegium i Holland indtil sit 20. år. Han var en yngre søn i familien Sel-

Charles Selby

by og var allerede som barn bestemt til at gå ind i handelslivet. Han rejste i 1773 til København sammen med sin morbror, den danske kammerherre Robert Tuite.

Hans morfar Nicolas Tuite, som ejede store plantager i St. Croix, og som ejede be-

Bækkeskov

tydelige sukkerraffinaderier i København, sørgede for, at Charles Selby blev andelshaver i sukkerraffinaderierne. I 1777 blev Charles Selby dansk statsborger, og han søgte borgerskab som grosserer i København. I en årrække var han chef for handelshuset Selby og Co., der efterhånden blev et af Københavns største og mest ansete handelshuse. Han ledede firmaet med indsigt og dygtighed. I 1777 blev han udnævnt til agent med kammerråds rang, og han giftede sig med Birgitte Kirstine Borre, datter af etatsråd Borre.

I 1795 trak Charles Selby sig tilbage fra forretningslivet. Af hensyn til sine sønner, der ejede en del af firmaet Selby, vedblev han at have ikke ubetydelige midler bundet i virksomheden.

Charles Selby havde altid næret en betydelig interesse for agerbrug. Hans far var jo godsejer i England. Han købte i 1795 herregården Bækkeskov ved Præstø med Bredeshave og tilhørende bøndergods for 104.000 rigsdaler. Bøndergodset var yderst forarmet. Han begyndte straks at udskifte jorderne af fællesskabet. Han lod gårdene udflytte og opbygge. Han lod lodderne indhegne. Han plantede haver og

hegn. Han forsynede bønderne med sædekorn og redskaber m. m. Han anvendte også betydelige midler på hovedgården. Han opførte en smuk og anselig hovedbygning. Den var præget af engelsk arkitektur og var opført i nyklassisistisk stil. Han indførte engelsk - flanderske driftmetoder, især med hensyn til kvægholdet, hvor han lagde vægt på staldfodring og roeavl. Han indkaldte engelske arbejdere og eksperimenterede med engelske landbrugsmaskiner.

I 1796 blev han baroniseret. Han kunne nu kalde sig Charles Joseph August baron Selby.

I 1808 solgte han Bredeshave, men han havde allerede forinden i 1799 købt Sparresholm og Rodegård. De nye godser var allerede udskiftet og var i bedre stand end Bækkeskov. Derfor interesserede han sig ikke så meget for de nye godser. Dog prøvede han at forbedre skovdriften. Han solgte igen godserne i 1804.

Han måtte på grund af vaklende helbred foretage mange og langvarige baderejser, og han solgte derfor Bækkeskov i 1805 for 258.000 rigsdaler. Han havde i 1795 givet 104.000 rigsdaler for Bækkeskov. Men når man regner de mange udgifter med, som han brugte til at forbedre godset og bøndergodset og til at bygge den nye hovedbygning, var fortjenesten kun ringe.

Efterhånden blev Charles baron Selbys helbred bedre. Derimod døde hans kone den 1. juni 1809. I 1809 købte han Ourupgård med Kringelborg, Bøtøgård, Brændte Ege med tilhørende bøndergods for 402.000 rigsdaler. Han gik sikkert straks i gang med at forbedre driften af Ourupgård og bøndergodset på samme måde, som han havde gjort på Bækkeskov. Han byggede også i 1812 - 14 en ny hovedbygning i stedet for den 3 længede bindingsværkshovedbygning, som Christian Hincheldey havde bygget i 1770.

Güldenstein

Den 11. september giftede han sig med Anna Ernestine født baronesse Brockdorff til Güldenstein i Holsten. Hun var datter af kammerherre Hans Schack baron von Brockdorff og enke efter gehejmekonferensråd Cai Rantzau. Hun døde den 5. september 1818. Efter hendes død overtog Charles efter aftale med hendes arvinger Güldenstein, der foruden hovedgården bestod af de mindre gårde Rantzausfeld, Rethwisch og Caihof. Han tog fast ophold i Holsten. Han fortsatte det arbejde, han havde begyndt på Bækkeskov. Han arbejdede især med staldfodring og indførelse af nye kvægracer. Han gjorde det så godt, at navnlig Rantzausfeld, hvor agerbruget af samtiden blev anset for en mønsterbedrift, der overgik alt, hvad der hidtil i den henseende var set i det danske rige, hvortil også Holsten dengang hørte.

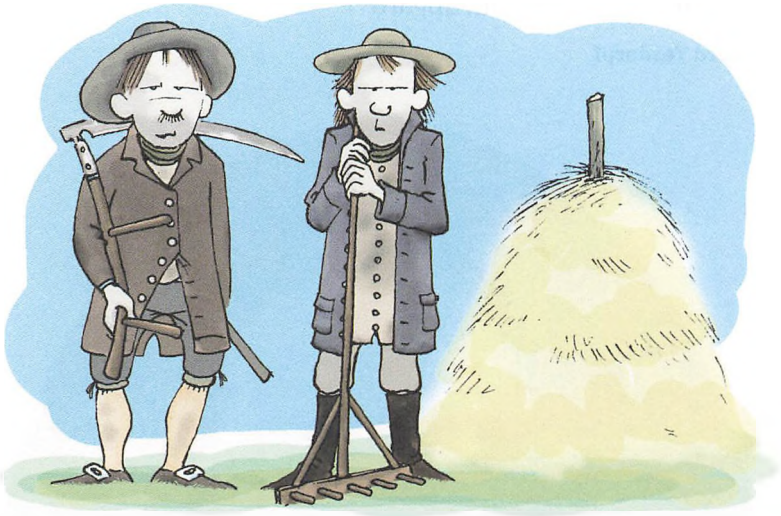
Charles Selby blev i 1809 kammerherre og kunne nu kalde sig kammerherre Charles Joseph August baron Selby. I 1815 blev han generalkrigskommissær. Selv om han var englænder og havde taget megen viden med fra sit hjemland, udviste han udpræget dansk sindelag. Under krigen mod England først i 1800 tallet viste han stor offervilje. Han var under krigen mod England major i landeværnet og skænkede ikke ubetydelige summer til flådens genopbygning. Han døde på Güldenstein den 15. marts 1823.

Han havde som forretningsmand været dygtig og redelig, men også ærgerrig og nøjeseende. Han havde som godsejer været initiativrig og offervillig, og han var som menneske en højt uddannet, fin og taktfuld personlighed med ikke ringe menneskekundskab. Retsindighed var fremtrædende i hans karakter.

Charles Borre Selby

Efter Charles Selbys død arvede hans ældste søn, Charles Borre Selby, Ourupgård, hvorimod hans yngste søn Nicolaus arvede godserne i Holsten. Charles Borre Selby var diplomat ved udenrigsdepartementet. I en alder af 21 år var han attache ved det danske gesandtskab i Stockholm. Fra 1801 - 1807 var han legationssekretær i Berlin, dog afbrudt af et kort ophold i Sankt Petersborg fra 1803 - 1804. Derefter arbejdede han i udenrigsdepartementet. Fra 1810 - 1813 var han gesandt i Kassel ved kong Jerome af Westfalens hof. Under napoleonskrigene faldt han i unåde hos Frederik 6., der tilbagekaldte ham. Fra 1813 - 1820 var han uden arbejde, og han boede i den tid på Ourupgård. I 1820 blev han gesandt i Haag og forblev her til 1842. Derefter forlod han sin diplomatiske karriere og vendte hjem. Han døde den 30. juli 1849. Han blev kammerherre i 1809, kommandør af Dannebrog i 1824, fik storkorset i 1826 og blev gehejmekonferensråd i 1836. Han blev i 1806 gift med Christiane Georgine Louise, født Fallee.

Charles Borre Selby var sikkert en meget flittig og samvittighedsfuld embedsmand, men han har næppe spillet en afgørende rolle som diplomat. Dårligere var han som godsejer. Hans far Charles Selby var en meget dygtig godsejer for Ourup-

Hoveribønder

gård, men da hans søn Charles Borre Selby kom til, blev forholdene på Ourupgård helt elendige. Da Charles Borre Selby i 1840 solgte godset til den unge Thestrup, sagde han lige ud:" Hvad vil De dog med dette gods. Det er forarmet og giver ingen indtægt". Selvom det dengang stod dårligt til på mange godser, så nævnte man Ourupgård som et særligt grelt tilfælde, og dens bønder som de fattigste på Falster.

Der kunne man se, hvad dårlig administration kan føre til. Charles Borre Selby havde ikke lyst til at drive landbrug, men han havde heller ikke forstand på det, og han forstod heller ikke at vælge de rigtige medarbejdere til at drive godset. Han var samtidig dårlig til at omgås bønderne, og han overskred ofte sine rettigheder. Især var hoveribyrden tyngende. Han forlangte meget hoveriarbejde, og alt ekstraarbejde udførtes som hoveriarbejde. Hoveriarbejdet var jo en del af bøndernes forpagtningsafgift for deres gårde ud over landgildet. På nogle godser blev hoveriet afløst af et kontant beløb, dog ofte i form af betaling med et antal tønder korn pr. gård. Charles Borre Selby tilbød bønderne at blive fritaget for hoveriarbejde, hvis de leverede 32 tønder korn pr. gård. Men det var for dyrt for bønderne. Da den nye godsejer kom til, blev bønderne tilbudt at kunne betale 12 tønder korn pr. gård for at blive fritaget for hoveriarbejde. Det var rimeligt, og det satte gang i hoveriets ophævelse. Det var godt for Ourupgård og dens bønder, at Charles Borre Selby solgte godset i 1840.

Edward Tesdorpf og Ourupgård

Edward Tesdorpf

Edward Tesdorpf

I 1840 købte Edward Tesdorpf Ourupgård af Charles Borre Selby for 330.000 rigsdaler.

Edward Tesdorpf var født i Hamborg den 27. september 1817. På fædrene side stammede han fra en gammel fornem familie fra Lübeck. Flere medlemmer af familien, bl. a. hans bedstefar, havde været borgmestre i Lübeck, og deres portrætter hænger endnu i Mariakirken i Lübeck. Faderen F. J. Tesdorpf flyttede til Hamborg i begyndelsen af 1800 tallet og oprettede der en købmandsforretning, der var begyndelsen til det senere højt ansete firma A. Tesdorpf og Co.. Men mens børnene, 3 sønner, var små, var forretningen langt fra glimrende. Der måtte spares på meget, kun ikke på børnenes opdragelse. Det var både faderen F. J. Tesdorpf og moderen Dorothea Rycker, en borgmesterdatter fra Hamborg, enige om.

Edward Tesdorpf gik på gymnasiet Johanneum, til han, da han blev sytten, begyndte at lære landvæsen på et par holstenske gårde. Han forlod hjemmet ikke blot udrustet med kundskaber. I hjemmet var der også lagt grunden til den arbejdsomhed, udholdenhed og nøjsomhed, som er den nødvendige betingelse for at være egnet til at lede en stor virksomhed. Da han var 20 år gammel, blev han forvalter hos forpagter Wibel på Gammelgård på Lolland.

Mens han var på Gammelgård, fik han at vide, at baron Charles Borre Selby ville sælge Ourupgård. Han havde på fornemmelsen, at han kunne gøre en god handel

Gammelgård

med baron Charles Borre Selby, der ikke var interesseret i landbrug og slet ikke Ourupgård, der gav underskud under hans ledelse, bl. a. fordi han havde ansat de forkerte til at drive godset.

For at komme først til sælgeren af Ourupgård, der var diplomat i Haag og boede der, rejste han midt om vinteren i en åben båd fra Nakskov til Holsten. Derfra rejste han dag og nat videre til Haag, hvor handelen blev afsluttet i januar 1840. Som jeg tidligere har fortalt, var baron Charles Borre Selby ikke begejstret for at være ejer af Ourupgård. Han sagde følgende til Edward Tesdorpf, da handelen blev indgået: " Hvad vil De dog med dette gods, der er forarmet og giver ingen indtægt ".

Edward Tesdorpf overtog gården den 1. marts 1840. Den bestod desuden af gårdene Kringelborg og Bøtø Fang, der i dag bliver kaldt Bøtøgård og tilhørende bøndergods, samt 6 kongetiender og 3 kirketiender.

Kongetiende var 1/3 af det tiende, som bønderne betalte i kirkeskat (tiende). Det var tidligere biskopperne, der fik denne tredjedel. Kirketiendet var 1/3 af kirkeskatten (tiende), der skulle bruges til at vedligeholde kirkerne.

Edward Tesdorpf og bøndergodset

Edward Tesdorpf får besøg af bønderne.

Edward Tesdorpf kunne dog først overtage Ourupgård i 1842, da den var bortforpagtet, da købet fandt sted.

I 1842 begyndte han at forbedre bøndergodset, der var i meget dårlig stand. Man sagde, at Ourupgårds bønder var de fattigste på Falster.

I landsbyerne var det sidst i 1700 tallet været vanskeligt at få bønderne til at gennemføre ophævelsen af fællesskabet, så bønderne kunne drive deres egen jord i

stedet for at drive den i fællesskab. Til at begynde med nåede man kun at udskifte enkelte bymarker fra det fællesskab, som de indbyrdes lå i. Det fandt navnlig sted i 1780. Bønderne gjorde ellers stadig modstand, når man talte om fuldstændig udskiftning. Den blev først gennemført i Hillested i 1794, i Hulebæk og Systofte i 1796, i Sønder Ørslev i 1799, i Sønder Alslev og Tjæreby i 1800, i Egebjerg i 1802 og andre steder endnu senere.

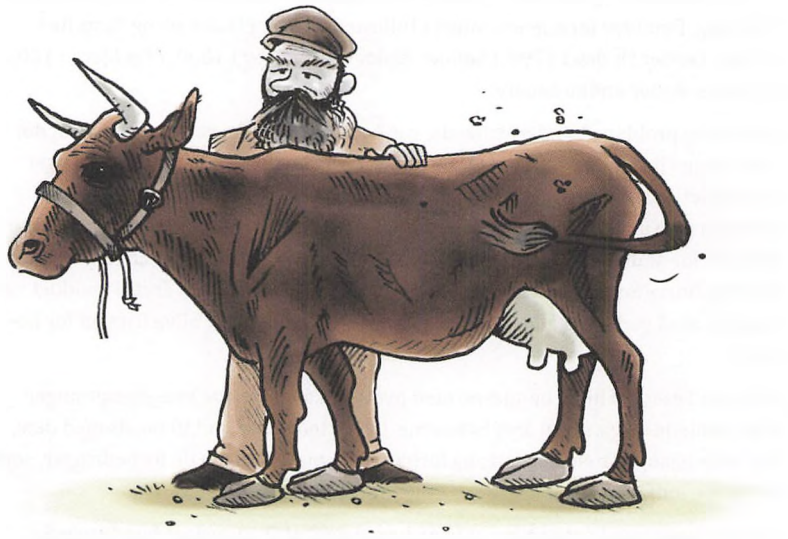
Det næste problem, bønderne havde, var hoveriet. Det var den nye godsejer, der satte gang i hoveriets ophævelse. Hoveriet var jo en del af den betaling ud over landgildet, som bønderne skulle betale i forpagtning af gårdene, der ejedes af godsejerne. Til afløsning af hoveriet tilbød Edward Tesdorpf, at bønderne kunne blive fri for at udføre hoveri, hvis de betalte 12 tønder korn for hver gård om året. Charles Borre Selby havde forlangt 32 tønder korn pr. gård om året. Tilbuddet var så godt, at så godt som alle bønder tog imod tilbuddet om at blive fritaget for hoveri.

Edward Tesdorpf hjalp bønderne med nye redskaber og nye kvægbesætninger. Han samlede en gang om året bønderne, beværtede dem, sad til bords med dem, der jo dengang var en stor ære, og forhandlede med dem om de forbedringer, som de burde indføre.

Det var svært med det samme at få en bedre drift af Ourupgårds bøndergårde. Mange af bønderne var gamle og ikke særligt arbejdsomme. Han lavede akkorder med de gamle bønder og fik dem afløst af unge og mere flittige bønder. Han skænkede de nye fæstebønder bygningsmaterialer, så de kunne bygge nye gårde. Det varede ikke længe, før bøndernes forhold blev bedre. Restancerne blev mindre, og gårde, der i 1842 var halvvejs forfaldne og markerne meget dårligt dyrkede, stod blot få år senere nybyggede og i langt bedre drift.

I 1847 tilbød Edward Tesdorpf bønderne at blive arvefæstere, men selv om deres tillidsmand Balthasar Christensen rådede dem til at tage imod tilbuddet, afslog bønderne tilbuddet. Til gengæld måtte de så vente 25 år, inden de fuldt ud kunne blive herrer i deres egne gårde. Det skyldtes ikke, at Edward Tesdorpf ønskede, at bønderne skulle vedblive at være afhængige af ham. Men han kom mere og mere til den erkendelse, at det let kunne blive et problem for bønderne og ødelægge deres økonomi, hvis de købte, før deres gårde var godt byggede, deres marker drænede og kvægbesætningerne var i orden. Da man havde nået det, så godt man kunne, blev bønderne tilbudt at købe deres egne gårde. Bønderne fik tilbudt at købe deres egne gårde til en særdeles billig pris. Denne gang blev så at sige alle gårdene solgt til bønderne. Selv om man de efterfølgende år var tynget af meget lave priser på landbrugsprodukter, var det en god handel, som bønderne havde lavet. Året efter solgtes endvidere en del af Ourupgårds huse.

Edward Tesdorpf og Ourupgårds gods

Anglerkvæg

Ourupgård og Kringelborg var ved overtagelsen i noget bedre stand end bøndergodset, men der var stadig meget at gøre for at forbedre driften af de 2 gårde. Det var naturligt for ham, at han straks begyndte at interessere sig for at forbedre kvægbestanden på gårdene. Han kom jo fra Holsten, hvor mejeridriften stod i fuld blomstring. Han begyndte straks efter sin overtagelse af Ourupgård at forbedre den hjemlige race ved indkøb af de bekendte gode anglerkvier. Det var det kvæg, der senere fik afgørende indflydelse på udviklingen af rød dansk malkerace. Det satte sit præg på Ourupgårds kvægbestand, og der uddeltes gennem årene mange kviekalve til bønderne, så Ourupgårds besætning blev en stambesætning for hele egnen. Han begyndte straks som noget nyt at slå til lyd for kærnefodring af malkekøerne, og dette bragte hurtigt ydelsen i vejret.

Det var en selvfølge, at han straks indrettede gårdens mejeribrug efter de mest moderne metoder, og han indførte delvis mekanisk drift, idet en dampmaskine drev kærnen og andre maskiner.

Efter at Edward Tesdorpf havde været på en studierejse i England, hvor han havde set, hvordan man i England drænede landbrugsjord, begyndte han selv at dræ-

Dræning

ne sine jorder. Han indforskrev dræningsmestre, der kunne stå for dræningen. At det kunne betale sig at dræne, viste tørre tal. Høstudbyttet på gården var i årene 1850 – 1854 gennemsnitlig ca. 5500 tønder korn. Men det steg efter dræningen til 7300 tønder korn i årene 1860 – 1864. Noget af stigningen kunne også skyldes, at Edward Tesdorpf i årene efter 1842 var begyndt at bruge mere gødning, også kunstgødning, til sine marker. Der blev også tilført kalk til markerne. Edward Tesdorpf havde tidligt argumenteret imod, at man drev rovdrift på jorden. Han mente, at det var en af årsagerne til landbrugets forfald i de gamle europæiske kulturlande.

Det var ikke kun på Ourupgårds marker, der blev drænet. Også på Ourupgårds bøndergods blev der drænet. Edward Tesdorpf lod bønderne købe dræningsrør til billige priser.

Edward Tesdorpf kunne glæde sig over, at foldudbyttet på Ourupgård i løbet af den tid, han ejede gården, blev fordoblet. Det viste sig også, at agerbruget stod højere i omegnen af Tesdorpf godser end andre steder.

Det var dog de lidt forældede systemer, som han havde lært i Holsten, som satte grænser for forbedringen i landbruget. Han holdt sig stadig til kobbelbruget med renbrak og kløver, som han havde lært i sin ungdom. Først i sine senere år begyndte han at lægge driften om på sine godser i mere moderne retning, uden at han dog kom så langt, at han fraveg reglen om, at jorden skulle have hvile ved med års mellemrum at ligge brak.

Edward Tesdorpf prøvede ikke alene at forbedre kvægbesætninger og forny driftmetoder for agerbruget. Han var også altid parat til at prøve nye og forbedrede redskaber. Han arbejdede bl. a. på at få startet en maskinfabrik på Lolland. Han var en af de første, der brugte mejemaskiner og slåmaskiner, og han var den allerførste, der anvendte flytteligt damptærskeværk.

Ourupgårds avlsbygninger var velindrettede og solide. Efterhånden var Ourupgård blevet forsynet med helt nye avlsbygninger. Der blev bygget kostald i 1844, svinestald i 1847, fårestald i 1856, lade i 1871 og hestestald i 1889.

Edward Tesdorpf og krigene mod tyskerne

Slaget ved Dybbøl

I 1848 skete der noget, der gjorde stort indtryk på Edward Tesdorpf. Krigen med tyskerne om Sønderjylland brød ud. Man kan godt forstå, at det var svært for Edward Tesdorpf under krigen. På den ene side var han tysker, og tysk var hans modersmål. Hele hans slægt var på fjendens side. På den anden side var han efterhånden blevet integreret meget i det danske samfund og havde værdier her.

Der var dog ikke tvivl om, hvilken side Edward Tesdorpf støttede. Han gav store bidrag til krigens førelse, og da han skænkede bønderne på Gedsergård jagtretten på deres gårde, opfordrede han dem til, at de skulle gøre gengæld ved at yde bidrag til krigen. Hvor han i den første tid, han ejede Ourupgård, havde mange tyske forvaltere og andre tyske medarbejdere, ansatte han efter krigene kun danskere.

Det, der gjorde det lettere for ham at bakke op om Danmark, var, at også de fleste andre tyskere, der boede i landet, støttede Danmark. Det skyldtes måske, at det var Preussen, der stod bag krigen, og mange tyskere havde ikke megen sympati for preusserne.

Edward Tesdorpf og Gedsergård

Gedsergård

I 1847 købte Edward Tesdorpf Gedsergård med tilhørende bøndergods, gårdene Friisenfeldt og Nøjsomhed og 2 kirketiender og kongetiender, idet han overtog driften af kirkerne i Skelby og Gedesby.

Gedsergård var en af de 10 hovedgårde, der blev solgt ved auktionen i 1766. Det var hovedgård nummer 5. Den bestod bl. a. af jord fra landsbyen Staureby samt Lindehagen, Skovhegnet og Folehaven fra Nørre Ladegårds jorder. Den blev købt af grev Gustav Frederik Holck – Winterfeldt. Han solgte den allerede i 1773 til sognepræsten i Skelby Niels Frederiksen Amager. Ved dennes død i 1781 overtog hans arvinger Gedsergård. Straks efter solgte de både gods og bøndergods. Bøn-

Friisenfeldt

derne i Skelby købte deres gårde for 11.781 rigsdaler og blev selvejere.

I 1784 overtog Jakob Melsing Gedsergård og det resterende bøndergods sammen med Johan Christian Friis, der i 1789 ved Jakob Melsings død blev eneejer. Ved udskiftningen af det store Gedesskov overdrev, blev Gedsergårds andel 104 tønder land. Herpå blev gården Friisenfeldt oprettet.

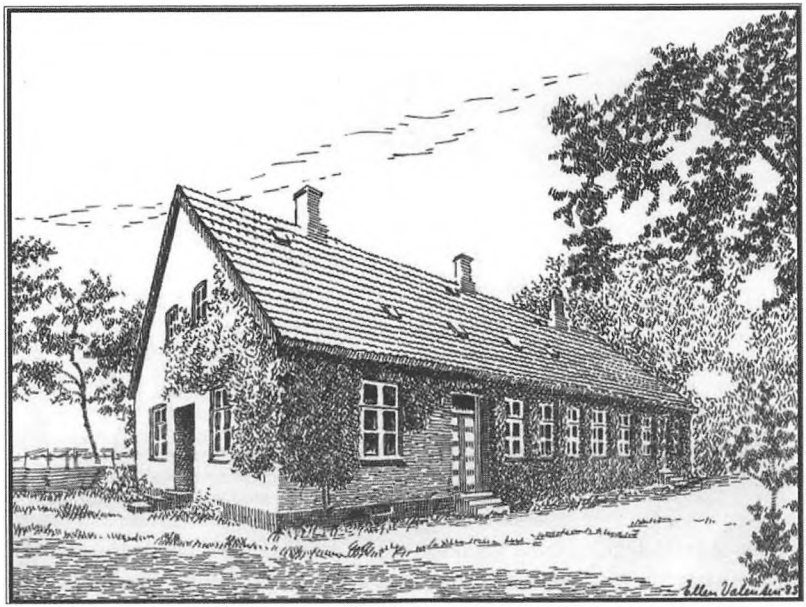
Men allerede tidligere var der oprettet en anden udflyttergård. Gedsergårds jord var spredt over et stort område. Fra Friisenfeldt til Gedsergård var der over 10 km. Fra jorderne ved Nykøbing, den såkaldte Lindeskov med 300 tønder land, deraf 100 tønder land ager og eng, var der over 15 km. Hoveriet blev besørget af bønderne i Bruserup. De klagede over, at de havde langt til deres hoveriarbejde. Derfor anlagde Johan Christian Friis gården Nøjsomhed ved Lindeskoven og drev senere gården med egne folk uden hoveri.

I 1811 solgte kammerråd og landvæsenskommissær Johan Christian Friis de 3 gårde Gedsergård, Nøjsomhed og Friisenfeldt med tilhørende bøndergods til sin ældste søn overkrigskommissær Christian Frederik Friis. Christian Frederik Friis blev senere etatsråd. Han lod i 1839 hoveriet afløse. Han var en af tidens kendte landmænd. Han døde i 1845. Hans enke solgte i 1847 gården til Edward Tesdorpf.

Edward Tesdorpf gik straks i gang med en udrensning og forbedring af kvægbesætningen på Gedsergård. Efter hans køb gik han straks i gang med at indkøbe anglerkvæg, som han havde gjort på sine andre gårde. Han begyndte i 1852 med en systematisk dræning af Gedsergårds jorder. Også avlsbygningerne blev forbedret.

I løbet af Edward Tesdorpfs ejertid blev fæstegårdene i Staureby, Fiskebæk og Bruserup frasolgt. Edward Tesdorpf ejede Gedsergård til sin død i 1889, hvor Gedsergård overgik til hans søn Adolph Tesdorpf.

Ludvigsgave

Ludvigsgave

I 1850 oprettede Edward Tesdorpf parcelgården Ludvigsgave på Gedser odde ved at sammenlægge nogle bøndergårde. Ludvigsgave fungerede som en stor bondegård med en besætning på 100 malkekøer, 10 tyre og et par heste. I 1963 brændte Ludvigsgaves avlsbygninger, og de nedbrændte bygninger blev ikke genopført. Stuehuset virker i dag som jagthus for Gedsergård.

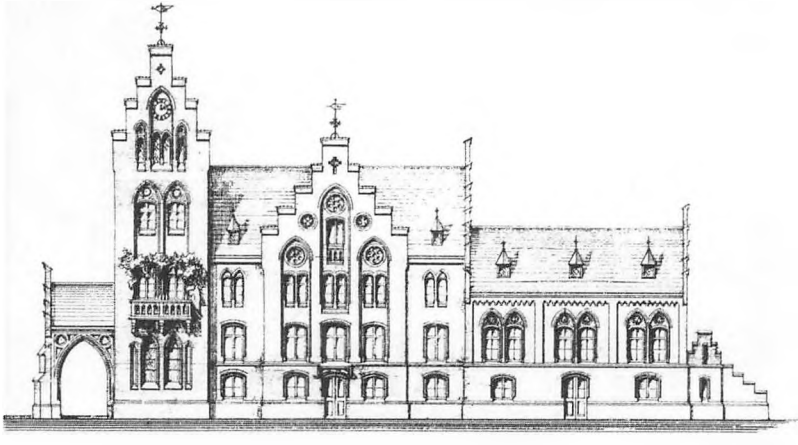
Hovedbygningen på Ourupgård

Som bekendt brændte den gamle Ourupgård i 1718. Først da Christian Hincheldey ved auktionen i 1766 overtog Orupgårds jorder, blev der bygget en forpagter-

gård, 3 længer i bindingsværk med stald, lade og forpagterbolig. Da baron Charles Selby ejede Ourupgård, byggede han i 1812 – 1814 en ny 2 etages hovedbygning, som han kun beboede i få år, inden han flyttede til Güldenstein i Holsten.

I 1840 købte Edward Tesdorpf Ourupgård. I 1845 blev han gift med den holstenske borgmesterdatter Mary Busch, og i 1860 – 1862 lod Edward Tesdorpf opføre en ny hovedbygning på Ourupgård. Det blev en hovedbygning i nygotisk stil. Edward Tesdorpf henvendte sig til to arkitekter fra hans fødeby Hamburg, arkitekterne Gluer og Reme.

De 3 facadetegninger og de 3 grundplaner viser det nygotiske Ourupgård.

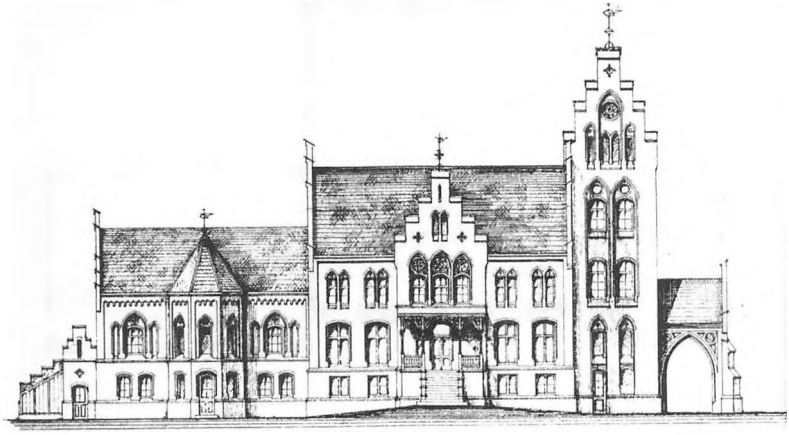

Bygningernes facade mod vest mod gårdspladsen

På denne facadetegning ser vi bygningernes facade mod vest mod gårdspladsen. Den lave bygning mod syd helt til højre er et drivhus. Derefter kommer det lille hus med indgangsdøren mellem forvalterværelserne. I det store hus er der i aksen en tilsvarende dør, der fører ind til forgangen og til de to kontorlokaler. Nord for tårnet er der en spidsbuet portal, der giver læ over hovedindgangsdøren. Altanen på Tårnet ligger ud for billardstuen.

Her ser vi facaden mod øst mod parken. Døren i tårnet fører ned til bryggerset, der samtidig virkede som gang fra køkkenet til køkkentrappen. Vinduerne mellem tårnet og haveterrassen er til kapellet.

Her ser vi facaden mod nord. Hovedindgangen ses under portalen. De blændede vinduespartier sidder ud for kapellet.

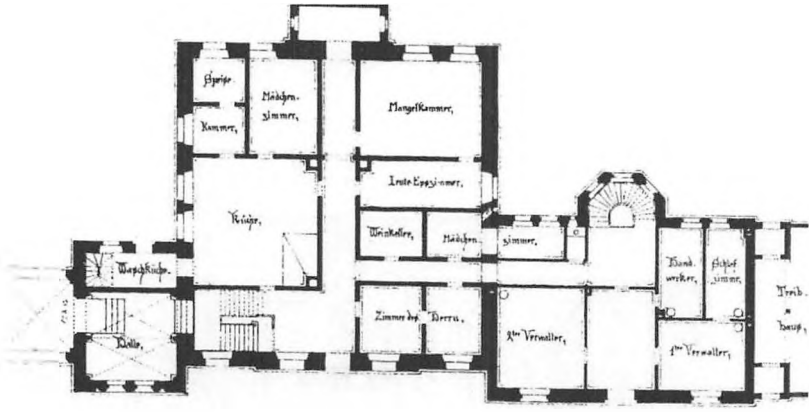

Her ser vi facaden mod øst mod parken

Den underste etage var indrettet på følgende måde. Fra hovedindgangsdøren kom man ind i en hvælvet hall, og derfra ind i det store hus, hvor en pompøs trappe førte op til den egentlige beboelse på 1. sal. I den underste etage var der 2 sammenstødende værelser til højre for gangen og ud mod gårdspladsen. De var betegnet "Zimmer des Herrn", som blev brugt til kontorer og ikke til herreværelser. Det mørke rum var vinkælderen. Bag køkkenet ud mod parken lå to spisekamre og et pigekammer. Det tilsvarende store rum på den anden side af gangen var rullestue.

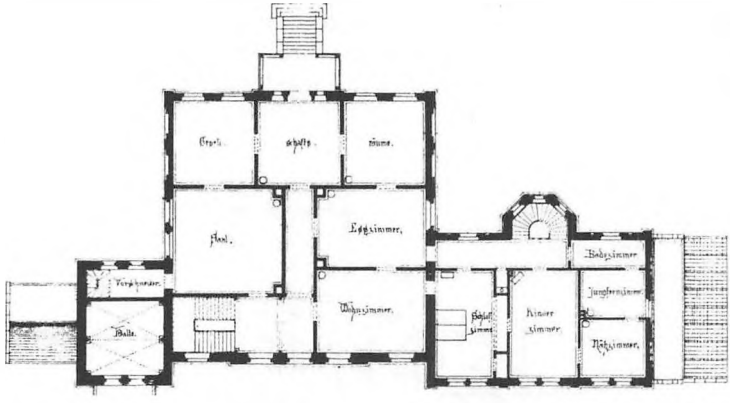

Her ser vi facaden mod nord

Den underste etage

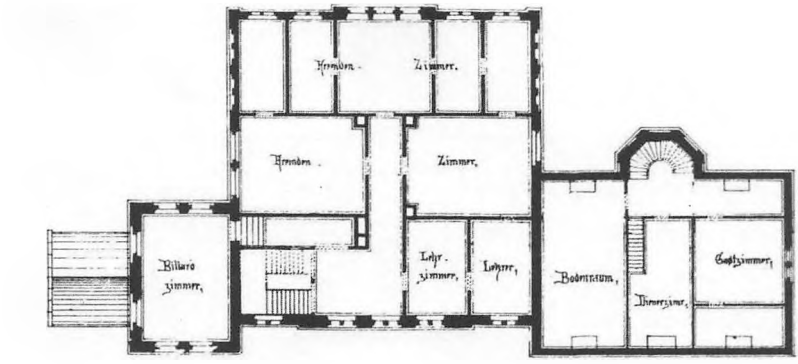
I det lille hus havde overforvalteren 1 ½ værelse, og det andet smalle værelse var håndværkerens. Køkkenet var det store kvadratiske rum i det store hus. Syd for det lille hus lå drivhuset med dets vindfang både mod gård og imod park. Det mærkelige smalle værelse mod parken gennemgående fra det lille hus ind i det store hus var pigekammer.

Den egentlige beboelse var på 1. sal.

Den egentlige beboelse var på 1. sal. Her var der opholdsstue, spisestue, sal, kapel og to skabsstuer, opholdsstuer med skabe med glasdøre, så man kunne se og nyde porcelæn, sølvtøj og andet. I det lille hus var der2 soveværelser, et børneværelse med systue og kammerpigens værelse og for enden af gangen et badeværelse. Pla-

ceringen af salen med baggangen til køkkenet var god, når man havde gæster, men i det daglige var det besværligt. Så skulle man bringe maden gennem salen, ned i gangen og derfra til spisestuen.

2. sal

På 2. sal var i tårnet billardstuen. Mod gårdspladsen i det store hus lå skolestuen og bag denne lærerens værelse. På 2. sal var der desuden gæsteværelser. Ourupgårds nye hovedbygning var anderledes end andre hovedbygninger ved herregårde på Falster på grund af sin tyske nygotik.

Edward Tesdorpf og Sædingegård

I 1871 overtog Edward Tesdorpf Sædingegård for 160.000 rigsdaler. Sædingegård var i sin tid en af kronens betydeligste besiddelser på Lolland. Allerede under kong Erik Klipping tilhørte Sædingegård kronen. Siden har Sædingegård haft mange berømte ejere. Jeg kan bl. a. nævne dronning Margrethes rigskansler Johannes Brems, familien Mormand, der ejede gården i ca. 100 år, Palle Rosenkrantz, Krenkerup, Christian Skeel og stiftamtmand Henning Ulrich von Lützau, Søholt, der opførte nye bygninger. De var tiltrængte, da godset i mange år udelukkende havde tilhørt jorddrotter, der boede andre steder og kun af og til opholdt sig på Sædingegård.

I 1859 kom Sædingegård i slægten Tesdorpfs eje, idet den unge Wilhelm Tesdorpf købte Sædingegård. Han solgte den i 1871 til Edward Tesdorpf, Ourupgård. Edward Tesdorpf udvidede straks Sædingegård, idet han købte en gård i Bukkehave samt flere småparceller, som han lagde ind under Sædingegård.

Han gik straks som på sine andre godser i gang med at forbedre driften. Han lagde vægt på, at man ikke måtte udpine jorden så hårdt, som man var vant til. Der burde gødes kraftigere. Han gennemførte dræning på nye og effektive måder, som

Sædingegård

han havde lært i udlandet. Han udskiftede desuden kvægbesætningen med bedre kvæg, som han fodrede bedre, end danske landmænd var vant til, og man så, at det kunne betale sig.

I 1881 byggede Edward Tesdorpf en ny hovedbygning på Sædingegård. Det var den kendte arkitekt H. C. Glahn, der stod for byggeriet. Hovedbygningen var en 2 etages bygning af røde mursten, der bestod af en hovedfløj med 2 korte sidefløje. Hovedindgangen, der ligger mod nord, har form af et lille tårn. Avlsbygningerne blev i 1886 hjemsøgt af en brand.

I 1874 blev forpagtningen overdraget til Edward Tesdorpfs datter Ida Tesdorpf, der samme år blev gift med den senere hofjægermester O. Brun, Krogerup. Ved Edward Tesdorpfs død i 1889 arvede Ida Brun Sædingegård, hvis værd blev sat til 590.000 kroner

Også Edward Tesdorpfs søn, Edward Frederik Jakob Tesdorpf, var stærkt knyttet til Sædingegård. Som ung lærte han landbrug på Sædingegård. Efter et længere studieophold i Tyskland og England overtog han ved hjemkomsten i 1880 forpagtningen af Sædingegård. Han beholdt forpagtningen, indtil han efter faderens død i 1889 arvede Ourupgård, Kringelborg og Bøtøgård.

Edward Tesdorpf og Pandebjerg

Pandebjerg

I 1876 købte Edward Tesdorpf Pandebjerg. Pandebjerg har en indviklet historie. Godset Vennerslund blev i 1766 solgt til kancelliråd Tersling og justitsråd P. Thestrup. Afstanden fra hovedgården Vennerslund til Kraghave var meget stor. Derfor havde bønderne i Kraghave meget langt, når de skulle på hoveriarbejde på Vennerslund. Derfor byggede man i 1773 en ny hovedgård ved Kraghave. Jorden blev taget fra et par nedlagte gårde og fra de tilbageværende gårde. Også fra Vennerslund og Westensborg blev der afgivet jord til den nye hovedgård, der fik navnet Kirstineberg efter Terslings kone Kirstine. Bygningen blev opført af materialer fra Nykøbing slot, der i 1767 blev solgt til nedbrydning.

Efter Terslings død i 1785 blev hans enke i 1789 eneejer af Kirstineberg og Vennerslund. Nogle år senere giftede hun sig med Jacob Edvard Colbjørnsen. De bestemte sammen, at hendes søn af første ægteskab Jørgen Tersling skulle have Vennerslund, mens Kirstineberg skulle gå til familien Colbjørnsen. I 1806 blev så hofjægermester H. Chr. Colbjørnsen ejer af gården. Gården blev større gennem nedlæggelse af bøndergods og rydning af skov. Han solgte i 1645 gården til Peder Estrup.

Peder Estrup oprettede i 1847 godset Pandebjerg af sammenskrabning af overdrevsjord og jorden fra en skovridergård. I 1851 blev Pandebjerg solgt til justitsråd Therman F. Ø. Hillerup, hvis slægt længe ejede Gammel Kirstineberg. I 1854 solgte Therman Hillerup Pandebjerg til Edward Tesdorpf på Ourupgård.

Nu ejede Edward Tesdorpf Ourupgård, Bøtøgård, Kringelborg, Gedsergård, Friisenfeldt, Nøjsomhed, Ludvigsgave, Sædingegård, Pandebjerg samt yderligere en gård på Amager, Pedersdal, der lå, hvor nu Kastrup lufthavn ligger.

Edward Tesdorpf og Bøtøs inddæmning

Niels Ditlev Riegel

Edward Tesdorpf ejede også Fangetgården, nu kaldet Bøtøgården på Bøtø. Her byggede han en ny gård. Der hørte ikke megen jord til Fangetgården, men Edward Tesdorpf havde planer om, hvordan han kunne gøre Fangetgårdens jordtilliggende større. Han ville afvande den 15 km lange, 1 km brede og ned til 2,8 m dybe sø, der var afsnøret fra Østersøen ved dannelsen af lavtliggende øer af sand. Der var kun et lille udløb til Østersøen i den sydlige ende.

Tanken om at afvande Bøtø Nor opstod allerede i 1762. I 1790 kom tanken om at afvande Bøtø Nor op igen. Det var Niels Ditlev Riegel, der fik den ide.

Niels Ditlev Riegel blev født i 1755 på Søllestedgård på Lolland. Som ung kom han til København for at studere på universitetet, hvor han studerede teologi. Efter en tid i udlandet kom han tilbage til København, hvor han blev indblandet i de intriger i det danske hof, der opstod under Struense samt under og efter Struenses fald. Han skrev bøger og mange kritiske artikler. Han var den tids store samfundskritiker. Han arbejdede med det, man i dag kalder opsøgende journalistik. Han nåede bl. a. af den grund at få mange uvenner.

I 1790 forlod Riegel sammen med sin kone København og flyttede til landsbyen Højet på Falster. Han havde købt en gård af Christian Hincheldey, der ejede

Ourupgård og Bøtø. Gården lå lige op til Bøtø nor. Han begyndte at udtænke en plan om, hvordan han kunne tømme søen og udlægge den indvundne jord til landbrugsjord. Han begyndte at agitere for det og ønskede at skabe et selskab, der kunne finansiere projektet. Han ansøgte staten om midler og foretog selv opmålinger af området. Han mente, at søen lå højere end havniveauet, og at det derfor kun var et spørgsmål om at grave en rende ud til havet, så løb vandet ud af søen. Fra statens side blev der udført målinger, der viste, at Riegels teorier ikke holdt, og han måtte opgive projektet.

Kanalen ved Marrebæk

Allerede i 1845 begyndte Edward Tesdorpf at tænke på, om han kunne føre Riegels ide ud i livet, ideen om at skaffe et afløb fra Bøtø Nor til Guldborgsund. Men først i 1860 gik han i gang med at føre sine ideer ud i livet. Forsinkelsen skyldtes de dårlige tider for landbruget, krigen og de mange projekter, som Edward Tesdorpf i øvrigt havde i gang.

Der blev dannet et interessentskab under hans ledelse. I løbet af det næste år gravede man den 2160 m lange kanal begyndende ved pumpestationen og løbende ud i Guldborgsund. Man spærrede det gamle udløb til Østersøen, og der opførtes diger på Bøtø på de steder, at klitten ikke mentes at yde tilstrækkelig beskyttelse.

Diget ved Bøtø

Vandstanden sænkedes straks med 3 fod. I 1871 åbnede man den gamle pumpestation ved Marrebæk med dampmaskine og vandsnegl. Vandet blev nu sænket med yderligere 3 - 4 fod, og 2300 tønder land var tørlagt.

Men den 12. november kom stormfloden, der ødelagde alt det arbejde, der var gjort. Klitten ved Bøtø blev ødelagt, så landet nu lå åbent for havet. Bøtø Nor blev fyldt med vand, lerklinterne på den sydlige spids af Falster blev sønderrevet af bølgerne, og mange tønder land frugtbar jord styrtede i havet. Bøtøgården syntes ødelagt. Friisenfeldt og bøndergodset havde lidt så meget, at Edward Tesdorpf på en dag havde tabt ca. 300.000 kroner. Men det, der nok var værre for ham, var, at hans projekt om at forvandle Bøtø nor til kostbar landbrugsjord synes at være spildt.

Men man må huske, hvilken viljekraft Edward Tesdorpf havde. Han indså straks, at som landet nu lå, åbent for havet, var dens dyrkning en usikker sag. Der var ikke andet at gøre end at sikre landet ved et digeanlæg. Han fik ingeniør Hannemann til at udarbejde en plan for hele anlægget. Han havde svært ved at få beboerne i Sydfalster og myndighederne til at støtte ham. De mente, at han ville lave projektet for egen vindings skyld, men det lykkedes ham at få sat gang i projektet. I maj 1873 vedtog rigsdagen en lov om opførelse af diger ved Falsters og Lollands

Høfter ved Gedser odde

kyster til beskyttelse mod oversvømmelser fra havet. Opførelsen af digerne blev betalt af staten, amtskommunen og ejerne af de ejendomme, der blev beskyttet mod oversvømmelse.

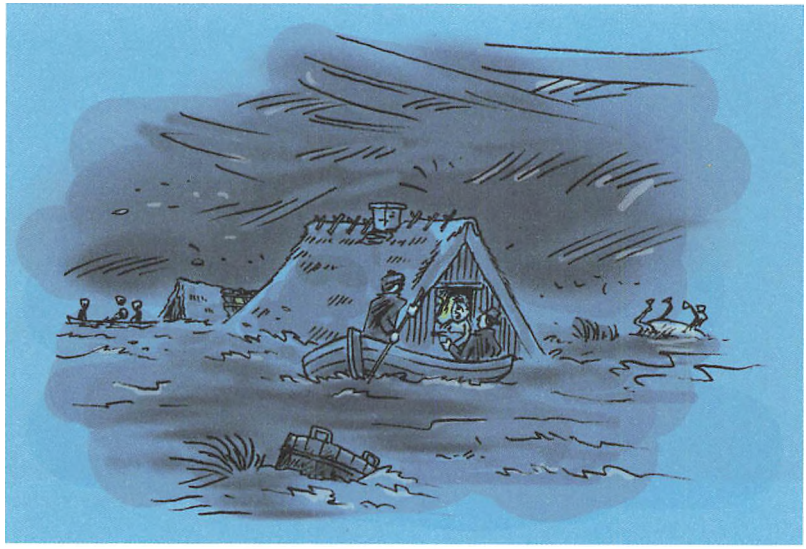
Opførelsen af Det falsterske Dige blev påbegyndt i efteråret 1873 og blev afsluttet efter 2 - 3 år. Diget strækker sig fra Birkemose i syd til Ulslev i nord. Det er 17,553 km langt og 3,77 m højt. Kronen er 2,51 m bred. Digearealet omfatter hele arealet fra vestsiden af katastrofevejen, diget og arealet ud til Østersøen. Diget er bygget af sand og forsynet med en kappe af ler. Diget er beplantet med marehalm, og i tidens løb er der kommet bevoksning og diverse træer og buske.

På sydspidsen, hvor kysten består af stejle lerklinter, anlagdes der høfter lodret på kysten. Her brugte man det eksempel, som Edward Tesdorpf havde givet, da han tidligere havde prøvet at sikre sit gods Friisenfeldt ved at bygge høfter der. Da digerne og høfterne var bygget, var beboerne på Sydfalster glade for Edward Tesdorpfs initiativ om at bygge diger og høfter.

Bøtø Nor blev igen lagt tør. Bøtøgårdens jorder kunne igen bære rige afgrøder. Edward Tesdorpf begyndte straks derefter at plante en skovstrækning, der kunne give et værdifuldt læ mod vinden og standse og samle det fygende sand og gøre

beskyttelsen mod havet endnu stærkere. Edward Tesdorpf havde vundet endnu en sejr

Stormfloden den 12. november 1872

Stormfloden

Baggrunden for stormfloden den 12. november skyldtes det vejr, der hærgede landet den 8. og den 9. november 1872, hvor en blæst af stormstyrke var over landet. Den 10. november blev der pludselig vindstille. Vandet var den 8. og 9. november presset op i den botniske bugt. Den 11. og den 12. november vendte vinden. Den kom fra nord. Vandet i den botniske bugt og fra Kattegat blev presset ned i den sydlige Østersø. Det betød, at afløbet fra Østersøen mod nord blev spærret af stormen og det tilløbende vand. Den prop i flaskehalsen var det, der startede katastrofen, der ramte Lolland og Falster.

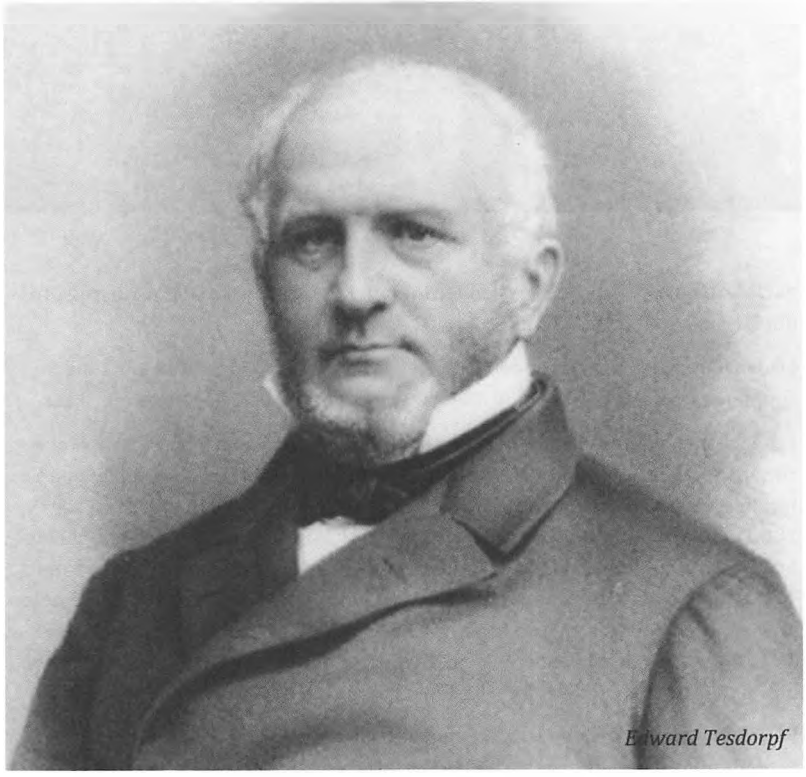
Sent den 12. november 1872 begyndte vandstanden langs kysterne at stige. Tidligt den 13. november var vandstanden på Sydlolland steget med ca. 6 fod, hvilket var den maksimale vandstand, når der for alvor var højvande. Men da digerne holdt, var der ingen, der så faren. Omkring daggry begyndte vandet at stige med 1 fod i timen, og digerne blev gennembrudt.

Det frådende hav væltede ind over digerne både på Lolland og Falster. Landsbyerne Gedesby, Skelby og Bøtø blev jævnet med jorden. I Gedesby er det kun kirken og rytterskolen, der ragede op som øer i det store hav. Der druknede mere end 50

personer i det frådende hav. De heldigste beboere nåede at komme i sikkerhed på loftet, indtil hus og vægge blev splittet ad. Husene sejlede af sted med skrækslagne personer på taget. Selv piletræer var med til at redde mennesker, idet man klamrede sig til dem. Det var en grusom dag - ikke kun på Falster, men også på Lolland.

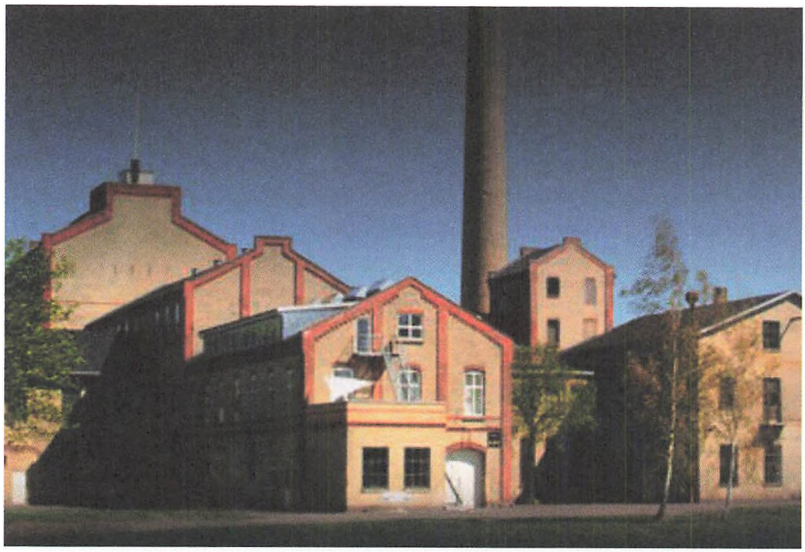
Efter katastrofen så alt håbløst ud, men ved fælles hjælp blev katastrofens skader dog hurtigt afhjulpet. Der blev også bygget nye diger, der skulle forhindre, at nye katastrofer opstod.

Edward Tesdorpf og Sukkerfabrikken Nykøbing

Edward Tesdorpf

I den første halvdel af 1800 tallet begyndte man specielt i Tyskland og i Frankrig at dyrke sukkerroer og fabrikere sukker af disse. Edward Tesdorpf var i 1776 på besøg i Nordfrankrigs roedyrkende egne. I et foredrag i 1876 kunne han fortælle, at de franske roedyrkere var meget tilfredse med det udbytte, som roedyrkningen

Holeby Sukkerfabrik

gav. I Danmark begyndte 2 forskellige initiativtagere at dyrke sukkerroer og producere sukker deraf i 1872.

I Odense startede finansmanden C. F. Tietgen en sukkerfabrik, der i 1882 blev suppleret af en fabrik i Nakskov. Det var starten på De Danske Sukkerfabrikker.

I Holeby på Lolland startede 2 brødre Erhard Frederiksen og Johan Ditlev Frederiksen en sukkerfabrik. De var vokset op i et godsejerhjem og var uddannet på Veterinær - og landbohøjskolen, der var oprettet i 1858. Erhard Frederiksen var i 1862 underforvalter hos Edward Tesdorpf på Ourupgård. Det var under opholdet hos Edward Tesdorpf, at Erhard Frederiksen for første gang hørte nærmere om sukkerindustrien. Da brødrene hver for sig efterfølgende rejste rundt i store dele af Europa, blev de yderligere inspireret. Det var Johan Ditlev Frederiksen, der i 1871 under en rejse til både England, Belgien og Tyskland endelig blev overbevist om, at det var en god ide at forsøge sukkerproduktion i Danmark.

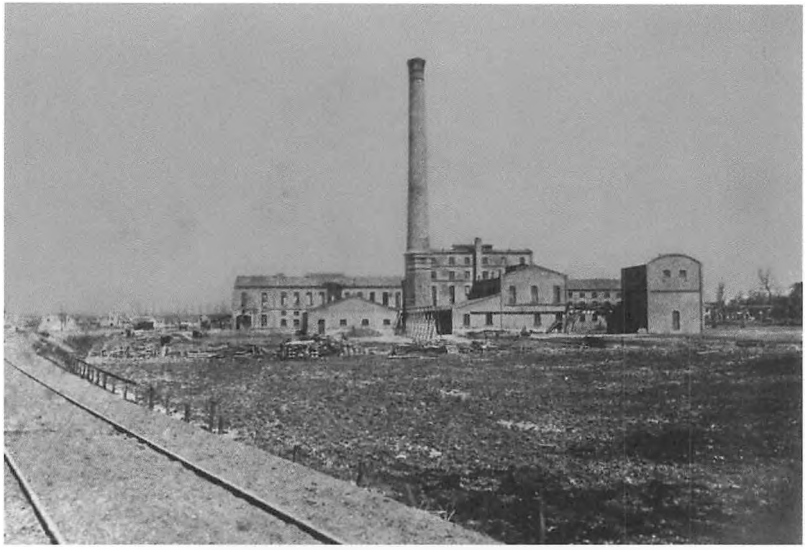
I 1872 begyndte planlægningen af anlæg af sukkerfabrik og med at skaffe dyrkere, der kunne levere roerne. I 1873 blev fabrikken bygget. Men det var ikke let at få produktionen til at være rentabel. Inden fabrikken rigtigt kom i gang, blev selskabet erklæret konkurs. Senere overtog De Danske Sukkerfabrikker fabrikken.

På De Danske Sukkerfabrikkers generalforsamling den 7. marts 1883 blev det besluttet at bygge 3 nye sukkerfabrikker, en i Assens, en i Stege og en i Slagelse.

C. F. Tietgen

Det fik Edward Tesdorpf til at protestere. Han mente, at det skulle være landmændene, der både producerede roerne og forarbejdede dem. Tietgen havde den ide, at landmændene kunne dyrke roerne, men at kapitalen, der var vant til at producere industrivarer, købte roerne af landmændene og producerede sukkeret. På et møde i Det kongelige danske Husholdningsselskab den 1. april 1883 rejste Edward Tesdorpf spørgsmålet: " Kan den nuværende ordning for roesukkerindustrien her i landet anses for tilfredsstillende "?. Han mente, at det var forkert, at kapitalen havde overtaget sukkerindustrien i Danmark. I de sukkerproducerende lande, som Edward Tesdorpf havde besøgt, d. v. s. Tyskland og Frankrig, var man af den opfattelse, at råstoffets tilvejebringelse og forarbejdning skulle forenes på

Sukkerfabrikken Nykøbing blev opført 1884.

de samme hænder. Det viste sig også, at de tyske landmænd fik mellem 10 og 15 øre mere pr. centner roer end herhjemme.

C. F. Tietgen tog straks til genmæle. Han underkendte, at Edward Tesdorpfs betragtninger, der byggede på tyske forhold, var rigtige. Han opridsede sukkerindustriens aktuelle situation herhjemme og konstaterede, at roebønderne, da produktionen var ny og uprøvet, havde henvendt sig til ham for at få ham til at oprette sukkerfabrikker i de første vanskelige år. Hvis Edward Tesdorpf nu ville gøre sig til talsmand for, at landmændene selv skulle anlægge sukkerfabrikker, så ville han kun opnå at så splid, og han ville kun skabe sig en herostratisk berømmelse, som taleren ikke skulle misunde den ærede foredragsholder.

Edward Tesdorpf var dybt krænket over C. F. Tietgens indlæg. Edward Tesdorpf svarede igen. Men meget tydede på, at Edward Tesdorpf ikke præcist forstod, hvad herostratisk berømmelse betød. Så ville han have været endnu mere krænket. Han forstod det først, da hans søn Frederik Tesdorpf forklarede ham det. Jeg forstod heller ikke udtrykket. Jeg måtte slå op i et leksikon. Her står: "Herostratus, en græker, der for at blive berømt satte ild i Artemis – templet i Efesus 356 år før Kristus. Af hans navn er afledt udtrykket herostratisk, en berømmelse, der er opnået ved en forbrydelse eller en anden liden smigrende handling".

Edward Tesdorpf, der i 1883 var 65 år, var stadig klar til at stå bag en andelssuk-

Sukkerfabrikkens pramhavn år 1900

kerfabrik i Nykøbing i konkurrence med De Danske Sukkerfabrikker. Men det var ikke lige til. Roesukkerproduktion fordrede 2 ting. Det fordrede leverancer af sukkerroer og en fabrik til at oparbejde dem. Fabrikken skulle have sikkerhed for at modtage roer af en fastsat kvalitet og i en mængde, der svarede til fabrikkens kapacitet. Roedyrkere skulle have sikkerhed for, at de roer, som de dyrkede, blev aftaget af fabrikken og til en pris, så roedyrkningen kunne svare sig og helst lidt til.

Det var ikke en let sag at starte en sukkerfabrik. Der skulle skaffes anlægs - og driftskapital, der skulle bygges en fabrik, der skulle anskaffes maskiner, der skulle opbygges et transportsystem, der skulle sørges for vandforsyning, der skulle indkøbes brændstof, der skulle skaffes viden og personale o. s. v. Den enkelte dyrker skulle finansiere omlægning af driften, investere i jordforbedring, investere i nye maskiner, større besætning, frø og kunstgødning. Begge parter skulle være sikre på, at den anden part realiserede sin del af forudsætningerne for den fælles og samvirkende virksomhed.

Edward Tesdorpf ville med sin andelsfabrik binde parterne tæt sammen. Dyrkerne skulle tegne andele, hvorved de skød kapital i fabrikken. De betalte 300 kr. pr. andel. De fik del i dens udbytte og tab, fik medansvar for dens drift, og de gav sikkerhed for roearealet, da der til hver andel var knyttet en pligt til at dyrke 1 tønder land sukkerroer.

Vejerboden ved pramstation i Stubberup på Lolland 1906.

Tegningen af andele skulle være en sikring af fabrikkens kapitalgrundlag og af dens dyrkergrundlag. Beregningerne opererede med tegning af 3500 andele a 300 kroner og et kapitalindskud på 1.050.000 kr.

Det var ikke så let at få tegnet de 3500 andele. Man måtte nøjes med et mindre antal tegnede andele. Edward Tesdorpf gav tilsagn om at stille den manglende kapital til rådighed. For dette lån udstedtes såkaldte pengeandele i et omfang, der svarede til forskellen mellem de tegnede roeandele og det planlagte antal på 3500 andele. Disse pengeandele, hvortil der ikke var knyttet dyrkningspligt, skulle efterhånden omdannes til roeandele.

For at sikre det nødvendige areal med sukkerroer, kunne man dyrke roer til fabrikken uden at tegne andele. I det første år i fabrikkens levetid var der ikke nær det antal roer, som man havde regnet med. Edward Tesdorpf måtte bære det tunge læs med fabrikkens finansiering, og han dyrkede også på alle sine gårde roer. På gårdene Ourupgård, Gedsergård, Friisenfeldt, Pandebjerg, Nøjsomhed og Ludvigsgave havde han 292 andele = 292 tønder land med roer, og på Sædingegård havde han 72 andele = 72 tønder land med roer. Også de andre store gårde på Falster og Østlolland som Corselitze, Næsgård, Bellinge og Fuglsang dyrkede mange roer. Der manglede tilslutning fra bønderne på Falster.

Den 15. januar annoncerede De Danske Sukkerfabrikker, at de også ville bygge en

Bugserdamperen Svanen trækker tre pramme.

sukkerfabrik i Nykøbing. De købte den 2. april 1884 et areal nord for Nykøbing på Ejegods jorder, og leverancen af byggematerialer til det, der skulle være blevet Falster sukkerfabrik, var i gang i foråret 1884.

Den 30. januar 1884 købte Edward Tesdorpf en grund syd for Nykøbing, der var ejet af fru Benzon. Grunden skulle ligge ved vandet, så roer kunne komme af søvejen til fabrikken. Den skulle også ligge i nærheden af jernbanen.

Et stort problem, der skulle løses, hvis man skulle bygge en sukkerfabrik, var, at man skulle have tilført tilstrækkeligt vand. Allerede i 1883 begyndte Edward Tesdorpf at undersøge, om der kunne skaffes tilstrækkeligt vand til sukkerproduktionen. I 1884 blev der sluttet akkord med lodsejerne i Virket om tilladelse til at tage vand fra søerne der.

Også De Danske Sukkerfabrikker skulle have vand til sin fabrik, men Edward Tesdorpf vandt slaget om vandet. Om det var slaget om vandet, der fik De Danske Sukkerfabrikker til at opgive byggeriet af en sukkerfabrik i Nykøbing vides ikke, men den 23. august 1884 meddelte De Danske Sukkerfabrikker, at bygningen af sukkerfabrikken Falster midlertidig blev indstillet på grund af sukkerkrisen, hvor meget lave sukkerpriser ramte sukkerdyrkerne i hele Europa. Planen blev ikke senere genoptaget.

Den 3. juli 1884 nedlagde man grundstenen til andelsfabrikken. Det var grev Stol-

Sukkerfabrikkens medarbejdere 1885.

bergs maskinfabrik i Magdeburg, der stod for byggeriet af sukkerfabrikken. Kontrakten afsluttedes i april 1884. I forsommeren 1884 påbegyndtes byggeriet, og de første bygninger var under tag i efteråret 1884. I 1885 færdiggjordes bygningerne. Maskiner og apparater overførtes fra Rostock til Nykøbing i fabrikkens egne pramme med egen bugserdamper, og den 3. oktober 1885 kunne kampagnen begynde.

For at få roerne bragt til fabrikken måtte man grave en kanal og bygge en havn med elevator, som kunne bringe roerne op til fabrikken, og man måtte anskaffe et dampskib og 18 pramme. Roerne blev udskibet fra modtagestationer i Stubbekøbing, Sortsø, Vålse, Guldborg, Nysted og Stubberup. Endvidere blev der hentet roer fra broer ved Klodskov, Pandebjerg, Friisenfeldt, Ludvigsgave, Gedsergård, Marrebæk, Næsgård, Fuglsang og Prierskov.

Mange roer kom også med jernbanen til sukkerfabrikken. Ved en overenskomst med jernbanen fik fabrikken indlagt et godt jernbanespor på sin grund, og da hele 3 jernbanelinier førte til Nykøbing, havde man lejlighed til med tog at transportere mange roer.

I 1885 fik man tilladelse til at anlægge en sporvej fra Nykøbing til Karleby med et sidespor til Sdr. Alslev. Sporet blev anlagt i den søndre vejrabat i landevejen fra Nykøbing til Karleby. Det var en smalsporet bane, hvorpå der kunne køre små

sporvogne, der hver lastede 1000 pund (500 kg). Hvert vogntog bestod af 12 – 15 vogne, trukket af 2 heste og ledsaget af en kusk og en mand til at bremse.

Regnskabet for byggeriet så således ud:

Byggegrund	74 666,84 kr.
Bygninger	676 854,76 kr.
Veje og brolægning	28 159,82 kr.
Vandledning ved Virket sø	12 276,42 kr.
Havn og kanal	33 351,57 kr.
Diverse udskibningsanlæg	10 539,94 kr.
Broer ved Sortsø og Vålse	12 498,63 kr.
Maskiner	648 852,66 kr.
Elektrisk belysning	14 820,74 kr.
Kontorinventar	1996,41 kr.
Funktionærmøbler	2874,28 kr.
Heste og vogne	12 139,25 kr.
Sporvej med vogne	55 469,57 kr.
Dampskib og 12 pramme	79 298,32 kr.
Såmaskiner	6799,26 kr.
Inventar til fabrikken	8106,46 kr.
Etableringsomkostninger	21 383,62 kr.
I alt	**1.700.088,55 kr.**

Denne anlægskapital ville ved anskaffelse af en del flere sporvogne og 6 pramme forøges med ca. 24 000 kroner.

Igen havde Edward Tesdorpf skabt noget unikt, der fik stor betydning for udviklingen af landbruget på Lolland – Falster.

Vil man læse mere om Sukkerfabriken Nykøbing vil jeg anbefale, at man læser Else – Marie Boyhus bog " Sukkerfabriken Nykøbing 1884 – 1984"

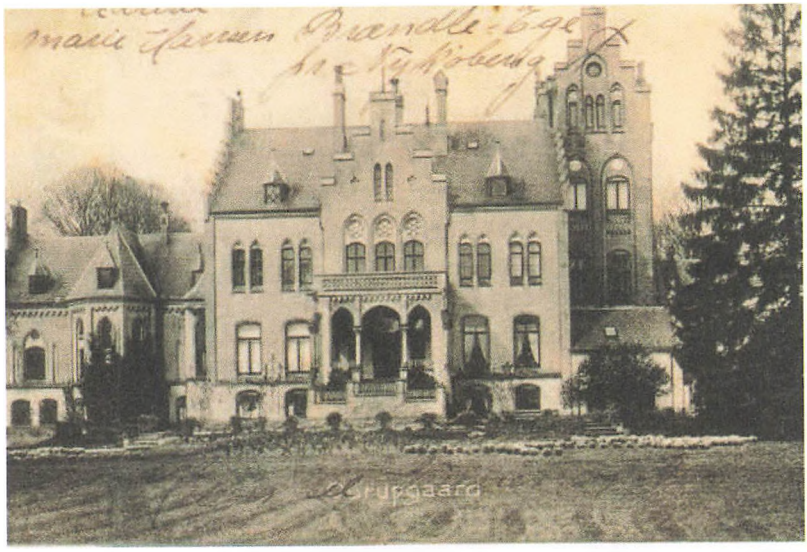
Til at lede fabrikken havde man et repræsentantskab eller bestyrelse på 12 mand. Edward Tesdorpf var formand for repræsentantskabet. Til at stå for den daglige drift var der 3 direktører. Den merkantile, Hjalmar Eggers, der samtidig var godsforvalter hos Edward Tesdorpf på Ourupgård. Den landbrugskyndige, kammer-

Medarbejdernes gave til Sukkerfabrikken til 75-års jubilæum.

herre Adolph Tesdorpf, der var søn af Edward Tesdorpf. Den tekniske direktør, ingeniør Herman Zahrtmann, der var bestyrer på fabrikken. Herman Zahrtmann afløstes dog snart af cand. polit. Engelhardt, der før ansættelsens tiltræden blev sendt på et halvt års betalt oplæring i Tyskland.

Edward Tesdorpf – en af landbrugets pionerer

Ourupgård 1907

Edward Tesdorpf fik sin landbrugsfaglige uddannelse i Holsten og senere 2 år som forvalter på Gammelgård på Lolland. Han var ikke teoretisk uddannet, men han tog på utallige studierejser til England, Tyskland og Frankrig for at studere landbrug der. Han studerede også flittigt indenlandsk og udenlandsk landbrugslitteratur, og han formåede derigennem at holde sig på højde med udviklingen inden for landbrugsproduktionen i det meste af sin levetid. Mange af de nye ting, der vandt indpas i dansk landbrug fra 1840erne og frem til 1880erne, hidrørte enten direkte fra Edward Tesdorpf eller blev formidlet gennem ham, altid efter nøje praktisk afprøvning på hans egne godser.

Han gennemførte en omhyggelig braklægning, afvandede og fra 1853 drænede jorden som en af de første herhjemme. Han øgede tilførslen af naturligt gødning gennem øget og bedre fodret kreaturhold, og tidligt tog han også kunstgødning i brug.

I kvægholdet står han som en af skaberne af den røde danske mælkerace, idet han straks, da han overtog Ourupgård, indførte anglerkvæg. Også mejeribruget blev styrket. Hans avlsbygninger blev fornyede, så de mest rationelt kunne tjene de funktioner, de skulle udfylde.

Også inden for det teknologiske område var Edward Tesdorpf foregangsmand.

B. S. Jørgensen 1815 - 1888

Han var den første herhjemme, der anskaffede et flytbart tærskeværk med lokomobil, og han var en af de første, der tog mejemaskiner i anvendelse.

Edward Tesdorpfs godser fik snart ry for at være fortræffelige læresteder. Mange af den kommende generations ledende mænd, især inden for større landbrug, har været lærlinge hos Edward Tesdorpf. Han krævede meget af sine lærlinge, men han var også meget optaget af at være en god læremester. Mange af hans lærlinge blev senere betroede medarbejdere på hans gårde. Mønsterbruget Ourupgård blev efterhånden kendt i hele Europa. Der var ingen udlændinge, der studerede landbrug i Danmark, der ikke kom på besøg på Ourupgård i deres studietid.

I Maribo amts økonomiske selskab havde Edward Tesdorpf været den ledende

kraft, længe inden han i 1867 blev valgt til dens formand. Men den afgørende indsats for at udvikle dansk landbrug gjorde han, da han fra 1860 - 1888 var en af de 3 præsidenter for Det kongelige danske Husholdningsselskab. Han var den mest indflydelsesrige præsident. Det kongelige danske Husholdningsselskab blev stiftet i 1769 efter engelsk forbillede. Formålet med foreningen var at fremme og forbedre landbrugets drifts - og dyrkningsmetoder gennem oplysning, præmiering og uddeling af priser til landmændene.

Det fik straks vind i sejlene, fordi kendte godsejere som Bernstofferne, Reventlowerne, Colbjørnsen, Stampe og mange flere indmeldte sig. Man begyndte straks at virke for kartoffeldyrkning og kløveravl, for oprettelse af mindre teglværker m. m. Det støttede oprettelsen af den første landbrugsskole, Friisendal i Jylland, der blev oprettet i 1839, og de medvirkede til Landbohøjskolens oprettelse i 1858.

Da Edward Tesdorpf i 1860 blev præsident for Landhusholdningsselskabet, lærte han en anden præsident at kende. Han var professor i landøkonomi ved Landbohøjskolen. Det var B. S. Jørgensen. B. S. Jørgensen var professor ved Landbohøjskolen fra 1858 - 1886 og præsident i Landhusholdningsselskabet fra 1855 - 1883. Han virkede som redaktør af tidsskrift for landøkonomi fra 1853 - 1866, og som lærer bidrog han især i de første år til at introducere det rationelle landbrug i Danmark. De 2 præsidenter havde glæde af hinandens viden.

En anden lærer på Landbohøjskolen, J. C. la Cour, kom også til at betyde meget for Edward Tesdorpf og Landhusholdningsselskabet. Han oprettede i 1868 Lyngby landbrugsskole. I 1875 blev J. C. la Cour sekretær i landhusholdningsselskabet. Dette gav ham en nøgleposition i dansk landbrugs administration. Han blev valgt til præsident i Landhusholdningsselskabet i 1891.

Landhusholdningsselskabets prestige og betydning havde i årene for Edward Tesdorpfs tiltræden som præsident været svækket, men samspillet mellem Edward Tesdorpf, B. S. Jørgensen og J. C. la Cour bevirkede, at selskabets almene placering blev styrket. Edward Tesdorpf var tit foredragsholder i selskabet, og han fremmede dens mødeaktivitet. Han stod bag Landhusholdningsselskabets initiativ i 1865, der førte til oprettelsen af en dampskibsforbindelse til England, der stod bag udførsel af levende kreaturer til England.

Edward Tesdorpf var også levende interesseret i selskabets begyndende konsulent - og forsøgsvirksomhed. På sine egne godser stillede han sig til rådighed for den første generation af egentlige landbrugsvidenskabsmænd som Th. R. Segelcke, N. J. Fjord og P. Nielsen.

Th. R. Segelcke var videnskabsmand og var tilknyttet landhusholdningsselskabet for som videnskabsmand at skulle fremme dansk mejeribrug. Han gjorde et stort

J. C. la Cour 1838 - 1898

arbejde for at fremme dette. Han grundlagde i Danmark den rationelle mejeridrift. Han begyndte at uddanne såvel mænd som kvinder i praktisk mejeridrift. I 1869 ansattes den første uddannede mejeriassistent på Lolland. I 1874 blev han ansat på Landbohøjskolen som lærer, bl. a. i mejeribrug. I 1900 blev han valgt som præsident for Landhusholdningsselskabet. Han blev betegnet som dansk mejeribrugs fader.

N. J. Fjord blev læreruddannet i 1845. Senere videreuddannede han sig inden for naturvidenskaberne. Han underviste i matematik på Landbohøjskolen. Han blev en dygtig lærer, men hans hovedindsats kom til at ligge inden for landboforskningen, og han blev den egentlige grundlægger af landbrugets forsøgsvirksomhed i

Danmark. I 1883 blev han forstander for Landøkonomisk Forsøgslaboratorium. De fleste af hans forsøg vedrørte mejeribruget. Fra 1883 til sin død var han præsident for Landhusholdningsselskabet.

P. Nielsen startede den landøkonomiske forsøgsvirksomhed på plantekulturens område. Han startede sin forsøgsvirksomhed i 1870. I 1886 blev hovedsædet for forsøgsvirksomheden flyttet til Tystofte ved Skelskør. Der blev gjort planteavlsforsøg overalt i Danmark, også på Edward Tesdorpfs jorder på Ourupgård.

Edward Tesdorpf var i over 40 år en af de mest toneangivende landmænd i Danmark, og han havde stor betydning for den udvikling, der skete i landbruget i årene 1840 – 1889, hvor han bl. a. ejede Ourupgård.

Edward Tesdorpf og hans 5 kirker

Da Edward Tesdorpf i 1840 købte Ourupgård, købte han også kirketiende til 3 kirker, nemlig Sønder Alslev, Systofte og Væggerløse. Da han i 1848 købte Gedsergård, købte han også kirketiende til 2 kirker, nemlig Skelby og Gedesby kirker. Ved købet af kirketienderne forpligtede han sig til at vedligeholde kirkerne for det tiende, som han fik ind.

Gedesby kirke

Gedesby kirke

I 1854 renoverede han Gedesby kirke. Man rev det gamle bræddeklædte klokketårn med lanterne af barok - form og spir ned og afløste det med det nuværende

firkantede klokkespir med opskalket pyramidetag. Bygningen, der har fladt loft, blev istandsat i 1854 efter arkitekt O. M. Glahns tegninger. O. M. Glahn lod et bindingværksvåbenhus fra 1706 og 1707 nedrive og flyttede hovedindgangen til vestsiden.

Skelby kirke

Skelby kirke

I 1857 blev Skelby kirke hovedrenoveret af Edward Tesdorpf. Den gamle kirke bestod af kor og skib og af et sengotisk tårn i røde munkesten. Edward Tesdorpf rev kor og skib ned og byggede af gule mursten et nyt kor og et nyt skib med skifertag. Det gamle våbenhus er forsvundet.

Også meget inventar blev udskiftet. Alterbordet er fra 1858. Altertavlen er et maleri fra 1858 med Kristus og den samaritanske kvinde. Maleriet er signeret F. Lund, 1857. Den nygotiske ramme er fra 1857.

Kirken var gravsted for flere af Gedsergårds tidligere ejere. I skibets nordvæg er indsat et kalkstensepitafium over konsistorialråd Niels Amager, der døde i 1781. Der hænger også et protrætmaleri af ham på sydvæggen.

På kirkegården er der et gravsted med monomenter for kammerråd Johan Christian Friis og andre medlemmer af familien. Johan Christian Friis døde i 1822.

Væggerløse kirke

Væggerløse kirke

I 1861 var det Væggerløses tur til at blive renoveret. Det var den tyske arkitekt Ernst Heinrich Gluer fra Hamborg, der stod for renoveringen. Det var også ham, der tegnede det nye Ourupgård, der blev opført i 1862 – 1867. Hovedrestaureringen var meget omfattende, idet der bl. a. opførtes en ny apsis i gule sten og et nyt våbenhus. Renoveringen har i høj grad sat sit præg på kirken, der oprindeligt var opført i røde og sortbrændte munkesten. Skibets sydportal, der er i brug, er helt ommuret ved restaureringen i 1861 og nordportalen tilmuret. Af de oprindelige vinduer ses kun et på tårnets nordside, og det er tilmuret.

Heller ikke indvendigt er der bevaret gamle detaljer. Restaureringen var så smagløst udført, at menighedsrådet i 1955 fik lavet en ny istandsættelse, der blev forestået af arkitekt Albert Petersen, Nykøbing. Derved blev der bodet en del på den uheldige restaurering, idet der indsattes nye vinduer, der ikke virker så dominerende som tidligere. Restaureringen i 1861 bar præg af, at det var en tysk arkitekt, der forestod den.

Sønder Alslev kirke

I 1861 blev også Sønder Alslev kirke renoveret. Sønder Alslev kirke var også oprindeligt en romansk teglstenskirke af munkesten. Af den gamle kirke er der kun bevaret skibet. Tårnet er sengotisk, og der er et gravkapel, som Christian Hinchel-

Sønder Alslev kirke

deys enke i 1796 byggede på vestsiden til sin mand. Bygningen er udført af bygmester Niels Kanikke. Korpartiet og apsis er en nybygning fra 1861.

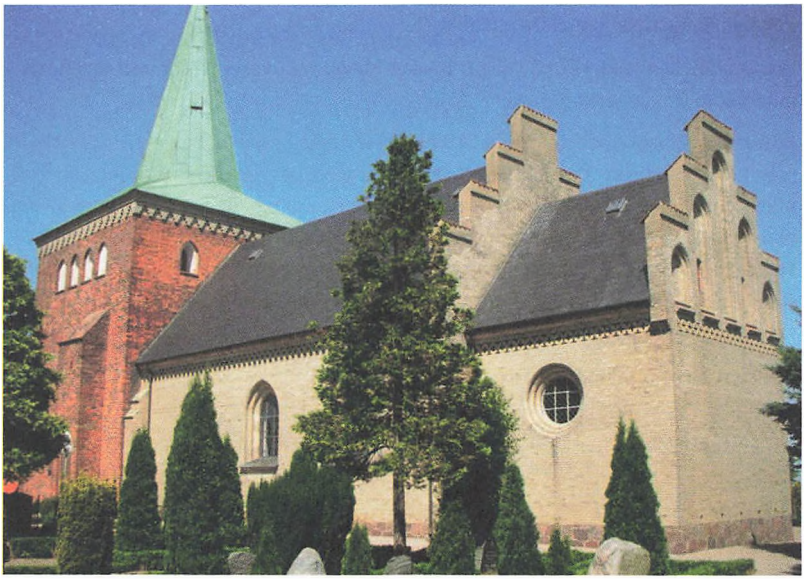
Det romanske skib er opført af munkesten. Alle de romanske vinduer er udslettet, og syddøren er udvidet. Da man i 1861 erstattede den romanske kirkes kor og apsis med nye tilsvarende bygningsdele, blev murene bygget af gule mursten, samtidigt blev korbuen udvidet, og skibet fik nygotisk træloft.

Det meste af inventaret blev fornyet ved ombygningen i 1861.

Altertavlen er fra 1865. Det er et korsfæstelsesmaleri i en nygotisk ramme, malet af en ukendt maler. Prædikestolen er anskaffet i 1866.

Systofte kirke

Den sidste kirke, som Edward Tesdorpf renoverede, var Systofte kirke. Det skete i 1871. Det blev til en omfattende renovering. Den gamle kirke, der var meget faldefærdig, var en romansk kirke i røde munkesten. Den bestod af skib, kor, tårn og våbenhus. Der blev overladt til arkitekt Hans I. Holm at foretage renoveringen. Man rev kor, skib, og våbenhus ned og erstattede disse bygningsdele med et nyt kor og skib i gule mursten. Det står i skingrende kontrast til det gamle gotiske tårn i røde mursten, der blev bevaret. Den gamle kirkes kor og skib var bygget af samme sten som tårnet. Disse var samtidig bredere og kortere og passede bedre til tårnets dimensioner. Tårnet blev forhøjet med en gesims på omkring en alen,

Systofte kirke

og dets oprindelige 8 kantede og pyramideformede tårn blev nedtaget og genopsat i den nuværende form. Våbenhuset blev revet ned sammen med skibet, og indgangen blev flyttet til tårnets gavl.

I de fleste af de kirker, som Edward Tesdorpf renoverede, blev der også indsat nyt inventar. I Systofte kirke blev alt inventar ikke udskiftet. Onde tunger har ment, at Edward Tesdorpf var løbet tør for penge og derfor ikke udskiftede alt inventar.

Den 1. august 1870 blev grundstenen til den nye kirke nedlagt af Edward Tesdorpf. Ved den lejlighed blev der indmuret en lille blikdåse indeholdende en massiv sølvplade m ed oplysninger om arbejdet samt skriftstedet Matthæus 18,20: " Hvor to eller tre er forsamlede i mit navn, er jeg midt i blandt dem". Der blev sunget salmer, og pastor Sidenius holdt prædiken. Edward Tesdorpf blev den dag rost, fordi han havde skænket egnen 5 smukke kirker.

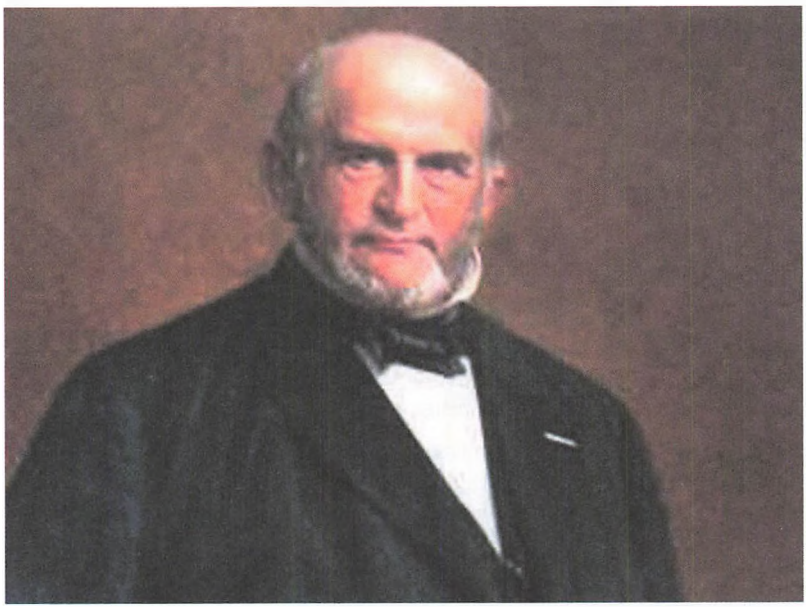
Men eftertiden havde ikke samme mening om hans kirker. Man mente ikke, at de var smukke. De var smagløse, og han havde ødelagt de smukke romanske kirker, som han havde ombygget. Sidst i 1800 tallet havde man, også Edward Tesdorpf, en stærk tro på fremskridtet. Det gjaldt om at komme af med alt fra middelalderen og få noget nyt, også inden i kirken. Måske var det også hans tyske smag, der prægede ombygningen af kirkerne, som den også havde præget hans byggeri af

den nye hovedbygning på Ourupgård.

Det er godt, at alle kirker på Falster ikke er blevet renoveret på samme smagløse måde, som Ourupgårds 5 kirker.

Edward Tesdorpf døde den 2. maj 1889 og blev ikke begravet i en af sine 5 kirker, men i Idestrup kirke. Edward Tesdorpf var en alvorlig troende mand. Selv om man kunne have travlt, blev søndagsfreden overholdt på alle hans godser. Selv om man skulle høste, arbejdede man ikke om søndagen. Edward Tesdorpf sad hver søndag på sin plads i Idestrup kirke, ikke i en af sine egne kirker. Efter gudstjenesten aflagde han besøg i fattighuset for at tale med beboerne der og give dem en skilling.

Edward Tesdorpf og Idestrup sogn

Edward Tesdorpf

Edward Tesdorpf gjorde meget for det sogn, som han boede i. Han var sogneforstander fra 1848 – 1850 og fra 1860 – 1880.

Han sørgede godt for sine medarbejdere på Ourupgård. Han havde afløst hoveriet for sine fæstebønder og havde solgt gårdene til dem til rimelige priser. Han gav også sine arbejdere mulighed for at købe de boliger, de boede i. Han byggede også

Idestrup kirke

nye boliger til sine medarbejdere. Han mente, at det var vigtigt, at hans medarbejdere havde gode boliger til sig selv og deres familie. Han skaffede sine daglejere adgang til billige fødevarer, og de fik desuden frit brændsel.

Han var foregangsmand for oprettelsen af en af de første brugsforeninger i landet. Den lå i Idestrup. Han udbetalte en del af daglejernes løn i penge, som han selv havde udstedt, og som de kunne bruge til at købe fødevarer i brugsforeningen.

Han var også i forgrunden både som privatperson og som sogneforstander, da man oprettede " Syge – begravelses - samt enke - børne og alderdomsforsørgelses – foreningen i Idestrup sogn". Ideen til denne forening kom fra høker Christen Thrane i Sønder Ørslev. Han ønskede, at foreningen blev oprettet for at hjælpe arbejderklassen under sygdom. Der skulle skaffes grundkapital ved frivillige bidrag fra jordbesiddere. Man udarbejdede et lovudkast.

Imidlertid fik Edward Tesdorpf interesse for sagen, og han indbød komiteen bag foreningen til et møde på Ourupgård den 10. maj 1862. Han meddelte, at han havde påtænkt at skænke en betydelig gave til foreningen imod, at der blev foretaget nogle forandringer i lovudkastet. Han skænkede 500 rigsdaler til grundkapitalen. Desuden lovede han at give 25 rigsdaler i driftstilskud om året, hvis man ændrede

Statue af Edward Tesdorpf på Østerbro runddel.

forslaget til, at der blev ydet fri læge og medicin i sygdomstilfælde i stedet for den bestemte hjælp på 8 mark ugentligt. Hans forslag blev vedtaget, da foreningen blev stiftet den 20. juni 1862.

Foreningens medlemmer skulle betale for at være med i foreningen. De mandlige medlemmer skulle betale 4 skilling om ugen i 10 måneder af året eller 10 mark om året. De kvindelige medlemmer skulle betale 2 skilling om ugen eller 5 mark om året. Herfor fik mændene i sygdomstilfælde fri læge og medicin og 1 rigsdaler om ugen under sygdom. Kvinderne fik fri læge og medicin, men ingen pengehjælp under sygdom.

Sygeforeningen opfyldte de ønsker, som Edward Tesdorpf havde for at give gode forhold for sine arbejdere, når de var syge, nemlig fri læge og fri medicin. Men det opfyldte også det mål, som Edward Tesdorpf havde om, at han godt ville hjælpe sine medarbejdere, hvis de også gjorde noget selv, f. eks. ved at være medlem af brugsforening og sygekasse og styre foreningerne selv, og ved at eje deres egne huse.

Han henviste til et tysk ordsprog:"Etwas muss der Mensch sein eigen nennen – Sonst will er rauben und stehlen und brennen", som betyder: "Noget må et men-

Mary og Edward Tesdorpfs gravsted ved Idestrup kirke.

neske kalde sit eget – Ellers vil det røve og stjæle og brænde".

Han ønskede også, at børn skulle have en god skolegang. Derfor tog han bl. a. initiativ til at bygge Gedser odde skole til aflastning af rytterskolen i Gedesby.

Han var ked af, at han ikke i 1880 blev genvagt til sognerådsformand, men der var nu andre politiske sammensætninger i sognerådet end før.

Edward Tesdorpf levede efter sine muligheder et beskedent og tilbagetrukket liv. Han deltog ikke i sine standsfællers sociale og selskabelige liv, måske også på grund af sin kone Marys mangeårige svagelighed. Mary Tesdorpf døde den 14. juni 1875.

Han fik stor anerkendelse for sit arbejde inden for dansk landbrug. Han fik landhusholdningsselskabets hæderspris i guld – Collin medaljen. Han blev udnævnt til etatsråd i 1885 og til gehejmekonferensråd i 1888. Han blev ridder af Dannebrog i 1854 og fik dannebrogsmændenes hæderstegn i 1866. Han blev i 1872 hædret med kommandørkorset af 2. grad af Dannebrogsordenen og i 1887 med 1. grad.

Edward Tesdorpf døde den 2. maj 1889. Han ligger begravet på Idestrup kirkegård. En af landbrugets foregangsmænd var død. Han forlangte meget af andre,

men mest af sig selv. Hans mest kendte motto var:" Arbejde er livets hjul". Han vil blive husket af mange for sit arbejde for landbruget på Falster og i hele landet, men man vil også huske ham som foregangsmand for sine egne landbrug, for de folk, som han havde som medarbejdere, og for det sogn, som han i mange år var sognerådsformand for.

Efter hans død rejste landbrugets organisationer i 1893 en statue af ham i Landbohøjskolens have. Den er siden flyttet til Tesdorpfsvej på Frederiksberg, der er opkaldt efter ham. En kopi af statuen står på Østerbro runddel i Nykøbing.

Efter Edward Tesdorpfs død arvede hans ældste søn Edward Frederik Tesdorpf Ourupgård, Kringelborg og Bøtøgård. Hans søn Adolpf Tesdorpf arvede Pandebjerg, Gedsergård, Ludvigsgave og Friisenfeldt, mens hans datter Ida Tesdorpf, der var gift med hofjægermester Oscar Brun, arvede Sædingegård.

Edward Frederik Tesdorpf og Ourupgård

Edward Frederik Tesdorpf

Efter faderens Edward Tesdorpfs død den 2. maj 1889 arvede hans ældste søn Edward Frederik Tesdorpf Ourupgård, Kringelborg og Bøtøgård.

Frederik Tesdorpf var født den 3. december 1854 på Ourupgård. Efter han var færdig med sin skolegang på Schneekloths gymnasium i København, lærte han landbrug, først hos sin far på Ourupgård, senere som underforvalter på Sædingegård på Lolland. Her kom han til at arbejde under Albert la Cour, der var en meget dygtig landmand. Albert la Cour havde været underforvalter på Gedsergård, overforvalter på Ourupgård og fra 1870 – 1877 overforvalter på Sædingegård. Han blev i 1877 forstander på Næsgård landbrugsskole. Senere blev Frederik Tesdorpf som 20 årig overforvalter på de tesdorpfske gårde. Det var et stort ansvar at lægge på så ung en mand, men han klarede opgaven udmærket.

Sidst i 1870erne blev Frederik Tesdorpf sendt til udlandet for at lære landbrug og skovbrug. Først kom han til Mecklenburg, hvor han skulle lære forstvæsen. Han brugte dog også megen tid med at gå på jagt. Derfra kom han til Sachsen, hvor han fik kendskab til sukkerroeavl. Til sidst kom han til Skotland for at lære landbrug der. Den første landmand, som han var hos, var ikke særlig dygtig. Han skrev til sin far, at han selv vidste mere om landbrug end sin læremester i Skotland. Han kom derfor til et andet landbrug hos George Grey. Han var ud over at være en dygtig landmand en af Englands fineste ryttere. Frederik Tesdorpf hjalp med at passe hans heste. Her fik han sin interesse for heste og hesteavl, som han havde hele sit liv.

Frederik Tesdorpf

I 1880 overtog han forpagtningen af Sædingegård, som han beholdt, til han i 1889 overtog Ourupgård, Kringelborg og Bøtøgård efter sin far. Ida Tesdorpf, der var gift med hofjægermester Brun, arvede Sædingegård. I 1884 blev Frederik Tesdorpf gift med Sophie Tutein, datter af købmand William Tutein.

Landmanden Frederik Tesdorpf

Frederik Tesdorpf fortsatte det arbejde, som faderen havde påbegyndt. Han fuldførte arbejdet med at afvande området ved Bøtøgården. Han fortsatte arbejdet

Pumpestationen ved Marrebæk kanal.

med at forbedre kvægracerne på Ourupgård. I 1899 deltog en kvægbesætning fra Ourupgård i den første avlscenterkonkurrence i landet og fik tilkendt opmuntringspræmie.

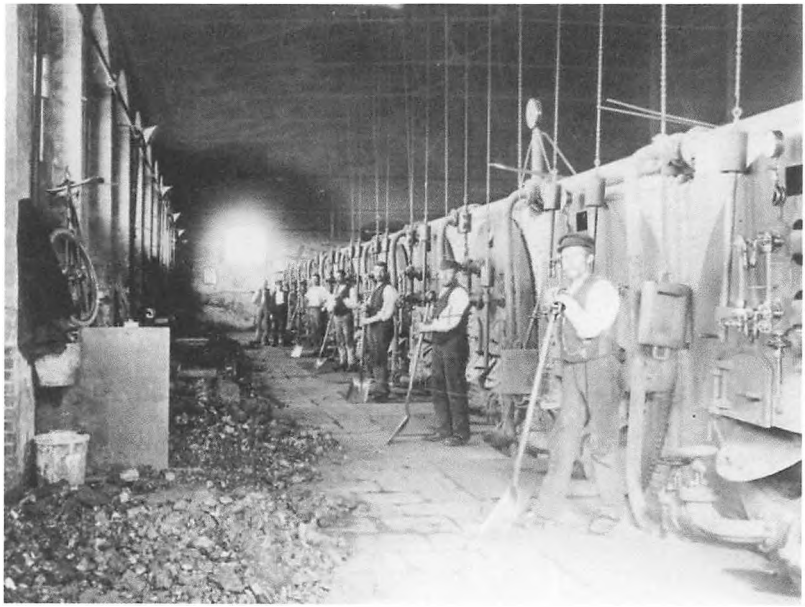
Efter hans besøg i Skotland fortsatte hans interesse for heste. Han var en meget kyndig hippolog, og han var medlem af statshingsteskuekommissionen.

Som sin far var han aktiv inden for udviklingen af rationelt landbrug. Han var med i bestyrelsen for Maribo amts økonomiske selskab. En sag, der havde hans interesse, var toldbeskyttelse af dansk landbrug. Her var han en energisk og dygtig talsmand. Han var medlem af en landbrugstoldkommission, som regeringen nedsatte i 1899. Han blev formand for landbrugets toldbeskyttelsesforening, der blev stiftet i 1897. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk Eksportforening.

Han blev i 1902 valgt til medlem af landstinget, valgt af de frikonservative. Han sad i landstinget til 1910.

Frederik Tesdorpf og Sukkerfabrikken Nykøbing

En anden opgave, som han overtog efter sin far Edward Tesdorpf var formandsposten for Sukkerfabrikken Nykøbing.

Sukkerfabrikkens kraftcentral omkring 1900.

Da Edward Tesdorpf startede Sukkerfabrikken Nykøbing, ønskede han at binde Sukkerfabrikken og sukkerroeavlerne tæt sammen. Dyrkerne skulle tegne andele, hvorved de skød kapital i fabrikken – 300 kr. pr. andel. De fik del i dens udbytte eller tab. De fik medansvar for dens drift. De gav sikkerhed for roearealet, idet der til hver andel var knyttet en pligt og en ret til at dyrke 1 tønder land sukkerroer.

Det gik ikke ret hurtigt med at tegne andele. Edward Tesdorpf tegnede mange andele, og han lovede også at indskyde kapital til bygning af fabrikken, hvis der ikke blev tegnet andele nok. Han fik til gengæld pengeandele for de penge, som han skød ind i fabrikken. Han havde ikke dyrkningspligt, og de kunne efterhånden omdannes til roeandele, når interessen for at købe disse var til stede.

De Danske Sukkerfabrikker var i 1884 og 1885 meget interesserede i at skaffe roer til sin planlagte fabrik i Nykøbing og til fabrikken i Stege. De tegnede 10 årige kontrakter med roedyrkerne om levering af roer. I slutningen af 1880erne var der sukkerkrise i verden, hvilket betød meget svingende, men mest lave priser.

De Danske Sukkerfabrikker opgav at bygge fabrikken i Nykøbing, og de begyndte at tegne kortvarige kontrakter med sukkerroeavlerne. De 10 årige kontrakter var for dyre for De Danske Sukkerfabrikker, og de forsøgte at slippe ud af dem. En

Polske roearbejdere på Nykøbing banegård.

mulighed var at overtage Sukkerfabriken Nykøbing, for der at forarbejde de for mange roer.

Efter Edward Tesdorpfs død havde De Danske Sukkerfabrikker en føler ude om en overtagelse af andelssukkerfabrikken i Nykøbing. Det var Frederik Tesdorpfs første opgave som formand for Sukkerfabrikken, om man skulle sælge den til De Danske Sukkerfabrikker. Svaret var nej.

Derefter begyndte De Danske Sukkerfabrikker at forhandle med Sukkerfabrikken Nykøbing om, på hvilke betingelser andelsfabrikken ville overtage de kontrakter, som De Danske Sukkerfabrikker havde tegnet på Falster. Sukkerfabrikken Nykøbing ville ikke betale de beløb, som De Danske Sukkerfabrikker havde lovet roedyrkerne. Efter lange og svære forhandlinger, hvor Frederik Tesdorpf skulle vise sit værd som formand, blev man enige om, at De Danske Sukkerfabrikker kom til at betale differencen mellem den pris, som de havde lovet, og den pris, som Sukkerfabrikken Nykøbing ville betale for roerne. Nykøbing Sukkerfabrik fik nu flere roer at forarbejde. Det var især de større godser på Nordfalster, der dermed blev leverandører til Sukkerfabrikken Nykøbing. Det var Ny Kirstineberg, Gl. Kirstineberg, Ejegod, Vennerslund og Skørringe. I 1890erne blev sukkerpriserne bedre.

Polsk familie på roearbejde i 1920.

Sukkerroedyrkning krævede megen arbejdskraft. Fra maj til november skulle der bruges arbejdskraft til at passe roerne i forsommeren og til at tage dem op om efteråret. Det var et monotont, hårdt og ubekvemt arbejde. Det var i mange år overvejende kvindearbejde. Da der ikke var danske kvinder nok til arbejdet, blev der brugt fremmed arbejdskraft, først fra Sverige og fra 1893 fra Polen. Den fremmede arbejdskraft kom som sæsonarbejdere. De ankom om foråret og rejste hjem om efteråret.

For at skaffe polsk arbejdskraft rejste tyskere eller tysktalende polakker, de såkaldte "Aufsehere", rundt i polske landsbyer og hvervede folk til de danske roemarker. Det var "Aufsheren", der tegnede kontrakt med arbejdsgiverne. Der var de første år udbredt misbrug af arbejdskraften.

I 1908 kom den første lov om anvendelse af udenlandsk arbejdskraft, og det satte stopper for det værste misbrug. Der blev krævet, at der blev oprettet kontrakt og afregningsbog mellem arbejdsgiveren og den enkelte arbejder. Det var overvejende de store avlsbrug, der anvendte polakker. Der blev opført boliger til polakkerne, de såkaldte polakkaserner. Her skulle der i henhold til polakloven til hver arbejder være en seng (etagesenge var forbudt), et aflåset skab og en kasse til kartofler, idet en del af lønnen blev udbetalt i naturalier.

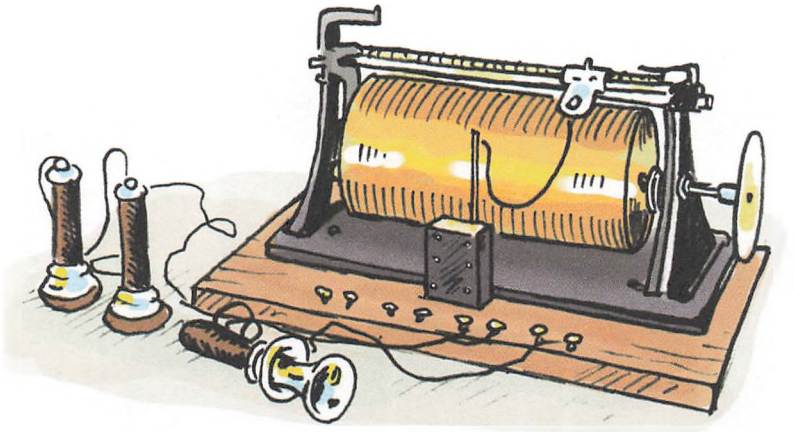
Den katolske kirke i Nykøbing F.

Det var ikke sukkerfabrikkens opgave at skaffe arbejdskraft til roemarkerne, men roedyrkernes. Da den første verdenskrig udbrød i 1914, opstod problemer med at skaffe arbejdskraft. Nu måtte sukkerfabrikken træde til, hvis man skulle skaffe den nødvendige arbejdskraft. Der blev dannet et landsudvalg til fremskaffelse af udenlandsk arbejdskraft til landbruget. Det fik hofjægermester Frederik Tesdorpf som formand, og derved kom Sukkerfabrikken Nykøbing ind i billedet. Det lykkedes bl. a. at fastholde nogle af de polakker, der i 1914 kom til Danmark som sæsonarbejder. De blev i landet og bosatte sig her.

De havde behov for at fastholde deres kultur, kirke og skole, hvis de blev i Danmark. I 1915 blev den gamle frimurerloge på Søvej omdannet til et samlingssted for polakker, og Sukkerfabrikken Nykøbing bidrog med økonomisk støtte. Da man i 1916 tog fat på at opføre en katolsk kirke i Nykøbing, ydede Sukkerfabriken Nykøbing et rentefrit lån. I løbet af 1920erne blev det danske landarbejdere, der overtog arbejdet i roemarkerne.

Frederik Tesdorpf var formand for Sukkerfabriken Nykøbing fra 1889 – 1937. Hans bror kammerherre Adolph Tesdorpf, Pandebjerg, var landbrugskyndig direktør på Sukkerfabriken Nykøbing fra 1885 – 1925.

Frederik Tesdorpf og Valdemar Poulsen

Telegrafonen

Frederik Tesdorpf interesserede sig ikke alene for nytænkning i dansk landbrug. Han interesserede sig også for udviklingen af nye tiltag inden for teknologien og støttede dem. Han var en periode formand for " Aktieselskabet Telegrafonen, Patent Poulsen ".

Valdemar Poulsen, der var dansk telefontekniker, opfandt i 1898 et apparat, som han kaldte Telegrafonen., der kunne optage, gemme og redigere lyd. Opfindelsen var forud for sin tid. Den var for dyr at producere, og gengivelsen var for svag. Man byggede videre på opfindelsen, der blev forgængeren til båndoptageren.

I 1899 blev " Aktieselskabet Telegrafonen, Patent Poulsen " oprettet. I 1900 blev Telegrafonen demonstreret på verdensudstillingen i Paris, hvor den fik den store pris " Grand Prix ". I 1903 blev aktieselskabet "Dansk Telegrafonfabrik", der skulle fremstille telegrafoner, oprettet. I 1904 fik Valdemar Poulsen udstedt engelsk patent på Telegrafonen. I 1916 gik firmaet A/S Telegrafonen i likvidation, og det samme skete året efter for A/S Dansk Telegrafonfabrik.

Dermed syntes eventyret om Telegrafonen at være slut, men udviklingen fortsatte og endte med båndoptagerens opfindelse. I 1947 satte det danske firma Bang og Olufsen i Struer en produktion i gang af den såkaldte wire recorder (trådoptager).

Hvilken rolle Frederik Tesdorpf har spillet i forbindelse med Valdemar Poulsens projekt, ved jeg ikke, og om han har sat penge til på projektet, ved jeg heller ikke, men hans formandskab af " Aktieselskabet Telegrafonen, Patent Poulsen" viser, at

han som sin far gerne støttede fremskridt inden for landbrug, teknologi og videnskab.

Frederik Tesdorpf og hans byggerier

Villaen på Orupgård tegnet af P. V. Jensen - Klint.

I 1905 – 1907 byggede Frederik Tesdorpf en ny forvalterbolig på Ourupgård. Boligen var tegnet af den berømte maler, ingeniør og arkitekt P. V. Jensen – Klint. Af P. V. Jensen – Klints byggerier er den mest kendte nok Grundtvigskirken, som blev projekteret i 1913, men som blev opført fra 1921 – 1940. På Falster ligger endnu en kirke tegnet af P. V. Jensen – Klint. Det er Gedser kirke, der blev bygget fra 1913 – 1915.

I 1920 blev Edward Tesdorpfs nygotiske hovedbygning på Ourupgård ombygget og tilbygget af Frederik Tesdorpf. Han fjernede drivhuset og opførte på dets sted en ny tværfløj i engelsk stil. I samme stil ombyggedes facaderne mod park og gård på det lille hus. Dog forblev trappehuset mod parken urørt. Endelig opførtes et nyt, rundt trappetårn ud for skellet mellem det lille og det store hus mod gården. Med pudsede facader, rektangulære vinduer, store gavlkviste og høje skorstenspiber kom disse nye arbejder til at stå i stærk modsætning til den urørte nygotik på det store hus og tårnet.

I 1905 oprettede Frederik Tesdorpf en ny gård, Brændte Ege. Han sammenlagde 3 gårde. Nøjsomhed, der oprindeligt hørte til Gedsergård, og som lå ved Lindeskoven, blev nedlagt, mens de 2 andre gårde var Ourupgårds egne fæstegårde i Sønder Vedby. Jorden fra de 3 gårde dannede Brændte Ege. Gården fik navnet Brændte Ege efter et nærliggende skovstykke, der kaldtes således, fordi svenskerne i 1658 brændte skoven af. Gårdens hovedbygning er bygget i palæstil med pudsede mure og mansardtag.

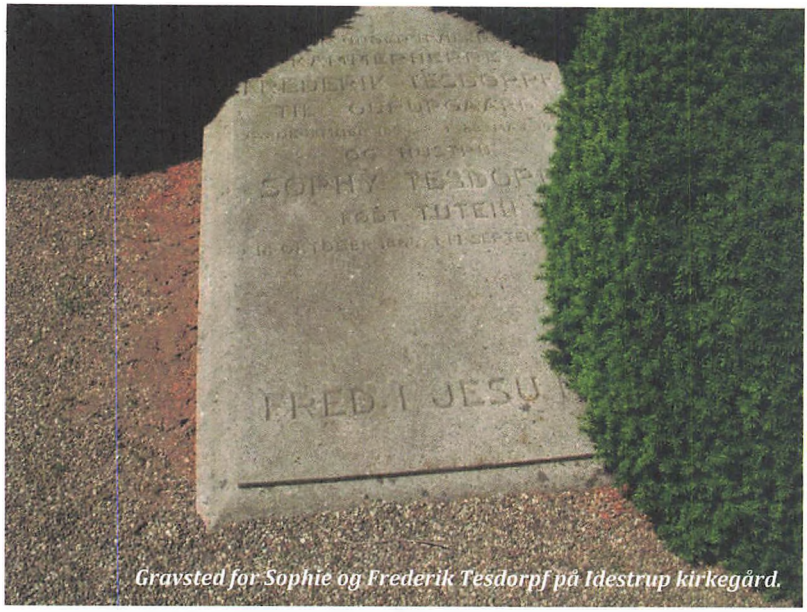
Thomas Madsen - Mygdal, Brændte Ege og Ourupgård

Thomas Madsen Mygdal

I 1928 forpagtede Thomas Madsen - Mygdal Brændte Ege. Thomas Madsen - Mygdal var født i Mygdal den 24. december 1876. Han tog lærereksamen fra Jelling seminarium. Han var kort tid lærer, men hans lyst stod til landbrug. I 1902 tog han eksamen som landbrugskandidat på Landbohøjskolen. De følgende år var han lærer på Dalum landbrugsskole og blev forstander der fra 1908 - 1920.

Han blandede sig også i politik. Til at begynde med var han radikal, men da han var helhjertet liberalist, tilsluttede han sig i 1921 Venstre. Han blev valgt ind i landstinget for Venstre. Han blev i 1919 præsident for det nyoprettede Landbrugsråd. I 1926 blev han valgt ind i folketinget for Venstre og blev i 1926 statsminister. Han gik af som statsminister i 1929. I 1933 nedlagde han sit

Gravsted for Sophie og Frederik Tesdorpf på Idestrup kirkegård.

mandat i folketinget og i 1941 posten som formand for Venstres landsorganisation.

Han havde i 1920 købt Edelgave i Smørum. I 1928 forpagtede han Brændte Ege, og i 1934 forpagtede han desuden Ourupgård, fordi Frederik Tesdorpf ikke mere ønskede at drive landbruget på sine gårde, fordi han efterhånden var blevet 80 år gammel og fordi landbruget i 1930erne havde svære vilkår.

Frederik Tesdorpfs sidste år

Frederik Tesdorpf blev i 1879 udnævnt til kammerjunker, i 1890 til hofjægermester og i 1909 til kammerherre. Han blev ridder af Dannebrog i 1900. Han fik dannebrogsmændenes hæderstegn i 1923og kommandørkorset af 2. grad af Dannebrogsordenen i 1934.

Frederik Tesdorpf døde den 23. maj 1937 i København, hvortil han var rejst i anledning af kongejubilæet. Få måneder efter døde hans kone Sophie Tutein, som han var blevet gift med i 1884. I 1934 fejrede de deres guldbryllup. De ligger begge begravet på Idestrup kirkegård.

Deres datter Fritze Tesdorpf, der var gift med ritmester greve Erik Ahlefeldt Laurvig, arvede Ourupgård, Kringelborg, Brændte Ege og Bøtøgård. Hun solgte Ourupgård og Brændte Ege til civilingeniør Knud Højgaard, men beholdt selv Bøtøgård og Kringelborg

Familien Højgaard og Orupgård

Knud Højgaard

Knud Højgaard

Efter Frederik Tesdorpfs død ønskede hans datter Fritze Tesdorpf at sælge Ourupgård og Brændte Ege. Allerede i 1938 begyndte hun at forhandle med ingeniør Knud Højgaard om en handel. Den blev afsluttet, og den 1. april 1939 overtog Knud Højgård Ourupgård og Brændte Ege.

Knud Nielsen Højgaard blev født den 12. juni 1878 i Ryslinge på Fyn, hvor hans far var lærer på Ryslinge højskole. Senere flyttede familien Højgaard til Falster, hvor faderen blev den første forstander på Nørre Ørslev højskole, der senere blev Nørre Ørslev ungdomsskole.

Han var forstander for Nørre Ørslev højskole i slutningen af 1880erne. Knud Højgaards senere drengeår var dog knyttet til Nykøbing, da faderen måtte opgive sin højskolegerning. Han blev først ansat på Lolland - Falsters Folketidendes kontor og senere som bogholder på Lolland - Falsters Andelsslagteri. I de første år boede familien i en stuelejlighed i Jernbanegade. I 1890ernes sidste halvdel rejste familien fra Nykøbing, da Knud Højgaards far atter blev lærer, denne gang på Sjælland.

Sønnen Knud blev boende i Nykøbing, da han på den tid gik på Katedralskolen i Nykøbing. Han boede hos telegrafbestyrer Schønheyder, der boede på hjørnet af Dronningensgade og Skolegade.

Knud Højgaard tog sin studentereksamen som klassisk sproglig student fra Nykøbing Katedralskole i 1897. Men han glemte aldrig den by, som man ved, hvortil hans drengetid var knyttet. I sine første drengeår gik han i Frøknerne Hansens Drengeskole i Dronningensgade, og mange af hans jævnaldrende kunne huske ham som en smuk, stærk dreng, der allerede dengang viste en begavelse langt over det almindelige.

Efter sin studentereksamen tog han polyteknisk adgangseksamen og filosofikum, og han blev i 1903 cand. polyt. som bygningsingeniør.

Efter aftjent værnepligt rejste han til U.S.A., hvor han gennemgik en alsidig uddannelse hos rådgivende ingeniørfirmaer og entreprenørvirksomheder. I 1910 forlod han U.S.A. for at blive leder af Christiani og Nielsens russiske afdeling. Under hans ledelse udførtes en række større jernbetonanlæg som havne, broer, fyrtårne og pakhuse m. m. Han måtte ved den russiske revolution flygte til Danmark. Han var så fornuftig at tage firmaets kassebeholdning i rubler med, da han flygtede. I dag findes der stadig i firmaet Højgaard og Schultz en rubelseddel fra denne kassebeholdning.

Straks, da han kom til Danmark, stiftede han sammen med en lidt yngre kollega, Sven Schultz, firmaet Højgaard og Schultz. Sven Schultz døde desværre allerede i 1932, hvorefter Knud Højgaard selv overtog ledelsen af firmaet.

De begyndte at sikre sig betydelige entreprenøropgaver i Danmark. Det var bl. a.

Stenhuset i Slotsgade var Katedralskole fra 1807 til 1953.

broer for Statsbanerne og Københavns kommune samt store vandledningsarbejder for Københavns kommune. I 1920erne fik firmaet overdraget betydelige offentlige arbejder i østeuropæiske stater. Det største arbejde var bygningen af havnen i Gdynia. Af andre arbejder kan nævnes vandkraftanlæg i Polen og i Island, jernbanelinier i Østeuropa, udvidelse af den litauiske havn Memel samt havnene i Setubal i Portugal og Funchal på Madeira. Knud Højgaard deltog personligt i disse arbejder. I kraft af sine store sprogkundskaber og omfattende tekniske viden vandt han respekt og tillid overalt.

Mange danske og udenlandske industrivirksomheder blev oprettet på Knud Højgaards initiativ. Jeg kan nævne Rørfabrikken i København 1933,Korsør Glasværk 1934, betonvarefabrikken i Herlev 1951, cementfabrik i Portugal 1930, asfaltfabrik i Portugal og i Polen 1935, rørfabrik i Malmø 1944, farvefabrik i Portugal 1947, betonelementfabrik i Viby og betonsvellefabrik i Fredericia.

Han har været medlem for adskillige bestyrelser for industrivirksomheder, bl. a. formand for Højgaard og Schultz A/S 1937 - 1968 og for Korsør Glasværk A/S, Spreymuls A/S, Jysk Landvinding og Dansk Aluminium. Han var medlem af repræsentantskabet for Københavns handelsbank og for Dansk Arbejde. Han var desuden medlem af det udvalg, der i 1932 rekonstruerede Burmeister og Wain, af Thy-

Knud Højgaard oprettede i 1939 for egen regning Danmarks Akvarium.

borøn – kommissionen af 1937, og han var formand for trafikministeriets vejudvalg af 1940, efter at Højgaard og Schultz i 1936 havde deltaget i et stort projekt om forslag til anlæggelse af motorveje i Danmark og bygning af en Storebæltsbro og en Øresundsbro.

Han var medlem af mange andre bestyrelser og udvalg, bl. a. Dansk – Polsk forening og foreningen Norden. Han gjorde en stor indsats for Dansk Ingeniørforening bl. a. som formand fra 1936 – 1940. Han var initiativtager til bygningen af Ingeniørhuset i 1935. Det blev senere bombet under krigen og blev genopført og indviet i 1948 bl. a. på grund af Knud Højgaard. Knud Højgaard bekostede udsmykningen i den smukke Prometheussal 2 gange, både da den blev opført, og da den blev genopført. Det var O. Gundelach – Pedersen, der senere stod for ombygningen af Ourupgårds hovedbygning, der stod for opførelsen af Ingeniørhuset og havde tegnet Prometheus, hvorefter kunstnerne Axel Salto og Ejner Utzon – Frank stod for udsmykningen. Prometheus sidder også på facaden på Orupgårds hovedbygning, i okseblod – stentøj.

I 1955 overdrag Knud Højgaard størstedelen af sin formue til Knud Højgårds fond, der skulle fremme erhvervsmæssige, kulturelle, videnskabelige, sociale og kunstneriske formål. Det skulle også eje aktier, der repræsenterede flertallet af

stemmerne i Højgaard Holding A/S og dermed søge at oprette kontinuiteten i dette selskab og de virksomheder, der var eller blev knyttet dertil. Fonden skulle arbejde for, at Højgaard Holding A/S med tilknyttede virksomheder kunne bevare sin anseelse. Firmaet Højgaard og Schultz er nu fusioneret med entreprenørfirmaet Monberg og Thorsen og hedder nu M. T. Højgaard.

I 1939 oprettede Knud Højgaard for egen regning Danmarks Akvarium i Charlottenlund som en gave til den danske befolkning. Hans søn Mogens Højgaard har en periode været direktør for Danmarks Akvarium. Knud Højgaard var i 1937 medstifter af Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Knud Højgård var også interesseret i politik. Han var utilfreds med den danske regering, der ledede landet, da Danmark blev besat af tyskerne. Han mente, at den tyske besættelse af Danmark var en følge af den svage udenrigspolitik og forsvarspolitik, som den danske regering med de radikale og socialdemokraterne havde ført før krigen. I sommeren 1940 deltog Knud Højgaard sammen med bl. a. A. P. Møller, ingeniørerne Kampmann og Saxild og prins Aksel i en række møder, hvor man drøftede den svage danske regering. Prins Aksel, der var en aktiv erhvervsmand, holdt kong Christian 10. underrettet om drøftelserne. Man mente, at tyskerne helt ville overtage styret af landet, hvis man fortsatte med den siddende regering.

Kredsen, der blev kaldt Højgaardkredsen, sendte et brev til Christian 10., hvori de foreslog, at han afskedigede regeringen og i stedet erstattede den med et ekspertstyre. Christian 10. var ikke interesseret i at afskedige den demokratisk valgte regering og gik til statsminister Stauning og fortalte om planerne. De danske partier var meget utilfredse med den private henvendelse til kongen. Det styrkede forholdet mellem kongen og det demokratiske Danmark. Derefter ophørte Højgaardkredsens virksomhed.

Knud Højgaard og Orupgård

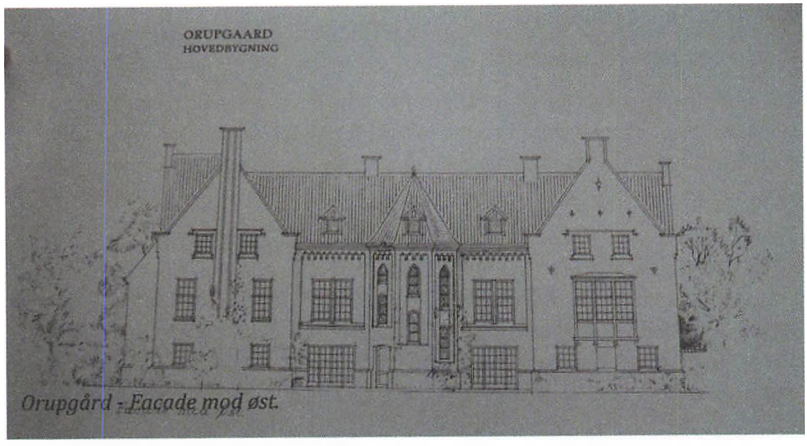
Da Knud Højgaard overtog Orupgård og Brændte Ege, behøvede han ikke at tænke på landbruget på gårdene. Landbruget var forpagtet ud til tidligere statsminister Thomas Madsen Mygdal. Men som den aktive mand, han var, gik han straks i gang med at lave ændringer på Ourupgård.

Det første, han gjorde, var at kalde Ourupgård for Orupgård. Det var ikke, fordi Knud Højgaard ville give sit gods et nyt navn, men fordi han ville give godset sit oprindelige navn tilbage. I gamle dokumenter hed Ourupgård Orupgård, og på et vejskilt i kommunen stod der også Orupgård. Hvorfor var det så gennem tiderne blevet kaldt Ourupgård? Det skyldtes den falstringske dialekt. Som bekendt bliver o ofte udtalt som ou på falstrings, når man f. eks. siger mour i stedet for mor og

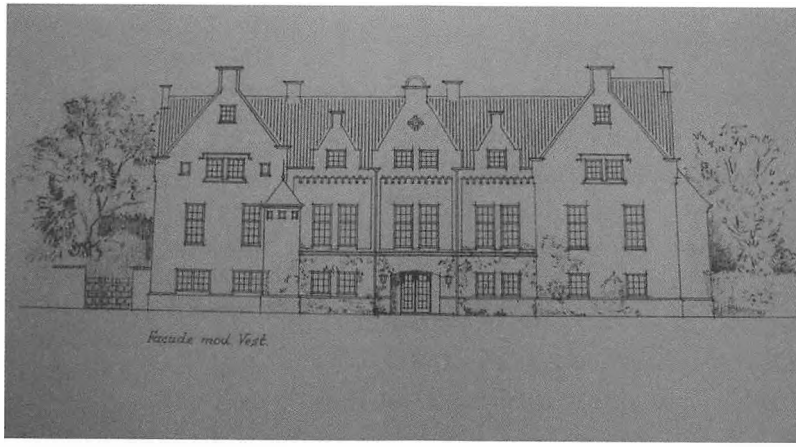

Orupgård

stour i stedet for stor. Sådan blev Orupgård til Ourupgård på falstrings. Digteren Sophus Clausen tog på et tidspunkt påstanden op til behandling i en kronik, idet han gennem mange eksempler påviste, at påstanden om, at o blev til ou på falstrings var rigtig.

Orupgård - Facade mod øst.

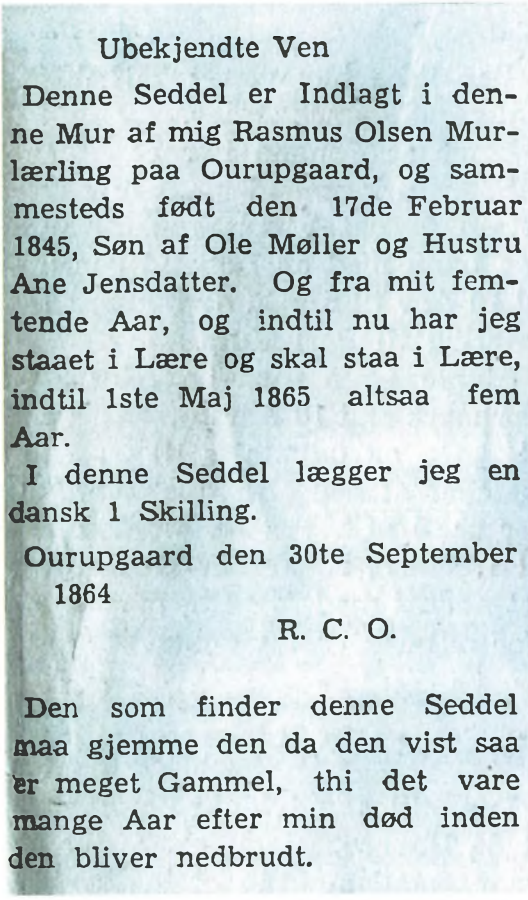
Orupgård - Facade mod vest.

Dernæst gik han i gang med at se på, hvordan han kunne ændre Orupgårds hovedbygning, der var meget stor med 70 værelser, og som led af stilforurening, fordi bygningen dels var i nygotisk stil efter Edward Tesdorpfs første hovedbygning fra1860 – 1862 dels i engelsk herregårdsstil efter Frederik Tesdorpfs tilbygning fra 1920.

Knud Højgård tog O. Gundelach – Pedersen med til Orupgård for at se, hvad der burde laves om. Deres øjne faldt straks på hovedbygningen, som hverken Knud Højgård eller O. Gundelach – Pedersen kunne lide. De afsagde på stående fod dommen. Tårnet og den store bygning med nygotik skulle ofres. Den engelske herregårdsstil, som Frederik Tesdorpf havde bygget tilbygningen i og havde ombygget det lille hus i, skulle følges i alle linjer. De 70 værelser skulle nedskæres til en brøkdel. Huset skulle moderniseres og gøres til en bolig af årgang 1940.

Tårnet og det store hus blev nedbrudt, og en ny nordre tværfløj blev opført svarende til den søndre tværfløj. Hovedindgangen blev flyttet til midten af gårdfacaden, og det stadig urørte gotiske trappehus mod parken blev det symmetriske anlægs hovedtrappe. Det lykkedes arkitekt O. Gundelach – Pedersen at gøre den nye hovedbygning på Orupgård til en harmonisk helhed.

Da man begyndte at rive tårnet og det store hus ned, kom en støvet flaske til syne. Den var indmuret i murværket over hovedindgangen. I den lå der en gulnet seddel skrevet af en ung murerlærling, der havde været med til at bygge Edward Tesdorpfs hovedbygning på Ourupgård.

Ubekjendte Ven

Denne Seddel er Indlagt i denne Mur af mig Rasmus Olsen Murlærling paa Ourupgaard, og sammesteds født den 17de Februar 1845, Søn af Ole Møller og Hustru Ane Jensdatter. Og fra mit femtende Aar, og indtil nu har jeg staaet i Lære og skal staa i Lære, indtil 1ste Maj 1865 altsaa fem Aar.

I denne Seddel lægger jeg en dansk 1 Skilling.

Ourupgaard den 30te September 1864

R. C. O.

Den som finder denne Seddel maa gjemme den da den vist saa er meget Gammel, thi det vare mange Aar efter min død inden den bliver nedbrudt.

Brev fra Rasmus Olsen.

Der stod:" Ubekjendte Ven. Denne seddel er indlagt i denne Mur af mig, Rasmus Olsen, Murerlærling paa Ourupgård, og sammesteds født den 17de februar 1845, Søn af Ole Møller og Hustru Ane Jensdatter. Og fra mit femtende Aar og indtil nu har jeg staaet i Lære og skal staa i Lære indtil 1ste Maj 1865,altsaa fem Aar.

I denne Seddel lægger jeg en dansk Skilling.

Ourupgård den 30te september 1864 R.C.O.

Den, som finder denne Seddel, maa gjemme den, da den vist saa er meget gammel, thi det vare mange Aar efter min død, inden den bliver nedbrudt".

Som Knud Højgaard sagde, da han fortalte om seddelen og trak skillingen op af lommen: "Der kan De selv se – der fulgte penge med".

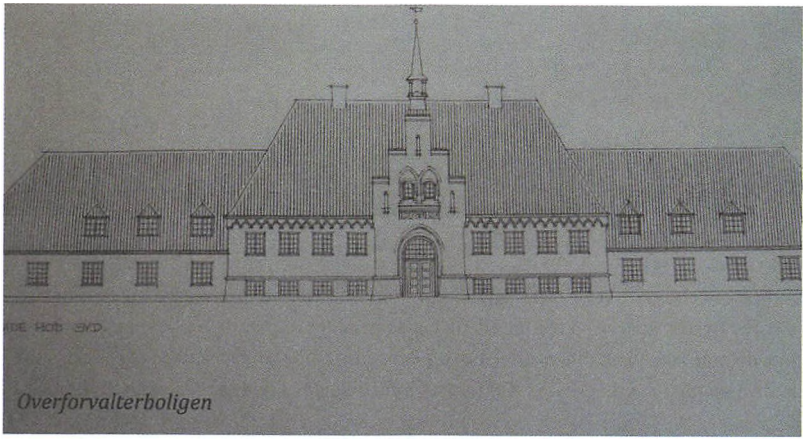
Knud Højgaard nøjedes ikke kun med at ombygge hovedbygningen. Han ombyggede også den smukke hestestaldsbygning. Den havde før huset Frederik Tesdorpfs berømte firspand og hans smukke rideheste. Senere, da hestevognene gik af mode, var den garage for lækre biler. O. Gundelach – Pedersen forvandlede den til et 2 etages beboelseshus, hvor overforvalterparret, kokkepiger og landvæsenselever boede. Den gamle hovedtrappe fra slottet er ført op gennem en høj og lys hall, hvor en af de gamle håndsmedede lygter er anbragt som ledefyr. Siden 1939 er også avlsgården og arbejderboligerne blevet moderniseret.

Hanne og Knud Højgaards hjem.

Thomas Madsen – Mygdal beholdt forpagtningen af Orupgård og Brændte Ege, til han døde i 1943.

I 1944 overtog Knud Højgaards søn, Erik Højgaard, Brændte Ege. Han var ikke interesseret i at gå ind i faderens firma, men var mere interesseret i landbrug. Han

Overforvalterboligen

havde studeret skovbrug, landbrug og regnskabsvæsen og var interesseret i den moderne udvikling inden for landbruget. Det var da også bl. a. ham, der hjalp Knud Højgaard med driften af Orupgård efter Thomas Madsen - Mygdals død.

Knud Højgaard havde nok at tage sig til. Han var kun på Orupgård lørdag og søndag. De øvrige dage ledede han sit store entreprenørfirma. Men lørdag og søndag beskæftigede han sig med landbrug og skovbrug. Knud Højgaard købte samtidig med, at han købte Orupgård, også 2 skovdistrikter på Lolland, nemlig Christianssæde med 1870 tønder land og Pederstrup med 745 tønder land. På Falster havde han 3 skovdistrikter med 850 tønder land ud over ca. 1500 tønder land agerjord. Til at lede skovbruget havde Knud Højgaard skovrider Bang, og til at tage sig af landbruget havde han dygtige hjælpere i overforvalter Ringsing og i sin søn Erik Højgaard.

Orupgård børnehave og vuggestue

Orupgård børnehave og vuggestue.

Arbejdet i roemarkerne efter krigen var i vid udstrækning familiearbejde. Det var en stor byrde, især for kvinderne. De var som regel hjemmegående, men i forsommeren, når roerne skulle tyndes ud, og i efteråret, når roerne skulle tages op, skulle de arbejde i roemarkerne. Kvinderne måtte derfor både tage sig af den hjemlige

husholdning, børnepasningen og arbejdet i roemarken. Når børnene var store nok, deltog de i markarbejdet. De små børn blev i deres barnevogne taget med på

Parcelist familie tager roer op 1952.

arbejde i roemarkerne. I 1950 oprettede man de første interimistiske varmestuer for roearbejdernes børn, så de ikke skulle opholde sig i roemarkerne i regn og blæst.

En sådan varmestue oprettede Knud Højgaard, Orupgård og Erik Højgaard, Brændte Ege i 1950. Efter et par år blev den en almindelig børnehave. Den var normeret til 20 børn i børnehaven og 8 børn i vuggestuen. Knud Højgaard var formand for børnehavens bestyrelse, og Erik Højgaard var medlem af bestyrelsen. Fra 1970 overtog Erik Højgaards kone Birte Højgård formandsposten. Hun var formand til 1986. I 1988 blev børnehaven lukket. Den behøvede mere plads og blev flyttet til Idestrup.

I 1954 overtog Erik Højgaard Orupgård og skovdistrikterne Christianssæde og Pederstrup efter sin far. Erik Højgaard udvidede det store skovareal med 39 tønder land, idet han købte Østerskoven fra Kringelborgs jorder, så godsernes tilliggende var 5155 tønder land i 1954, hvoraf skovarealet udgjorde 3435 tønder land.

Knud Højgaard blev boende på hovedbygningen indtil 1967. Derefter flyttede han til Ørumgård ved Vejle, som hans barnebarn Knud Højgaard ejede. Her døde han

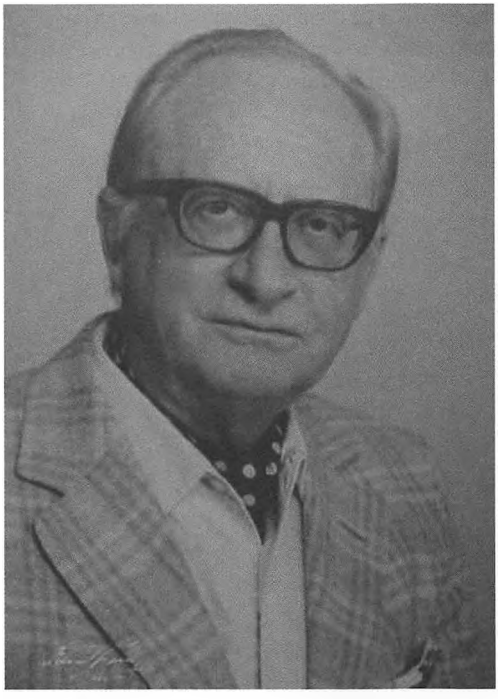
den 4. september 1968 90 år gammel. Han ligger begravet på Ørum kirkegård.

Med ham døde en særdeles dygtig erhvervsmand. Han havde stået for store byggerier både i Danmark og i udlandet og gjorde derved Danmarks navn kendt som det lille land, der havde dygtige ingeniører, der kunne bygge broer, havne, jernbaner og fabrikker i hele verden. Et af Knud Højgårds valgsprog var: Fantasi, flid og foretagsomhed.

Han var blevet tildelt både udenlandske og danske ordener. Han blev ridder af Dannebrog i 1930, fik dannebrogsmændenes hæderstegn i 1935. Han blev i 1940 hædret med kommandørkorset af 2. grad af Dannebrogsordenen og i 1958 med 1. grad.

Han blev i 1904 gift med Ingeborg Kornbeck, der døde i 1944. Han blev i 1947 gift for 2. gang med Karen Lodberg.

Erik Højgaard og Orupgård

Erik Højgaard

Som nævnt overtog Erik Højgaard Orupgård og de lollandske skovdistrikter i 1954.

Erik Højgaard blev født den 10. juli 1913. Han var ikke interesseret i at arbejde i sin fars firma. Entreprenørbranchen interesserede ham ikke ret meget, så han blev glad, da hans far købte Orupgård. Han havde lært sig skovbrug, landbrug og regnskabsvæsen og var meget interesseret i den moderne udvikling inden for landbruget. I entreprenørvirksomheden var man vant til at bruge store maskiner. Det vidste han fra sin far. Han var en af de første, der brugte mejetærskere. Han købte allerede i 1946 den første, og snart derefter indkøbte han 3 store selvkørende mejetærskere fra USA. Bønderne og godsejerne

på Falster så med undren på de store maskiner, som de ikke mente, var egnede til at høste korn, men de blev som bekendt snart klogere. Han var også den første, der spændte en traktor for et roelæs til sukkerfabrikken. Også såmaskinen, der før blev trukket af 4 heste, blev snart trukket af en traktor.

I de første år boede han og hans familie på Haneborg, hvor også sønnen Knud Højgaard blev født. I 1944 flyttede han til Brændte Ege. Da han overtog Orupgård, flyttede han med sin familie til villaen på Orupgård, hvor han boede, indtil han efter faderens død flyttede op i hovedbygningen.

Den 27. oktober 1954 brændte hovedbygningen i Orupgård. Det gik især ud over det gamle trappetårn i gotisk stil mod haven. Bygningen fik en del vandskade. Branden skyldtes en skorstensbrand. Vandskaderne blev udbedret, og trappetårnet blev genopført i samme stil som før.

I 1961 nedbrændte den gamle kostald, der siden Edward Tesdorpfs tid havde huset Orupgårds fine køer af den røde danske mælkerace. Den blev ikke genopbygget, og der blev ikke mere holdt malkekvæg på Orupgård. Man gik over til mere markdrift. Betonsiloerne byggede Erik Højgård om til korn og den gamle kalvestald til traktorgarage. Det var i Erik Højgårds tid, at visse afsnit i filmen " Charles tante " med Dirch Passer blev optaget i Orupgårds park. Filmen blev optaget i

Orupgårds have, da "Charles tante" blev optaget.

1959, og parken ser stadig ud som dengang. Dog er Thomas Højgaard, Erik Højgaards barnebarn, for tiden i gang med at oprense parkens søer.

Salg af Kringelborg

Kringelborgs hovedbygning.

I 1959 blev Kringelborg solgt til Nykøbing kommune, der havde brug for ekspansionsmuligheder for byens vækst.

De sidste år inden salget af Kringelborg var gården forpagtet til Th. Danielsen. Selv i hans tid, hvor mekaniseringen hastigt skred frem, var der mange mennesker beskæftiget på Kringelborg. I den store kostald stod der altid over 100 køer samt 75 kvier plus kalvene. I hestestalden stod de 10 spand heste - altså 20 heste plus 2 køreheste. Markerne skulle passes med pløjning, tilsåning og høst, og især roearealerne krævede arbejdskraft. De mange dyr skulle fodres og passes. Arbejdsdagen var lang. Om sommeren startede man kl. 5.30, og dagen sluttede normalt kl. 19.

Det var utroligt, hvor mange mennesker, der lige efter krigen var på en gård af Kringelborgs størrelse. Der var forpagter, forvalter, underforvalter, ladefoged, fodermester, forkarl, økonoma foruden et antal karle, elever, malkepiger, arbejdsmænd, daglejere samt hushjælp. I dag kan en sådan gård passes af et par mand.

Golfklubben Storstrømmen.

Da Kringelborg blev overtaget af Nykøbing kommune, blev jorden først forpagtet til L. P. Mikkelsen, Ejegod. Senere gik dennes svigersøn K. Andersen ind som medforpagter og fra 1973 som eneforpagter. Efterhånden var der sket store udstykninger, og i 1984 blev de tilbageblevne jorder forpagtet af Børge Friis Thorsen, Vestensborg.

Der skete i årene efter Kringelborgs salg til kommunen en stor udvikling på Østerbro. Da jeg kom til Nykøbing i 1955, boede jeg på Gedservej. Dengang var al jord fra Gedservej til Guldborgsund ikke bebygget. Da min kone og jeg i 1962 byggede hus på Peter Freuchensvej, var vort hus et af de første i det område. Da vi i 1967 byggede vort hus på Egevænget, var vort hus et af de første i det kvarter. Omkring 1970 byggede de 3 boligselskaber Vendersbo, Fjordparken og Nykøbing Boligselskab store boligblokke med 600 boliger. I 1973 byggede man Lindeskovskolen. Sidst i 1970erne byggede man parcelhuskvarteret omkring Ryttervænget. I 1977 påbegyndte man byggeriet af Industri – og Håndværkerskolen, nu Celf. I 1997 byggede man Svømmecenter Falster. I området er der desuden tennishal og B.1921s fodboldanlæg.

I 1995 blev vognporten fra Kringelborgs avlsbygninger ombygget til klubhus for Golfklubben Storstrømmen, der har sit golfanlæg på Kringelborgs jorder. 2 lader

bliver benyttet af golfklubben, mens Kringelborgs hovedbygning er renoveret, men stadig står tom. Den blev fra 1987 i en årrække benyttet som hjemmeværnsgård. På stedet, hvor Kringelborgs avlsbygninger engang lå, er der i dag opført ungdomsboliger.

Knud Højgaard og Orupgård

Ørumgård

I 1977 skete der igen et generationsskifte på Orupgård og Brændte Ege. Begge gårde blev overtaget af Erik Højgaards søn Knud Højgaard. Erik Højgaard og hans kone Birte Højgaard blev boende på Orupgård. Birte og Erik Højgaard blev gift den 22. september 1962. Erik Højgård døde den 18. februar 1993, mens Birte Højgaard døde den 22. juli 2008. Erik Højgaard ligger begravet på Hellerup kirkegård, mens Birthe Højgaard ligger begravet på Sønder Alslev kirkegård.

Knud Højgaard blev født den 12. april 1940 på Haneborg. Han tog realeksamen fra Østre skole i 1956. Derefter var han landbrugselev. Han aftjente sin militærtjeneste ved livgarden. Derefter læste han landbrug på Dalum landbrugsskole.

Knud Højgaard købte i 1961 godset Ørumgård ved Vejle. Han var dengang kun 21 år, og han var endnu ikke færdig med sin landbrugsuddannelse. Ørumgård var bortforpagtet, men da forpagtningen ophørte pr. 1. marts 1963, flyttede han med

en forvalter til Ørumgård. Senere blev han gift med sin kone Hanne, og på Ørumgård blev den nuværende ejer af Orupgård, Thomas Højgaard født. Ørumgård var en gammel sædegård, som nævnes første gang i 1458. Hovedbygningen er fra 1855 og ombygget i 1868 - 1870. Ørumgård gods er på 342 hektar. Da Knud Højgaard i 1977 overtog Orupgård, mageskiftede han med Erik Højgård, der overtog Ørumgård. Erik Højgaards anden søn, Hans Højgaard, bestyrede godset, indtil han overtog det efter Erik Højgaards død i 1993. I 2004 overtog hans søn, Sten Højgaard, Ørumgård.

Knud Højgaard og hans familie flyttede ind i den smukke overforvalterbolig, som Knud Højgaards bedstefar have bygget i 1939 i den gamle hestestaldbygning.

Knud Højgaard gik straks i gang med at modernisere gårdens drift efter de sidste nye principper. Landbruget blev yderligere mekaniseret. Der var før 15 traktorførere. Efter moderniseringen var der kun 8 traktorførere. I dag er der kun 3 traktorførere tilbage.

I 1978 begyndte Knud Højgård en produktion af konsumæg. Det er stordrift. Han opførte et hønseri med opdrætshus, hvor der var plads til 60 000 æglæggende høns og 20 000 i opdræt. I dag er der 110.000 æglæggende høns på Orupgård og 35.000 æglæggende høns på Brændte Ege. Æggene fra Brændte Ege er befrugtede og bliver solgt til Tyskland og udruget der. Desuden er der 37.000 i opdræt. Det vil sige i alt 182.000 høns.

Hønseriet på Orupgård.

Den nye lagerbygning med thujatræ.

En vigtig indtægtskilde for Orupgård var også udlejning af jagt i godsets mange skove. For at der var fasaner nok at skyde i skovene, opdrættedes hvert år ca. 13 000 fasaner på Orupgård, der blev udsat i mark og skov, og som efter nogle måneders forløb indgik i den naturlige vildtbestand på godset. Cirka halvdelen af fasanerne blev bortskudt på godsets jagter. En mindre del blev solgt til andre jagtvirksomheder. Resten spadserede over til naboen, blev ædt af ræven eller overlevede og blev en integreret del af godsets vildt.

Det er ikke noget nyt, at man har fasanerier på Falster. Christian 4.s søn, den udvalgte prins Christian, der boede på Nykøbing slot fra 1634 – 1647,og som administrerede krongodset på Falster, havde et fasaneri på Corselitze.

Opdrætningen af fasaner ophørte imidlertid i 2008, da det bl. a. på grund af myndighedskrav ikke mere var rentabelt at opdrætte fasaner.

I 1981 opførte Knud Højgård et halmfyr, der i 1988 blev udskiftet til et større, hvor det nye korntørreri, værksted og diverse huse blev tilsluttet.

I 1985 nedbrændte den gamle kornsiloanlæg. Der blev i stedet opført en ny lagerhal med plads til 10.000 tons korn samt et nyt korntørreri med en kapacitet på 20 tons i timen.

I 1996 nedbrændte den gamle svinestald på Orupgård, og alle hønsene indebrændte. I dag er den gamle stald genopbygget, og derved er Orupgård vendt tilbage til den gamle hesteskoformede stil, som før var så kendt på de gamle godser. Til den nye bygning benyttede man thujatræ. Det er uforgængeligt og bliver mere og mere stabilt med årene.

Brændte Ege.

Også Brændte Ege blev hærget af brand. Det skete først i 1990erne. I dag er der indrettet hestesportscenter på Brændte Ege. Hestesportscentret råder over 64 hestebokse. Der er både jordfolde og græsfolde ved hestesportscentret. Der er bygget et ridehus med en 20 + 60 m bane med tilhørende cafeteria. Der er senere blevet bygget endnu et ridehus. Der er en udendørs dressurbane på 20 + 60 m. Der er springbane og en terrænbane i skoven med 11 naturspring. I hestesportscentret holder Nykøbing Falsters Rideklub til.

I den gamle hovedbygning har Falsters Lilleskole sin skolebygning. De har klasseværelser i hovedbygningen, og de har legeplads i den store gamle have. Falsters Lilleskole kom til Brændte Ege i sommeren 1981.

På Brændte Ege har civilforsvaret et uddannelsessted i nogle gamle, nedbrændte bygninger bag gården.

En anden facilitet, som Knud Højgaard havde på Orupgård, var Orupgård flyveplads. Herfra kan mindre flyvemaskiner starte og lande. Knud Højgaard tog flyvercertifikat i 1968, og Thomas Højgaard tog flyvercertifikat i 2001.

Thomas Højgaard og Orupgård

Thomas Højgaard blev født den 15. februar 1968 på Ørumgård. Han gik i skole på Møllebakkeskolen i Horreby. Senere blev han landbrugselev. Han var soldat ved

Villaen på Orupgård.

livgarden. Han var i nogle år ved militæret, indtil han forlod militæret som premierløjtnant. Derefter gik han på landbrugsskole på Lyngby Landbrugsskole. I en periode var han driftsleder på Store Frederikslund ved Slagelse.

I 1999 overtog Thomas Højgaard en del af driften på Orupgård fra sin far Knud Højgaard. I 2006 overtog han Orupgård og Brændte Ege.

Til at begynde med boede Thomas Højgaard og hans familie i villaen på Orupgård, men da de flyttede til hovedbygningen, som i mange år var beboet af Birthe Højgård, overtog Birthe Højgård villaen.

Da Birthe Højgaard døde i 2008, blev villaen udlejet til Atriumfonden. Det var Atriumfondens opgave at give botilbud til mennesker, der på grund af mindre nedsat psykisk funktionsevne har behov for hjælp i almindelige daglige funktioner, pleje, omsorg og behandling. Atriumfonden er et botilbud til mennesker, der i en periode har brug for at opholde sig i et udviklende miljø. Atriumfonden er et botilbud til voksne. Aldersgruppen er fra ca. 20 år og opefter. Atriumfonden har 4 botilbud, nemlig Atriumgården i Guldborg, Firkløveren i Guldborg, Lærkereden i Eskilstrup og villaen på Orupgård.

Thomas Højgaard modtog Orupgård og Brændte Ege i god stand. Det er nu hans opgave at drive den videre, så han med tiden kan overlevere godserne i god stand

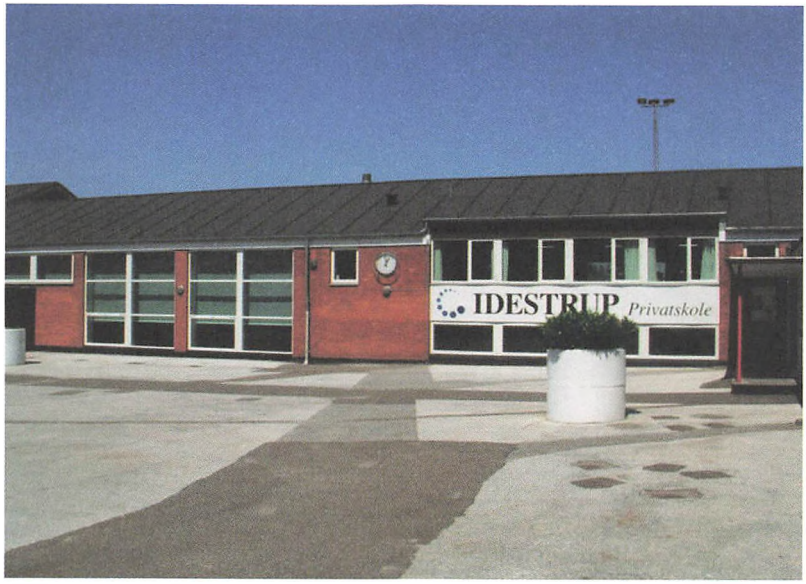
Ridehallen på Orupgårds hestesportscenter.

til den næste generation. I en artikel i Folketidende fortæller Thomas Højgaard, hvordan han driver sit gods. Han driver godset på en måde, så både dyr og mennesker har det godt. Det vil bl. a. sige, at man i hønseriet har mulighed for at sidde på pind, støvbade og bruge slibesten til næbbet. Hønsene har et betydeligt bedre liv end i de gammeldags bure. Også hestene på hestesportscentret på Brændte Ege har gode forhold.

Landbruget bliver drevet på en optimal måde, men på en god og sund måde for både dyr og mennesker. Hovedvægten i landbruget på Orupgård er lagt på 3 ting: korn, roer og høns. Det er det, der sikrer driften. Derudover har man jo hestesportscentret på Brændte Ege.

En ny aktivitet har Thomas Højgaard startet. Det er Orupgårds Skadedyrsbekæmpelse, der har Bjarne Larsen som den daglige leder. Orupgård Skadedyrsbekæmpelse varetager alle former for skadedyrsbekæmpelse, men man er eksperter i fordrivelse af flagermus. Flagermus er en truet dyreart, så de må ikke aflives. Flagermus kan være svære at have med at gøre. De kan være rabiessmittebærende. Bor de i et mindre hus, kan de være støjende og ildelugtende. Man må ikke dræbe dem, men man kan fordrive dem. På Orupgård har man en del døde træer, som man ikke fælder. De er gode levesteder for flagermus. Flagermusfordrivelse er Orupgårds Skadedyrsbekæmpelses vigtigste arbejdsopgave, og der er nok at bestille for Bjarne Larsen i fremtiden.

På Orupgård var der, da Knud Højgaard overtog Orupgård i 1939, ca. 100 medar-

Idestrup privatskole.

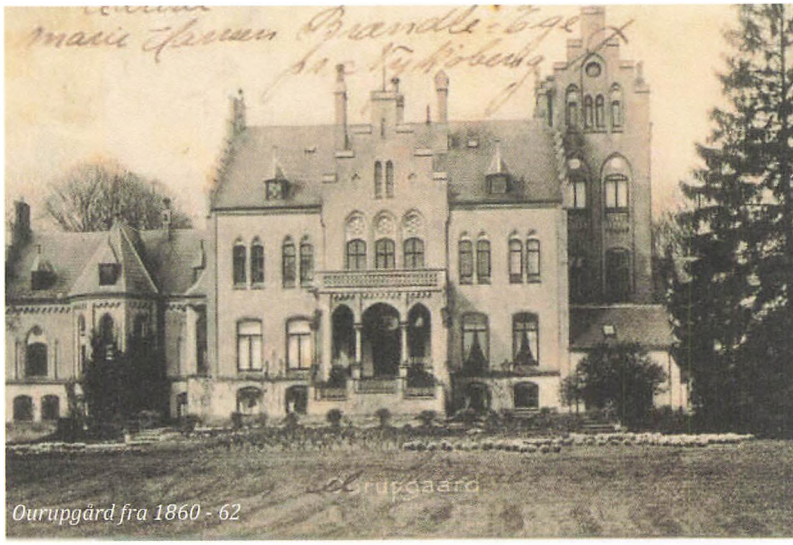
bejdere. Siden er driften blevet rationaliseret. Der er i dag 16 ansatte til at drive Orupgård og Brændte Ege.

Thomas Højgård er hele tiden opmærksom på, at Orupgård skal drives som en rationel forretning. Derfor har han bl. a. nedlagt jagtafdelingen, fordi den ikke kunne svare sig.

Større ændringer i driften på Orupgård er ikke planlagt i fremtiden. I efteråret begynder ombygningen af en opdrætningsstald til 5 millioner kroner, for der skal hele tiden være tidssvarende faciliteter på Orupgård.

Orupgårds skove bliver for tiden passet af skovrider Thyge Andersen. Som noget nyt har man plantet 7 hektar energipoppel ved Brændte Ege.

Som alle tidligere ejere af Orupgård er Thomas Højgaard meget knyttet til det lokalområde, som han bor i. Derfor kom han op på barrikaderne, da Guldborgsund kommune besluttede at nedlægge Idestrup skole, der var en af de bedst udstyrede og bedst ledede skoler i Guldborgsund kommune. Han kunne ikke acceptere, at den skole, som hans døtre gik på, blev nedlagt, og han var stærkt medvirkende til, at Idestrup privatskole blev en realitet. Han støttede personligt skolen med en donation. Også hans far gav en donation. Folk bag den nye skole hævder, at det var Højgaardfamiliens donationer, der gjorde det muligt at starte privatskolen.

Ourupgård fra 1860 - 62

Resume

Jeg har i min bog " Mønstergodset Orupgård i fortid og nutid " beskrevet Orupgårds historie fra man første gang hørte om Oræthorp, det lille sted med 3 gårde, der hørte under Falsters krongods. Jeg fortæller om Oræthorp og dens beboere, men jeg fortæller også om krongodset på Falster, der ofte blev bestyret af enkedronninger, der havde fået krongodset på Falster som livgeding.

I midten af 1700 tallet var der finanskrise i Danmark, og kongen var nødt til at sælge nogle af sine besiddelser, bl. a. krongodset på Falster. I 1766 blev krongodset på Falster solgt på en auktion.

Krongodset blev delt op i 10 hovedgårde, der blev solgt til forskellige mennesker, der havde råd til at byde på auktionen. Hovedgården Orupgård, der bestod af Orupgård, Troldholmen, Øster og Vester Hallerup og nogle områder, der egentligt hørte under Corselitzes hovedgård, blev købt af købmand Christian Hincheldey fra Nykøbing.

Jeg fortæller om de 4 slægter, der siden 1766 har ejet Orupgård. Christian Hincheldey byggede et nyt, trefløjet bindingsværkshus i stedet for den gamle hovedbygning, der brændte i 1716. Han gik i gang med at forbedre landbruget på Orupgård.

I 1809 købte kammerherre Charles Joseph August baron Selby Orupgård. Han havde før ejet godser på Sjælland, som han havde drevet med stor dygtighed. Han

Orupgård fra 1940.

gik straks efter købet i gang med at forbedre driften på Orupgård., som han havde gjort på sine godser på Sjælland. Han byggede fra 1812 - 1814 en ny hovedbygning i stedet for den, som Christian Hincheldey havde bygget, da han overtog Orupgård. Efter Charles Selbys død overtog hans søn, Charles Borre Selby, Orupgård, men han interesserede sig ikke for landbrug og solgte i 1840 godset til den holstenske købmandssøn Edward Tesdorpf.

Edward Tesdorpf gik straks i gang med at fortsætte forbedringen af driften på Orupgård, som Charles Selby var begyndt på, men som hans søn senere havde forsømt. Snart blev Orupgård et mønsterbrug. Edward Tesdorpf forbedrede kvægbestanden på Orupgård. Han drænede jorden og gav den kunstgødning. Han hjalp bønderne med at blive selvejere. Han afvandede Bøtø nor, og han grundlagde Sukkerfabrikken Nykøbing. Han byggede fra 1860 - 1862 en ny hovedbygning på Orupgård i stedet for den hovedbygning, som Charles Selby havde bygget. Hans søn Frederik fortsatte sin fars arbejde.

I 1939 blev Orupgård købt af ingeniør Knud Højgaard. Da Knud Højgaard købte Orupgård, var det i første omgang for at sikre familien en sommerresidens, men snart blev Knud Højgaard og hans søn Erik Højgaard interesserede i at drive landbrug. Knud Højgaard gik straks i gang med at ombygge Ourupgårds hovedbygning, som Edward Tesdorpf lod opføre i 1860 - 1862, og som hans søn Frederik ændrede i 1920.

Siden købet af Orupgård i 1939 har der boet en Højgaard på Orupgård. I dag er det Knud Højgaards oldebarn Thomas, der bor på Orupgårds hovedbygning. Han har igen moderniseret hovedbygningen, og han følger dermed den tradition, som alle ejere af Orupgård har haft. Man skal have et godt og smukt sted at bo, hvis man skal gøre et godt arbejde med at drive et gods som Orupgård.

Falster er en lille smuk ø, men den er en upåagtet perle, der slet ikke fylder nok i danskernes bevidsthed. Den har en smuk natur med store skove, smukke kyster og gode badestrande, og den har herregårde, kirker og byer med en spændende historie.

Jeg har skrevet om Orupgård og dens ejere bl. a. for at gøre opmærksom på, at Orupgård ligger på Falster og dens ejere, der har været kendt langt ud over landets grænser, boede på Falster. Vi har på Falster meget at byde på.

Billeder fra Orupgårds hovedbygning

Ordforklaring

Arvefæste: Kontrakt om, at en fæstebondes gård kunne gå i arv til fæstebondens arvinger efter hans død.

Brandskat: Krav om ydelse under krig for at undgå, at ens hjem eller by blev brændt ned.

Centner: Gammel vægtenhed svarende til 100 pund.

Fjerdingskar: Fdk: Se tønde.

Fæstebonde: En fæstebonde lejede en gård med jord af en godsejer. Lejen bestod af landgilde og hoveri.

Fæstebrev: En skriftlig kontrakt mellem godsejeren og fæstebonden.

Herred: En mindre retskreds i et land.

Herredsfoged: Den mand, der var dommer og politimester i et herred.

Hoveri: Hoveri var det arbejde, som en fæstebonde skulle udføre for herremanden som en del af huslejen af fæstegården.

Humlehave: Humlehaver fandtes i hele landet i 1800 tallet. Humlen blev brugt til smags og holdbarhedstilsætning til hjemmebrygget øl.

Hippolog: Hestekender

Kirketiende: 1/3 af tiendet, der skulle bruges til vedligeholdelse af kirken.

Kommercekollegiet: En administrationsenhed under enevældet, der tog sig af finansielle forhold.

***Kongetiende* = Bispetiende:** 1/3 af tiendet, der skulle udbetales til bispen, efter 1536 til kongen.

Kornskyld: Del af landgildet bestående af korn.

Krongods: Kongens jordegods.

Ladegård: En ladegård er en avlsgård tilknyttet en hovedgård eller en kongsgård.

Landeværnet: Middelalderligt lokalforsvar, som alle mænd havde pligt til at deltage i.

Landgilde: En ydelse, som en fæstebonde årligt skulle svare jordejeren som betaling for brugen af bygninger og jord.

Len: En landejendom med tilhørende jord fra krongodset, som kongen bortforpagtede til en lensmand

Lensmand: En kongelig udnævnt forvalter af et len.

Livgeding: Enkeunderhold.

Mark: 1/6 rigsdaler.

Matrikel: En matrikel er en fortegnelse over et lands faste ejendomme.

Ottingkar: Se tønde.

Overdrev: Et tørt og ofte næringsfattigt græsareal, der blev brugt til fællesgræsning for en landsbys dyr.

Pest: Navnet pest blev anvendt som en fællesbetegnelse på alle epidemiske sygdomme bl. a. kopper, influenza, tyfus og kolera.

Plovbæst: Plovhest.

Potte: Se tønde.

Præstetiende: 1/3 af tiendet, der skulle bruges til præstens aflønning.

Rentekammeret: En funktion i statsadministrationen, der varetog statens finansielle forhold.

Rigsdaler: Rigsdaler var dansk møntenhed indtil 1873, hvor kronen blev indført. 1 rigsdaler = 6 mark = 96 skilling.

Skæppe: Se tønde.

Stavnsbåndet: Stavnsbåndet blev indført i 1737. Det bandt mænd mellem 14 og 36 år til at blive boende på det gods eller den herregård, hvor de var født. Ændret 1742 til 9 - 40 år. I 1764 til 4 - 40 år.

Tiende: Afgift til kirken på 1/10 af al produktion. Tiendet blev delt mellem sogne-

præsten, sognekirken og bispen med hver 1/3. Efter reformationen i 1536 overtog kongen bispens tredjedel.

Torp: En torp er en landsby, der er grundlagt ved, at overskydende befolkning fra en anden landsby har forladt denne og slået sig ned et nyt sted, ofte i nærheden.

Tønde: 1 tønde korn = 144 potter =8 skæpper a 4 fjerdingskar a 2 ottingkar a 2 ¼ potter.

Tønder hartkorn: Hartkorn betyder hårdt korn = brødkorn. I gamle dage var tønder hartkorn en enhed for værdien af landbrugsjord (en kombination af jordens areal og ydeevne).

Tønde korn: Gammelt dansk rummål, der er 144 potter og svarer til 139, 121 l. I dag = 100 kg.

Tønder land: Oprindeligt det areal, der kunne tilsås med 1 tønde sædekorn. I dag 0,55 ha eller 5516,2 m2.

Udskiftning: Ophævelse af landsbyernes jordfællesskab.

Våningshus: Beboelseshus.

Ægt: Pligtkørsel, der var en del af fæstebøndernes hoveriforpligtelse over for godsejeren.

Kildefortegnelse

Mogens Lebech: Danske slotte og herregårde.

Svend Jørgensen: Lolland - Falsters herregårde i fortid og nutid.

Birte Højgård: Portræt af civilingeniør Knud Højgård.

P. Petersen: Ourupgårds historie indtil udgangen af det 18. århundrede.

S. Fritz: Orupgård Nygotiken 1860.

Holger Hjelholt: Falsters historie.

H. Berner Schilden Holsten: Baron Charles Joseph Selbys descendents.

Kaj Dreier: Landvindingslaget Bøtø Nord 1860 - 2010.

Kjeld Ejdorf: Stormfloden den 13. november 1872.

Illustreret Tidende 29. februar 1880: Etatsråd E. Tesdorpf.

Danske kirker: Lolland - Falster - Møn.

George Nellemann: Den polske indvandring til Lolland - Falster.

Knud Højgård: Orupgård.

Halvdan Grøndal Hansen: Corselitze - Det Classenske Fideicommis hovedsæde.

Halvdan Grøndal Hansen: Fuglsang - Bodil Neergårds hjem.

Halvdan Grøndal Hansen: Nykøbing Slot - enkedronningernes bolig.

Jeg har fået mange oplysninger fra mennesker, der i tidens løb har haft kontakt med Orupgård. Det takker jeg for.

Tak for hjælpen, som jeg har fået fra lokalhistorisk arkiv i Nykøbing Falster og lokalhistorisk arkiv i Idestrup.

Tak til familien Højgaard, der har givet mig mange oplysninger om Orupgård. En særlig tak til Knud Højgaard, der har læst mit manuskript igennem, og som har rettet de fejl, som han har kunnet finde.
Tak til Nykøbing F. Turistforening for deres støtte til bogens udgivelse.

Illustrationer

Tegninger: Mikael Nielsen, Saxoart

Fotografier: Oluf Schade

Jeg takker Nykøbing Falster Sukkerfabrik, fordi de har stillet fotografier fra Nykøbing Falsters Sukkerfabriks første år til rådighed.

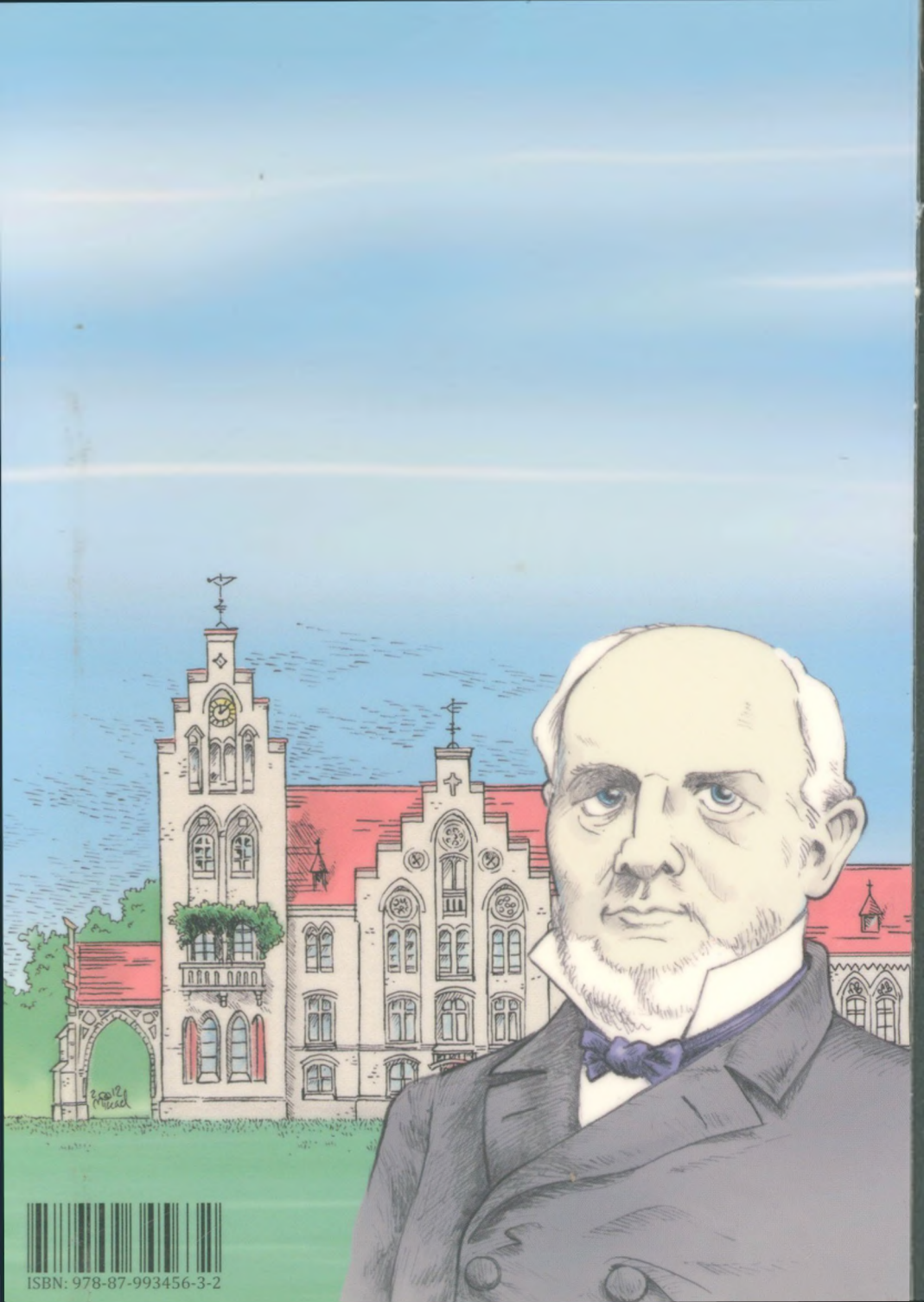
Jeg takker også de personer, der har givet tilladelse til fotografering af deres hjem til brug i min bog. En særlig tak til familien Højgaard, der har givet tilladelse til fotografering af Orupgård ude og inde, så bogen om Orupgård ikke kun kom til at indeholde tekst, men også billeder.

En speciel tak til tegneren Mikael Nielsen, fotografen Oluf Schade og til Irfan Basic, der har hjulpet med at redigere bogen. Uden deres hjælp var bogen aldrig udkommet.

Indholdsfortegnelse

Ordthorp (Ourup) - en del af Falsters krongods 4
Krongodset under Christoffer 1.,
enkedronning Margrethe Samberia og Erik Klipping 4
Krongodset under enkedronning Agnes, Erik Menved og dronning Ingeborg 7
Krongodset under Christoffer 2.,
Henrik 2. af Mecklenburg og Johan den Milde af Holsten 8
Krongodset under Valdemar Atterdag og dronning Margrethe 9
Krongodset under dronning Dorothea og Christian 1. 11
Ourup i 1500 tallet 13
Krongodset under enkedronning Sophie af Pommern 13
Krongodset under enkedronning Sophie af Mecklenburg 16
Christoffer Skriver og Ourupgård 20
Krongodset under prins Christian og prinsesse Magdalene Sibylle 21
Krongodset under svenskekrigene 23
Krongodset under dronning Sophie Amalie af Braunsweig 25
Ourup og Eiler von Bülow 27
Ourupgård og Niels Jensen 28
Ourupgård og herredsfoged Poul Garb 30
Ourupgård og oberst Johan Albreckt von Peberlow 31
Ourupgård og Johan Martin Gamper 34
Krongodset og enkedronning Charlotte Amalie 36
Krongodset som ryttergods 37
Stavnsbåndets indførelse 39
Finanskrise i Danmark 40
Hvorfor gik Falster i stå, da krongodset blev solgt? 41
Auktionsbetingelser for salget af Nykøbing slot og krongodset på Falster 42
Salg af hovedgårde ved auktionen på Nykøbing slot den 9. september 1766 43
Salg af strøgods ved auktionen på Nykøbing slot den 9. september 1766 47
Salg af kirke- og kongetiende ved auktionen
på Nykøbing slot den 9. september 1766 48
Salg af Nykøbing slot på auktionen på Nykøbing slot den 9. februar 1767 49
Købmand Christian Hincheldey 51
Kringelborg 53
Bønder på Falster bliver selvejere 55
Hasselø og Bøtø 56
Christian Hincheldey genopbygger Ourupgård 59
Christian Hincheldey og Sønder Alslev kirke 61
Ourupgård efter Christian Hincheldeys død 63
Kammerherre Charles Joseph August baron Selby 64

Charles Borre Selby 68
Edward Tesdorpf 70
Edward Tesdorpf og bøndergodset 72
Edward Tesdorpf og Ourupgårds gods 74
Edward Tesdorpf og krigene mod tyskerne 76
Edward Tesdorpf og Gedsergård 77
Ludvigsgave 79
Hovedbygningen på Ourupgård 79
Edward Tesdorpf og Sædingegård 83
Edward Tesdorpf og Pandebjerg 85
Edward Tesdorpf og Bøtøs inddæmning 86
Stormfloden den 12. november 1872 90
Edward Tesdorpf og sukkerfabrikken Nykøbing 91
Edward Tesdorpf - en af landbrugets pionerer 101
Edward Tesdorpf og hans 5 kirker 105
Gedesby kirke 105
Skelby kirke 106
Væggerløse kirke 107
Sønder Alslev kirke 107
Systofte kirke 108
Edward Tesdorpf og Idestrup sogn 110
Edward Frederik Tesdorpf 114
Landmanden Frederik Tesdorpf 115
Frederik Tesdorpf og Sukkerfabrikken Nykøbing 116
Frederik Tesdorpf og Valdemar Poulsen 121
Frederik Tesdorpf og hans byggerier 122
Thomas Madsen - Mygdal, Brændte Ege og Ourupgård 123
Frederik Tesdorpfs sidste år 124
Knud Højgaard 125
Knud Højgaard og Orupgård 129
Orupgård børnehave og vuggestue 134
Erik Højgaard og Orupgård 137
Salg af Kringelborg 139
Knud Højgaard og Orupgård 141
Thomas Højgaard og Orupgård 144
Resume 148
Billeder fra Orupgårds hovedbygning 151
Ordforklaring 154

ISBN: 978-87-993456-3-2